

**Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON
MINISTARSTVO ZA OBRAZOVANJE, NAUKU, KULTURU I SPORT**

**KURIKULUM NASTAVNOG PREDMETA
GEOGRAFIJA/ZEMLJOPIS
ZA OSNOVNE ŠKOLE I GIMNAZIJE**

Zenica, juni 2023.

**Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON
MINISTARSTVO ZA OBRAZOVANJE, NAUKU, KULTURU I SPORT**

KURIKULUM NASTAVNOG PREDMETA

GEOGRAFIJA/ZEMLJOPIS

ZA OSNOVNE ŠKOLE I GIMNAZIJE

Zenica, juni 2023.

**Kurikulum nastavnog predmeta Geografija/Zemljopis
za osnovne škole i gimnazije**

Izdavač: Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu
i sport Zeničko-dobojskog kantona

Za izdavača: Draženka Subašić, ministrica

Voditeljica Stručnog tima:

Aida Salkić, direktorica Pedagoškog zavoda Zenica

Grupa za izradu predmetnog kurikulumu:

Muris Aščalić, voditelj
mr.sc. Mirza Čehajić, koordinator
Miralem Dedić, član
Edina Bečić, član
Ehlimana Nefić, član
Mirzet Hindija, član
Mersiha Burić-Zerdo, član

Recenzenti:

dr. sc. Damir Džafić
mr.sc. Belmana Trivunić

Tehnička priprema i uređenje:

Pedagoški zavod Zenica

SADRŽAJ

A/ OPIS PREDMETA	4
B/ CILJEVI UČENJA I PODUČAVANJA PREDMETA	6
C/ OBLASNA STRUKTURA PREDMETNOG KURIKULUMA	7
D/ ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI	10
OSNOVNA ŠKOLA	10
6. razred osnovne škole	10
7. razred osnovne škole	18
8. razred osnovne škole	27
9. razred osnovne škole	32
GIMNAZIJA	37
1. razred gimnazije	37
2. razred gimnazije	50
3. razred gimnazije	60
4. razred gimnazije	76
E/ UČENJE I	
 PODUČAVANJE	89
F/ VREDNOVANJE U PREDMETNOM KURIKULUMU	92
G/ PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA	95

A/ OPIS PREDMETA

Geografija zauzima posebno mjesto u sistemu naučnih disciplina, jer ima integrativni karakter međudjelovanja prirodne i društvene osnove, mogućnost funkcionalne prostorne organizacije i održivog razvoja. Ona proučava prirodne i društvene procese i pojave na planeti Zemlji, te njihove međusobne odnose kao i uticaj čovjeka na iste. Učenjem Geografije učenici stiču geografska znanja, vještine i stavove, pozitivna etička načela koja im omogućavaju da posmatranjem, istraživanjem i analizom cjelovito i ispravno sagledaju geografski prostor što će im pomoći da donose procjene, te ispravne i argumentovane odluke u izgradnji održive budućnosti.

Geografija kod učenika razvija prostorno mišljenje, kritičko razmišljanje, informiranost i razumijevanje kako ljudi formiraju različita okruženja i okolnosti, kako međusobno komuniciraju i kakve posljedice proizlaze iz naših svakodnevnih prostornih odluka.

Svrha učenja i proučavanja geografije je formiranje samostalnog, odgovornog pojedinca koji će u društvenoj zajednici imati aktivnu ulogu pri planiranju funkcionalne i optimalne prostorne organizacije čije upravljanje će biti zasnovano na održivom razvoju. Geografsko obrazovanje kod učenika razvija osjećaj odgovornosti kako bi svaki naraštaj iza sebe ostavio skladniji i uređeniji prostor nego što ga je dobio u naslijeđe.

Učenje i podučavanje Geografije doprinosi ostvarivanju svih temeljnih vrijednosti odgojno-obrazovnog sistema. Ono omogućava usvajanje znanja i vještina potrebnih za uspješan nastavak školovanja i početak profesionalne karijere. Stečeno znanje omogućava odgovorno ponašanje i djelovanje u zajednici prema drugima i prema prirodi. Stečena znanja omogućavaju učenicima argumentirano zastupanje vlastitih mišljenja, stavova, kao i donošenja odluka. Stečena znanja i razvijene kompetencije pogoduju poduzetničkom djelovanju uz razumnu procjenu mogućnosti, ograničenja i rizike u svakodnevnom i profesionalnom životu.

Kod učenika se razvija logički način razmišljanja, rasuđivanja i zaključivanja. Učenici se upoznaju sa osnovnim geografskim pojmovima, procesima, objektima i njihovoj isprepletenosti na Zemlji. Podstiče zainteresiranost učenika za pravilno tumačenje određenih geografskih problema, te povezivanja geografskih elemenata, činjenica i faktora. Razvija osjećaj za orijentaciju u prostoru, kao i vizuelnu memoriju. Takođe se razvija sposobnost zapažanja i snalaženja učenika u poznatoj, ali nepoznatoj sredini. Izučavanjem Geografije kod učenika razvija se ljubav prema prirodnim ljepotama i prirodi, te želja da se aktivno uključuje u zaštitu iste.

Geografija se kao nauka koja povezuje prirodno i društveno područje ističe svojom interdisciplinarnošću. Shodno tome, ona je kao nastavni predmet, veoma pogodna za razvoj transdisciplinarnog učenja. Takav način učenja i podučavanja razvija mišljenje i vještine koje omogućavaju sagledavanje problema, informacija, stavova ili samog razmišljanja iz više uglova.

Geografija pomaže nastavnim predmetima kako iz sfere prirodnih i društvenih, tako i humanističkih obrazovnih područja da svoje teme posmatraju i razumijevaju sa prostornog, demogeografskog i ekonomskog aspekta.

Zbog specifičnog objekta proučavanja (prostorni kompleks geosfera) Geografija pripada i prirodnom i društveno - humanističkom području. Kao takva je jedini predmet u odgojno-obrazovnom sistemu u kojem učenici holistički proučavaju geografski prostor kroz različite prostorne okvire, od lokalnog, preko regionalnog i nacionalnog do globalnog, kako bi ga razumjeli i u njemu obezbijedili kvalitetnije uvjete za život svakog pojedinca.

Geografsko obrazovanje je od vitalnog značaja za obrazovanje učenika, jer im daje jedinstven doprinos razvoju kritičkih globalnih perspektiva kod učenika. Osim toga, pomaže im u produbljivanju razumijevanja mnogih savremenih izazova poput klimatskih promjena, upravljanja vodama, sigurnosti hrane, opskrbe energentima, prekomjernog korištenja prirodnih resursa, migracija, urbanizacije, geoeколоških problema, prirodnih katastrofa i dr.

Prva geografska znanja učenici stiču kroz predmete Moja okolina, Priroda, Društvo od I do V razreda osnovne škole. U Zeničko-dobojskom kantonu Geografija je obavezan predmet u osnovnoj školi od VI do IX razreda. U gimnazijama je obavezan predmet u I i II razredu, obavezan predmet u III i IV razredu društvenog i općeg izbornog područja, kao i izborni predmet (Lični izbor) u IV razredu za učenike drugih izbornih područja.

Nastavne sadržaje u izbornom predmetu (Lični izbor) potrebno je prilagoditi interesima učenika. Uvesti što više praktične i terenske nastave uz upotrebu geoinformacionih tehnologija.

B/ CILJEVI UČENJA I PODUČAVANJA PREDMETA

Temeljni ciljevi učenja i podučavanja nastavnog predmeta Geografija/Zemljopis su:

1. Razvijanje osjećaja pripadnosti lokalnoj i globalnoj zajednici koji doprinosi održivom razvoju kako na lokalnom tako i na većim prostornim nivoima.
2. Razvijanje geografske pismenosti kroz sticanje i razumijevanje geografskih znanja i koncepata.
3. Korištenje kartografske pismenosti i specifičnih vještina koje se odnose na različite tehnike rada, posebno one koje se odnose na uočavanje, prikupljanje, obradu, analizu i predstavljanje geografskih podataka te istraživački i terenski rad.
4. Samostalno prezentiranje stečenog geografskog znanja u verbalnom, kvantitativnom i grafičkom obliku koristeći se geografskim metodama, geografskom terminologijom i informacionim tehnologijama (IKT).
5. Formiranje ličnog prostornog identiteta i pozitivnih emocija prema državi Bosni i Hercegovini, želje i odgovornosti za gradnju njene bolje budućnosti, osjećaja njenoj pripadnosti, ali i pripadnosti Evropi i Svijetu.

C/ OBLASNA STRUKTURA PREDMETNOG KURIKULUMA

Kurikulum predmeta Geografija organiziran je u četiri koncepta/oblasti/domene koje se kroz proučavanje datog geografskog prostora međusobno prožimaju i nadopunjuju.

Koncepti doprinose sticanju geografskih znanja i vještina, geografske terminologije i geografskog kritičkog razmišljanja. Isto tako, njihovim korištenjem i povezivanjem učenici razvijaju strukture učenja i prezentiranja stečenog znanja i vještina (provođenje geografskog istraživačkog rada, izrade grafičkih prikaza i korištenje savremenih tehnologija) za razvoj i promociju cjeloživotnog učenja.

Cilj je da učenici svoje iskustvo povežu sa geografskim razmišljanjem kroz razumijevanje, organizovanje, objašnjavanje, analiziranje i ispitivanje geografskih sadržaja, što će im trebati za aktivno i odgovorno planiranje i upravljanje prostornim organizacijama.

Na taj način učenici objektivno kroz izučavanje geografskih oblasti: *Geografski prostor*, *Međusobno djelovanje prirodnih i društvenih pojava, procesa i promjena*, *Održivi razvoj* i *Regionalna geografija*, stiču kompleksna i funkcionalna znanja o prostornoj stvarnosti.

A. Geografski prostor

Oblast *Geografski prostor* pruža odgovor učeniku gdje se nalazi u odnosu na objekte iz njegovog neposrednog okruženja ili koliko je daleko u odnosu na neke zadate tačke. Pojam mjesta obuhvata različite prostorne dimenzije i njihovo posmatranje kroz različite uzročno-posljedične odnose sa okolinom što će svakom mjestu dati različitu valorizaciju, ali i različito poimanje datog prostora od strane pojedinaca ili društvenih zajednica, jer ga drugačije opažaju, doživljavaju, razumiju i na kraju vrednuju i mijenjaju.

U takvim odnosima svakom mjestu određujemo njegov geografski položaj, oblik, površinu, granice i prostorne odnose sa okruženjem. Svaki geografski prostor se mora sagledati na različitim nivoima organizacije i uporediti sa mjestima koja su na različitim prostornim distancama. Koncept prostora govori o značaju lokacije i prostorne raspodjele, kao i o načinu na koji ljudi organizuju i upravljaju prostorima u kojima žive.

B. Međusobno djelovanje prirodnih i društvenih pojava, procesa i promjena

Međusobno djelovanje uključuje veze i međusobne odnose prirodnih i društvenih pojava i procesa koji su u uzročno-posljedičnoj vezi, što implicira stalne promjene u geografskom prostoru. Promjene mogu biti prirodne i društvene, određene kako prostorno, tako i vremenski, a javljaju se u različitim prostornim okvirima djelujući različitim intenzitetom. Promjene i procesi se dešavaju po određenim zakonitostima i obrascima. Stoga su neke od njih predvidive, ponavljajuće i ciklične, dok su druge pak, iznenadne i nepredvidive.

Važan zadatak geografije je prepoznavanje sličnih karakteristika (prostornih, društvenih, ekonomskih i prirodnih) koje se ponavljaju u prirodnom ili ljudskom okruženju (obraci) kao i karakteristika ili osobina koje pokazuju konzistentnu tendenciju u određenom okruženju kroz vremenski period (trendovi).

Kroz ovu oblast učenik se osposobljava da posmatra prostor, da prati njegove pojave i procese, trenutne događaje, da ih razumije, analizira, upoređuje, klasificira, procjenjuje, donosi zaključke zasnovane na kritičkom razmišljanju, te predviđa buduće promjene.

C. Održivi razvoj

Ova oblast obuhvata: održivost, kritičko mišljenje, geografske perspektive, samoaktualizaciju, prostorno planiranje, predviđanje, simuliranje i modeliranje (GIS).

Koncept *održivost* podrazumijeva dugotrajno razvijanje svijesti svakog pojedinca od najranijeg uzrasta o uzročno-posljedičnoj vezi između djelovanja čovjeka i prirode. Održivost treba osigurati povećanje kvalitete života pojedinca i zajednice koja neće biti na štetu prirode i prouzročiti gubitak identiteta prostora i zajednice. Održivi razvoj postao je imperativ današnjeg društva i sve više zavisi o političkim odlukama i ekonomskim pritiscima.

Geografska perspektiva zahtijeva razmatranje i upoređivanje problema, događaja, zbivanja i/ili pojava iz višestrukih perspektiva, što je preduslov uspješnom rješavanju problema, donošenju odluka ili procjena kao i efikasnom formulisanju plana djelovanja.

Sticanje znanja i vještina potrebnih za planiranje, upravljanje i oblikovanje prostora doprinosi razvoju samoaktualizacije svakog pojedinca, njegovih stavova, vještina, vrijednosti i odgovornosti za cjeloživotno djelovanje. Razvoj savremenih tehnologija omogućava objektivno razumijevanje Svijeta. Sticanje vještine korištenja Geografskih informacionih sistema (GIS) daje posebnu ulogu i značaj geografiji, jer ona omogućava provjeru valjanosti mjera zaštite i aktivnosti koje vode kvalitetnijem planiranju i upravljanju prostorom kao i predviđanje njegovih promjena (simuliranje interakcija) u budućnosti.

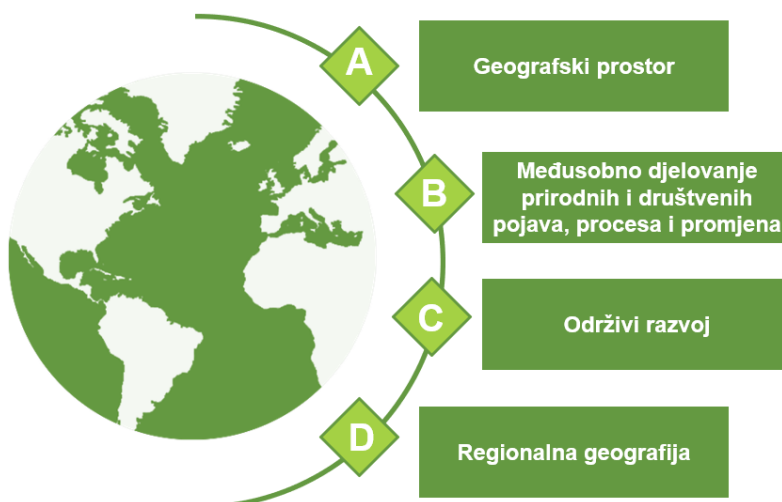
D. Regionalna geografija

Oblast *Regionalna geografija* kroz kritičko razmišljanje analizira i valorizira prirodne i društvene pojave i procese. To zahtijeva otkrivanje veza između geografskog položaja, prirodno-geografskih i društveno-geografskih karakteristika mjesta/regije kako bi se razumio njegov značaj kroz različite geografske perspektive. Stoga ova oblast obuhvata prethodne tri oblasti koje se konceptijski vežu jedna na drugu.

Kroz sadržaje u ovoj oblasti učenici stiču znanja o Bosni i Hercegovini, Evropi i izvan-evropskim kontinentima. Ovakvim pristupom učenici uočavaju sličnosti i razlike između različitih prostornih organizacija naročito u pogledu društveno-ekonomskog razvoja i njegovog uticaja na kvalitetu životne sredine, te održivost prostora.

Upoznavanjem različitih kultura, tradicija, običaja i potreba među ljudima, oslobodaju se predrasuda i stereotipa, čime stiču kompetencije odgovornog građanina koji poznaje i poštuje ljudska prava i univerzalne vrijednosti spram svih živih bića.

Usvajanjem geografskih znanja i vještina učenici će biti u stanju da prate trenutne vijesti iz cijelog Svijeta, kao što su globalna područja rizika, u smislu prirodnih, geoekoloških i ljudskih rizika te da razumiju faktore koji su utjecali na njih, ali i da kritički razmatraju pozadinu i regionalni značaj vijesti. Također će biti u stanju objasniti važnost izučavanja geografije u razumijevanju pojava, procesa, promjena i odnosa u prostornoj stvarnosti. Kroz adekvatne primjere moći će ukazati na prisustvo stalnih uzročno-posljedičnih veza (interakcija) između prirodnih i društvenih pojava i procesa kako na lokalnom tako i globalnom nivou.

Oblasna struktura predmetnog kurikulumu Geografija/Zemljopis

Za sve četiri navedene oblasti (domene/koncepta), razrađeni su odgojno-obrazovni ishodi koji su okosnica predmetnog kurikulumu Geografije/Zemljopisa.

Odgojno-obrazovni ishodi pomažu nastavnicima u praćenju napretka učenika i u vrednovanju učeničkih postignuća. Tokom pripremanja procesa učenja i podučavanja nastavnik treba povezati odgojno-obrazovne ishode sa sadržajima navedenim u kurikulumu i metodama podučavanja. U tabelama su odgojno-obrazovni ishodi označeni šiframa. Skraćenice poput A.6.1. ili B.6.3. i sl. označavaju redom: oblast kojoj ishod pripada (A – Geografski prostor, B – Međusobno djelovanje prirodnih i društvenih pojava, procesa i promjena, C – Održivi razvoj, D – Regionalna geografija), godinu podučavanja predmeta (6. – šesti razred, 7. – sedmi razred, 8. – osmi razred, 9. – deveti razred, I. – prvi razred, II. – drugi razred, III. – treći razred i IV. – četvrti razred), te redni broj odgojno-obrazovnog ishoda koji se podučava u sklopu navedene oblasti. Skraćenice tipa GEO-1.1.1. ili GEO-1.3.1. i sl. označavaju poveznicu sa Zajedničkom jezgrom nastavnih planova i programa za svoju okolinu, prirodu i društvo, društvo i geografiju definiranu na ishodima učenja, odakle su ishodi dijelom ili u potpunosti preuzeti.

D/ ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI**OSNOVNA ŠKOLA****6. razred osnovne škole /70 nastavnih sati godišnje/**

Oblast: A/ Geografski prostor	
Ishod učenja	Razrada ishoda
A.6.1. Objašnjava koja je važnost izučavanja geografije, uz osnovno razumijevanje prirodnih pojava i procesa.	• Uočava osnovne razlike između prirodnih pojava i procesa koristeći se metodom posmatranja. • Definiše geografiju kao nauku. • Objašnjava razvoj geografije kroz historiju i podjelu geografije.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 1.1.1
Ključni sadržaji	
• Definicija geografske nauke. • Historijski razvoj geografije. • Podjela geografije. • Upoznavanje sa osnovnim prirodnim pojavama i procesima.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
U okviru ove komponente učenici se upoznaju sa samim predmetom i pojmom geografije. Važno je da nauče da je geografija i prirodna i društvena nauka, te da ona izučava geografski prostor i time doprinosi razumijevanju našeg okruženja i pojava i procesa koji se dešavaju u našem okruženju. Neophodno je učenicima navesti što više jednostavnih primjera iz svakodnevnog života kako bi što bolje razumjeli uzročno-posljedične odnose koji se dešavaju u prostoru koji nas okružuje. Poželjno je učenike poticati na kritičko razmišljanje i postavljanje pitanja: Zašto? Kako? Zbog čega? Na koji način?. U što većoj mjeri koristiti interaktivne metode učenja i savremena nastavna sredstva kako bi učenici zavoljeli nastavni predmet Geografija i kako bi im približili na što jednostavniji način geografske teme. Ostvariti međupredmetnu poveznicu sa predmetima kroz koje su učenici, na nižim nivoima obrazovanja, stekli početna geografska znanja o prostoru, a to su Moja okolina, Priroda i Društvo. Učenici treba da razumiju važnost kontinuiranog sticanja znanja i međupredmetnog povezivanja.	
A.6.2. Pojašnjava pojam svemira i svemirskih tijela.	• Objašnjava razvoj teorija o postanku svemira, kroz različite historijske periode. • Navodi imena naučnika i naučna dostignuća koja su dala doprinos poznavanju svemira i pojava u svemiru. • Daje jednostavna pojašnjenja zakona i zakonomjernosti u svemiru. • Objašnjava oblik Zemlje i njene dimenzije. • Povezuje promjene u prostoru sa stvarnim i prividnim kretanjima nebeskih tijela i planete Zemlje.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 1.1.1
Ključni sadržaji	
• Svemir i svemirska tijela. • Osnovne predstave o Svemiru i svemirskim tijelima i njihovim grupacijama – zvijezde, planete, prirodni sateliti (Mjesec i njegove mijene), asteroidi, komete, meteori. • Orbite. Svjetlosna godina. Sazviježđa. • Galaksija (Mliječni put). Galaktička jata. • Sunčev sistem. • Pomračenje Sunca i Mjeseca. • Oblik i dimenzije Zemlje. • Rotacija Zemlje i njene posljedice. • Revolucija Zemlje i njene posljedice.	

Preporuke za ostvarenje ishoda	
Kroz ovu komponentu učenici stiču nova znanja o Svemiru i svemirskom prostanstvu. Upoznaju se sa novim geografskim prostranstvima i pojavama. Kroz ovu komponentu učenici razumijevaju i značaj izučavanja prostora. Nije potrebno insistirati na deskriptivnom načinu opisivanja Svemira, nego na razumijevanju pojava i procesa u Svemiru u skladu sa uzrastom učenika. Ukoliko postoji mogućnost učenicima omogućiti da posmatraju zvjezdano nebo uz pomoć teleskopa, po mogućnosti učenike odvesti u planetariji ili astronomski opservatoriji. Uz pomoć globusa i savremenih nastavnih sredstava pojasniti oblik i kretanja planete Zemlje. Kroz ovu komponentu moguće je ostvariti povezanost sa predmetom Matematika. Kroz ovu komponentu učenici prikupljaju, analiziraju i prikazuju podatke, te je neophodna povezanost sa upotrebom savremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija (IKT-a). Radi lakše i kvalitetnije prezentacije stečenih znanja potrebno je izvršiti i korelaciju sa predmetom Bosanski/Hrvatski/Srpski jezik i književnost.	
A.6.3. Snalazi se u prostoru i vremenu, koristeći kartografska pomagala i savremena sredstva za orijentaciju.	• Razlikuje i objašnjava orijentaciju pomoću nebeskih tijela objekata i predmeta i instrumenata. • Koristi se instrumentima i geografskom kartom za orijentaciju u prostoru. • Određuje strane svijeta, usvaja geografske termine, koristi geografsku kartu, globus i školski atlas.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 1.3.1
Ključni sadržaji	
• Orijentacija na horizontu (pomoću nebeskih tijela, objekata i instrumenata). • Savremeni načini orijentacije. • Određivanje geografskog položaja tačaka i objekata na površini Zemlje.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Kod ove komponente neophodno je koristiti se demonstrativnim metodama saznavanja. U što većoj mjeri, koliko god je to moguće koristiti vrijeme da se učenik potiče na savladavanje različitih metoda orijentacije uz pomoć nebeskih tijela, različitih predmeta i objekata i instrumenata. Neophodno je omogućiti učenicima u krugu školskog dvorišta ili u nekom drugom prirodnom okruženju da demonstriraju stečeno znanje i da se koriste različitim metodama orijentacije. Radi lakšeg razumijevanja orijentacije i snalaženja u prostoru neophodno je da učenici posjeduju i neka osnovna znanja iz nastavnog predmeta Matematika npr. krug, kružnica, određivanje središta kružnice itd. Radi što bolje prezentacije naučenog svakako je neophodna i korelacija sa nastavnim predmetom Bosanski/Hrvatski/Srpski jezik i književnost.	
A.6.4. Koristi geografsku kartu za razumijevanje geografskih pojava.	• Razlikuje osnovne elemente i sadržaje na karti, metode izračunavanja udaljenosti i metode prikazivanja nadmorske visine. • Pojašnjava pojam i značaj razmjere. • Uspješno se koristi slijepim kartama, ucrtava sadržaje na slijepu kartu i izrađuje jednostavne karte i planove svoje okoline. • Uočava koji je značaj kartografije za svakodnevni život i razvoj društva općenito.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 1.3.3
Ključni sadržaji	
• Globus. • Razmjera i razmjernik. Plan. • Geografska karta. Topografska karta. • Satelitski snimak, Google maps. • Osnovni elementi geografske karte. • Metode za prikazivanje nadmorske visine na geografskoj karti i određivanje udaljenosti. • Vrste karata po razmjeri i sadržaju. • Digitalne karte. • Korištenje i čitanje geografskih karata.	

Preporuke za ostvarenje ishoda
Učenike konstantno poticati na korištenje različitih vrsta geografskih karata. Motivirati učenike na korištenje karte i učenje uz pomoć geografskih karata koje im omogućavaju upoznavanje novih nepoznatih geografskih predjela, putovanje kroz prostor, inovativno i zanimljivo saznavanje novih činjenica o planeti Zemlji, kao i sticanje vještina upotrebe karata i orijentacije uz pomoć geografskih karata. Radi što boljeg razumijevanja geografske karte i odnosa na karti i u prirodi neophodno je da učenici posjeduju i primjenjuju određena znanja iz Matematike. Prilikom pojašnjavanja načina izrade geografskih karata ostvaruje se korelacija sa predmetom Tehnička kultura. Također i kod ove komponente neophodna je korelacija sa predmetom Bosanski/Hrvatski/Srpski jezik i književnost, a sve radi razvijanja osnovne i funkcionalne pismenosti kod učenika.

Oblast: B/Međusobno djelovanje prirodnih i društvenih pojava, procesa i promjena	
Ishod učenja	Razrada ishoda
B.6.1. Objašnjava uzročno-posljedične odnose u geografskoj sredini koristeći geografske termine.	• Razlikuje pojmove geosfera i geokomponenta. • Objašnjava osnovne fizičke, hemijske i biološke promjene u geografskom omotaču. • Koristi se različitim izvorima znanja za pojašnjavanje pojava i procesa u geografskoj sredini.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 1.1.4
Ključni sadržaji	
• Osnovne metode koje se koriste u geografskim izučavanjima (metoda posmatranja prostora, grafička metoda, analiziranje prikupljenih informacija). • Pojam geosfera. • Geografski omotač i pojave i procesi u geografskom omotaču.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Osnovni način sticanja znanja kod ove komponente jeste posmatranje prostora u kojem živimo, odnosno koji nas okružuje. Neophodno je da nastavnik omogući vizuelnu percepciju prostora, te da konstantno prati i usmjerava učenike kako oni ne bi došli do pogrešnih logičkih zaključaka pri upoznavanju sa geografskim prostorom. Prilikom upoznavanja sa geografskim sadržajima treba imati na umu da oni veoma često nisu vizuelno dostupni učenicima, te da za njih predstavljaju apstraktne pojmove, upravo iz tog razloga neophodno je da se koriste savremena nastavna sredstva, karte, atlasi, globusi i druga pomagala uz pomoć kojih učenici lakše shvataju i uče različite geografske sadržaje. Zadatak nastavnika je da poduči učenike kako da se koriste geografskim kartama, kao i savremenim instrumentima i nastavnim sredstvima koji se koriste u nastavi geografije. Položaj i osnovni oblik geografskih pojava učenici će razumjeti pomoću karte, dok veličinu i količinske odnose razumijevaju pomoću karte, statističkog materijala i dijagrama, pri čemu je vrijednost učeničke spoznaje određena stepenom njegovog samostalnog rada. Prirodnogeografske i društvenogeografske odlike prostora učenik najuspješnije stiče putem fotografija i filmova, kao i posrednim zapaženjem uz iscrpni opis, a samo djelomično to ostvaruje putem kartografskih prikaza. U svrhu sticanja novih znanja i vještina preporučuje se i neposredan rad i učenje na terenu, koji učenika usmjerava na neposredno posmatranje i razumijevanje različitih pojava i procesa, kao i na usvajanje novih metoda učenja. Prilikom obrade ove komponente neophodno je korištenje IKT-a, kao i korelacija sa nastavnim predmetom Matematika, kod prikupljanja i obrade različitih statističkih podataka.	
B.6.2. Razlikuje uzroke djelovanja unutrašnjih i vanjskih sila na formiranje litosfere i nastanka reljefa na Zemlji.	• Razlikuje unutrašnju građu Zemlje, vrste stijena i analizira načine njihovog nastanka. • Razlikuje vanjske i unutrašnje sile koje oblikuju reljef na Zemlji. • Opisuje pojam i rasprostranjenost litosfernih ploča na Zemlji. • Klasifikuje reljef prema nastanku, morfologiji i nadmorskoj visini.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 1.1.1

Ključni sadržaji	
• Litosfera i kora Zemlje. • Unutrašnja građa Zemlje. • Sastav Zemljine kore. • Razvoj Zemlje kroz geološka razdoblja – geološke ere i razvojnost reljefa kroz orogeneze i razvoj živog svijeta. • Izgled površine Zemlje. • Reljef Zemlje. • Globalna tektonika ploča. • Tipovi granica litosfernih ploča. • Endogeni i egzogeni procesi i oblici reljefa.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Sastav i građu Zemljine unutrašnjosti nastavnik će najlakše pojasniti uz pomoć upotrebe različitih grafičkih modela, dok proces formiranja savremenog kopna i tektoniku ploča, a vulkanske i seizmičke zone učenici mogu najlakše shvatiti uz pomoć različitih tematskih karata i kratkih nastavnih filmova. Moguća i neophodna je korelacija sa nastavnim predmetom Hemija, naročito kada je riječ o mineraloškom sastavu stijena i hemijskim karakteristikama stijena. S obzirom da učenici treba da prikupe brojne podatke i da vrše njihovu analizu neophodna je i povezanost sa IKT-om, a kod prezentovanja znanja i naučnih činjenica koje su usvojili neophodna je korelacija sa predmetom Bosanski/Hrvatski/Srpski jezik i književnost.	
B.6.3. Analizira uticaj klimatskih faktora na formiranje tipova klime na Zemlji, opisuje razmještaj klima i objašnjava pojam vremenske prognoze.	• Povezuje Sunčevu radijaciju sa načinom zagrijavanja atmosfere. • Analizira načine zagrijavanja zraka, vode i kopna. • Razlikuje osnovne atmosferske pojave i procese i objašnjava način njihovog nastanka u atmosferi. • Procjenjuje djelovanje faktora klime na formiranje tipova klime na Zemlji. • Opisuje osnovne klimatske tipove na Zemlji i objašnjava njihovo rasprostiranje na Zemlji.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 1.1.1
Ključni sadržaji	
• Sastav, podjela i značaj atmosfere. • Vertikalna struktura atmosfere. • Sunčeva i Zemljina radijacija. • Zagrijavanje kopna, vode i zraka. • Vrijeme i vremenski elementi. • Vremenska prognoza. • Pojam klime i klimatski faktori. • Osnovni tipovi klime na Zemlji, njihove odlike i razmještaj.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Cilj ove komponente je razumijevanje pojava i procesa koji se dešavaju u atmosferi. Kao i uticaj i međusobno djelovanje različitih faktora koji se odražavaju na formiranje različitih tipova klime na Zemlji i njenu različitu rasprostranjenost. Neophodno je da prilikom obrade ovih tema nastavnik učenike konstantno potiče na razmišljanje i kritičko posmatranje pojava i procesa u atmosferi. Preporučuje se što intenzivniji interaktivni rad nastavnika i učenika. Razumijevanje načina zagrijavanja atmosfere, kao i kretanje zračnih masa može se efikasno pojasniti uz pomoć grafičkih prikaza, a za pojašnjavanje razmještaja klimatskih faktora i tipova klime na Zemlji pogodna je upotreba tematskih karata, dok su animacije izuzetno pogodne za prikazivanje i pojašnjavanje različitih atmosferskih pojava i procesa kao što su oblačnost, padavine, magla itd. S obzirom da učenici u ranijim razredima iz predmeta Moja okolina i Priroda stiču određena geografska znanja i informacije o atmosferi i atmosferskim procesima potrebno je izvršiti povezanost prije svega sa ovim predmetima. Prilikom prikupljanja različitih meteoroloških podataka neophodno je korištenje informaciono-komunikacijskih tehnologija, a za obradu i analizu ovih podataka neophodna su određena znanja iz Matematike.	

B.6.4. Navodi osnovnu podjelu voda na Zemlji i objašnjava osnovne procese koji se dešavaju u hidrosferi.	• Navodi osnovnu podjelu voda na Zemlji na osnovu njihovih fizičkih i hemijskih svojstava. • Pojašnjava pojam Svjetskog okeana i podjelu Svjetskog okeana • Razlikuje i opisuje osnovne fizičke i hemijske procese u Svjetskom okeanu. • Objašnjava pojam i podjelu kopnenih voda na Zemlji, kao i najznačajnije procese i pojave u njima. • Uočava značaj hidrosfere za život na Zemlji.
Poveznice sa ZJNPP	
Ključni sadržaji	
• Hidrosfera-pojam, značaj i podjela. • Pojam Svjetskog okeana, podjela okeana. • Hemijska svojstva morske vode-slanost mora, osnovna fizička svojstva morske vode-temperatura, boja, prozirnost mora. • Kretanja morske vode-talasi, morske struje i morska doba. • Kopnene vode na Zemlji- tekuće kopnene vode, vode u jezerima, barama i močvarama, podzemne vode, led na Zemlji. • Značaj hidrosfere.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Cilj ove komponente je razumijevanje značaja i uloge voda za život na Zemlji. Uočavanje najvažnijih prirodnih pojava i procesa koji su vezani za hidrosferu, kao što je proces kruženja vode u prirodi, proces samoprečišćavanja voda hidrosfere itd. Prilikom podučavanja neophodno je upoznavanje učenika sa svojstvima vode kao što je svojstvo odnosno mogućnost akumulacije velike količine energije, da vode imaju mogućnost da svojom ogromnom energijom kojom raspolažu vrše intenzivne procese erozije i akumulacije različitih materijala, na koji način utiču i na izmjene reljefa kopna. Preporučuje se nastavniku da prilikom realizacije ovih tema koristi slikovne materijale, animacije, prezentacije, kratke dokumentarne filmove i druge multimedijalne sadržaje koji će olakšati saznavanje učenicima. Također kod realizacije pojedinih sadržaja poželjno je koristiti i različite vrste dijagrama, tematskih karata, a ukoliko je moguće preporučuje se i obilazak terena u okolici škole, ako on pruža mogućnost zornog pojašnjavanja pojedinih sadržaja. Kod pojašnjavanja procesa i pojava u hidrosferi kao što su procesi kruženja vode u prirodi, kretanja voda, hemijskih i fizičkih karakteristika morske i kopnenih voda potrebno je vršiti korelaciju sa svim prirodnim naukama i nastavnim predmetima koji obrađuju prirodne pojave i procese. Zbog što kvalitetnijeg prezentovanja znanja neophodna je korelacija sa predmetom Bosanski/Hrvatski/Srpski jezik i književnost.	
B.6.5. Razlikuje pojmove biosfere i pedosfere, te uočava međudjelovanje prirodnih elemenata na Zemlji.	• Objašnjava pojmove biosfere i pedosfere. • Uočava međusobnu zavisnost biodiverziteta sa ostalim elementima životne sredine. • Vršiti klasifikaciju biljnog i životinjskog svijeta i tala na Zemlji. • Objašnjava pojam bioma i njihovu rasprostranjenost.
Poveznice sa ZJNPP	
Ključni sadržaji	
• Biosfera-biljni i životinjski svijet-pojam i značaj. • Biogeografski faktori, njihova podjela i značaj. • Biogeografske oblasti ili biomi na Zemlji.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Jedna od važnih tema predmeta Biologija je raznolikost i razmještaj živog svijeta na Zemlji, koja je ne samo rezultat klimatskih razlika, nego i kretanja tektonskih ploča (Globalna tektonika ploča) što je uslovalo izoliranost pojedinih kontinenata (Australija – tobočari, čudnovati kljunaš) i otoka (Madagaskar) kao i vrlo značajnog uticaja čovjeka što je predmet izučavanja Geografije.	

Da bi učenici shvatili razmještaj biljnih i životinjskih vrsta na Zemlji, ograničavajuće faktore za njihovo naseljavanje na pojedinim područjima na Zemlji, neophodno je dobro poznavanje regionalne geografije u okviru koje se sveobuhvatno izučavaju prirodni procesi, pojave i promjene tih prostora (regija), te njihove specifičnosti. U okviru komponente učenici intenzivno prikupljaju, obrađuju, prikazuju i analiziraju podatke. Zbog toga je neophodno intenzivno koristiti informaciono-komunikacijsku tehnologiju. Kroz prezentovanje stečenih znanja, neophodna je i korelacija sa predmetom Bosanski/Hrvatski/Srpski jezik i književnost, kako bi se učenik izražavao jasno i smisleno (pismeno i usmeno) uz korištenje geografske terminologije.

B.6.6. Analizira međusobnu zavisnost stanovništva i životnog prostora.

- Navodi prirodne i društvene faktore koji utiču na razvoj naseljenosti i razmještaj stanovništva.
- Prepoznaje specifična demografska obilježja svijeta.
- Pojašnjava pojam i tipove gustine naseljenosti pojedinih dijelova planete Zemlje.

Poveznice sa ZJNPP

Ključni sadržaji

- Ekumena.
- Porast svjetskog stanovništva (demografska stagnacija, demografsko buđenje, demografska eksplozija, demografska tranzicija – uzroci i posljedice.
- Broj, gustina i razmještaj stanovništva na Zemlji.

Preporuke za ostvarenje ishoda

Prilikom obrade ovih tema nastavnik treba konstantno da potiče učenike na interaktivan rad, kritičko razmišljanje i postavljanje pitanja: Kako? Zašto? Na koji način?. Nastavnik kroz predavanje treba da poveže međusobno djelovanje prirodnih faktora i faktora koji dolaze iz društvene sredine, a koji su se i manifestovali na demografski razvoj na planeti. Potrebno je koristiti se atlasima, različitim tematskim kartama, kao i nastavnim filmovima. Kod obrade ovih tema moguće je i kreirati kratke kvizove sa pitanjima koja će podstaći učenike da uče i što lakše usvajaju znanja.

Da bi učenici mogli razumijeti savremenu demografsku sliku naše planete Zemlje neophodno je prije svega da dobro poznaju njenu prošlost, da koriste znanja o brojnim historijskim događajima koji su imali uticaja na formiranje savremene demografske slike svijeta. Prilikom obrade ove komponente učenici intenzivno prikupljaju, obrađuju i analiziraju različite podatke pri čemu je neophodna upotreba informaciono-komunikacijske tehnologije. Radi što bolje prezentacije, ali i razvoja pismenosti neophodna je korelacija sa predmetom Bosanski/Hrvatski/Srpski jezik i književnost.

B.6.7. Primjenjuje pojmove vezane za demogeografski razvoj.

- Prepoznaje i razlikuje strukture stanovništva.
- Razlikuje pojmove i pojašnjava prirodno i prostorno kretanje stanovništva.
- Uočava uticaj struktura stanovništva na demografski i ekonomski razvoj različitih prostora na Zemlji.

Poveznice sa ZJNPP

GEO 2.1.1

Ključni sadržaji

- Strukture stanovništva – uzroci, posljedice i promjene u geografskom prostoru.
- Prirodno i prostorno kretanje stanovništva.

Preporuke za ostvarenje ishoda

U okviru savladavanja ovog sadržaja učenici se upoznaju sa različitim narodima, njihovim kulturama i tradicijama. Nastavnik treba da kod učenika razvija svijest o shvatanju prostora planete Zemlje kao univerzalnog doma za sve ljude koji je nastanjuju. Potrebno je vršiti analizu statističkih podataka o prirodnom i prostornom kretanju stanovništva. Uz pomoć dijagrama i grafikona učenicima pojašnjavati strukture stanovništva. Koristeći se nastavnim filmovima, pojasniti različitosti među svjetskim stanovništvom koje su rezultat uticaja i prirodnih i društvenih faktora na Zemlji.

Neophodna je korelacija sa nastavnim predmetom Historija, naročito kod pojašnjavanja procesa prirodnog i migracijskog kretanja stanovništva. Kod pojašnjavanja određenih rasnih i drugih bioloških obilježja koji su prisutni između stanovnika na Zemlji potrebna je korelacija sa predmetom Biologija. Zbog prikupljanja i obrade velikog broja podataka potrebno je koristiti informaciono-komunikacijsku tehnologiju.

Oblast: C/Održivi razvoj	
Ishod učenja	Razrada ishoda
C.6.1. Uočava značaj zaštite životne sredine.	• Pojašnjava koji su najvažniji prirodni resursi na Zemlji i koje su osnovne metode njihove zaštite. • Prepoznaje uticaj privrednog razvoja koji utiče na uništavanje, ali i zaštitu elemenata prirodne sredine. • Predlaže na koji način živjeti i unaprijediti održivi razvoj. • Analizira osnovne geokološke probleme na Zemlji. • Uočava važnost očuvanja prirodnih bogatstava i kulturne baštine.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 3.3.1
Ključni sadržaji	
• Geoeкологија. • Uzroci geokološke krize na Zemlji. • Ugroženi elementi geografskog prostora. • Klimatske promjene. • Održivi razvoj.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
U okviru obrade ovih tema preporučuje se interaktivni rad sa učenicima. Neophodno je koristiti i savremenu informaciono-komunikacijsku tehnologiju uz pomoć koje možemo predstaviti koji su to prirodni resursi planete i koji su najčešći načini narušavanja njihovog kvaliteta. Potrebno je učenike poticati i na individualno ili grupno istraživanje različitih tema koje se vežu za geoeкологију i geokološke probleme. Naročitu pažnju treba posvetiti geokološkim temama koje su prisutne u neposrednom okruženju i na razvijanju ekološke svijesti kod djece. Navoditi što više pozitivnih, ali i negativnih primjera iz neposrednog okruženja kako bi učenici mogli shvatiti značaj zaštite životnog prostora u kojem živimo. Kroz ovu komponentu neophodna je povezanost sa svim prirodnim naukama koje učenici izučavaju (multidisciplinarni pristup), naročito je važna povezanost sa nastavnim predmetom Biologija u aspektu očuvanja elemenata životne sredine. Kod prikupljanja i analize podataka važna je upotreba informaciono-komunikacijske tehnologije, a radi što boljeg prezentovanja znanja važna je korelacija sa predmetom Bosanski/Hrvatski/Srpski jezik i književnost.	
C.6.2. Procjenjuje i predlaže mjere zaštite životne sredine.	• Objašnjava i procjenjuje različite mjere za unapređenje zaštite životne sredine. • Analizira mjere zaštite životne sredine i njihovu primjenu u užem životnom okruženju, koje se provode u skladu sa svojim mogućnostima s ciljem zaštite i očuvanja životne sredine. • Objašnjava značaj korištenja obnovljivih izvora energije. • Analizira značaj konstantnog vođenja brige o zaštiti životne sredine.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 3.3.4
Ključni sadržaji	
• Odgovorno upravljanje prostorom. • Resursi, njihova valorizacija i utjecaj na kvalitetu življenja. • Održivo upravljanje, zaštita i unapređenje geografskog prostora (prostora življenja).	

Preporuke za ostvarenje ishoda

Primarni cilj je razviti snažnu ekološku svijest kod učenika i objasniti učenicima značaj zaštite životne sredine kroz djelovanje svakog pojedinca na Zemlji. Uz pomoć istraživačkog rada, učenici treba najprije da otkriju koje su to metode i mjere zaštite životne sredine. U okviru interakcije sa učenicima omogućiti im da iznesu svoja mišljenja, stavove, analize i prijedloge kako oni posmatraju mjere zaštite životnog prostora. Koristiti fotografije, filmove koji prikazuju modele zaštite životne sredine. Po mogućnosti provesti ekološku akciju čišćenja okoline škole ili nekog drugog prostora. Kroz ovu komponentu neophodna je povezanost sa svim prirodnim naukama koje učenici izučavaju (multidisciplinarni pristup), naročito je važna povezanost sa nastavnim predmetom Biologija u aspektu očuvanja elemenata životne sredine. Kod prikupljanja i analize podataka važna je upotreba informaciono-komunikacijske tehnologije, a radi što boljeg prezentovanja znanja važna je korelacija sa predmetom Bosanski/Hrvatski/Srpski jezik i književnost.

7. razred osnovne škole /70 nastavnih sati godišnje/

Oblast: B/ Međusobno djelovanje prirodnih i društvenih pojava, procesa i promjena	
Ishod učenja	Razrada ishoda
B.7.1. Analizira i razlikuje prirodne i društvene faktore koji utiču na razvoj privrede i privrednih djelatnosti na Zemlji.	• Identificira privredne djelatnosti (rudarstvo, industrija, poljoprivreda, saobraćaj, turizam i dr). • Razlikuje: proizvodne (šumarstvo, rudarstvo, industrija, građevinarstvo) i neproizvodne (turizam, saobraćaj, trgovina) privredne djelatnosti. • Klasificira osnovne grane privrede u okvirima primarnog, sekundarnog, tercijarnog i kvartarnog sektora. • Zaključuje o važnosti svih privrednih djelatnosti, unutar društvene zajednice. • Razlikuje prirodno-geografske (klima, reljef, vode, rudno-mineralna bogatstva) i društveno-geografske faktore (ekonomsko-političke, demografske, naučno-tehničke) razvoja privrede. • Grupiše zemlje po stepenu razvijenosti: razvijene, srednjerazvijene i nerazvijene, te donosi zaključke o položaju Bosne i Hercegovine u privrednom sistemu svijeta.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 2.1.3
Ključni sadržaji	
• Sektori djelatnosti: primarni, sekundarni, tercijarni i kvartarni. • Privredne grane prema proizvodnji, proizvodne i neproizvodne. • Primarne djelatnosti: poljoprivreda, rudarstvo, šumarstvo, lov i ribolov. • Sekundarne djelatnosti energetika i industrija. • Uslužne djelatnosti: saobraćaj, trgovina, turizam i bankarstvo. • Kvartarne djelatnosti, zdravstvo i školstvo. • Prirodni faktori razvoja privrede: reljef, klima, hidrogeografske odlike i plodno tlo. • Rudno-mineralni i šumski potencijali. • Društveni faktori razvoja privrede: ekonomsko-politički, demografski, naučno-tehnički i razmještaj naselja. • Izdvajanje prema razvijenosti: razvijene, srednjerazvijene i nerazvijene zemlje. •	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Upućivati učenike na: ponavljanje i primjenu znanja iz šestog razreda - kartografska pismenost - tematske karte (privredne i političke), prirodne pojave i procese (reljef, klima, vode, biljni i životinjski svijet), kao i demogeografske odlike (brojnost, geografski razmještaj stanovništva). Posmatranje prostora - uže i šire okoline: rudnici, tvornice, djelatnosti koje pružaju usluge - učenici vrše opisivanje, a realizira se i slikovno predstavljanje s ciljem inkluzivnog pristupa za učenike sa teškoćama u razvoju. Koristiti kartu za prepoznavanje prirodnih faktora razvoja privrede. Koristiti određene grafikone i dijagrame za razumijevanje količine proizvodnje rudnih bogatstava i dr. Nadareni učenici mogu klasificirati prirodna bogatstva svoje lokalne zajednice, mogućnosti razvoja i napretka, te na taj način poticati učenike na istraživački rad. Za opisivanje pojedinih privrednih djelatnosti mogu se koristiti očigledna nastavna sredstva: rudno-mineralni uzorci, žitarice koje će učenici donijeti ili industrijski proizvodi koji se koriste u svakodnevnom životu. Koristiti multimedijalnu prezentaciju za prikazivanje savremenih auto-puteva, modernih željeznica i brzih vozova. U sklopu terenske nastave može se posjetiti farma, tvornica za proizvodnju hrane ili ukoliko postoji vodenica (stariji način mljevenja žita i proizvodnja brašna). Podsticati usvajanje nekih osnovnih moralnih vrijednosti, npr. osjećaj ka pravednijim odnosima u svijetu, razumijevanje siromašnijih društava i smanjenje gladi; sagledavanje prirodne i društvene osnove i mogućnost proizvodnje zdrave hrane.	

B.7.2. Tumači ekonomsko-geografske i političke integracije u svijetu i utvrđuje njihov značaj.	• Razumije pojam globalizacije - uvezivanje svijeta i njen značaj. • Dovodi u vezu ekonomsko-geografske integracije: UN, EU, G-8, OPEC, NAFTA, WTO, CEFTA. • Navodi multinacionalne kompanije - Apple, Microsoft, Amazon, Facebook... • Razlikuje pozitivne i negativne strane globalizacije, te opisuje: napredak čovječanstva, smanjenje gladi, razvoj siromašnih zemalja, nejednaka raspoređenost bogatstva, siromaštvo. • Analizira geopolitički položaj Evropske unije, te nabroja članice jedne od najjačih integracija u svijetu uz pomoć geografske karte Evrope. • Hronološki reda historijski razvoj Evropske unije, te analizira funkcionisanje i ciljeve iste. • Analizira pojam „ujedinjena Evropa“. • Opisuje stabilnije i pravednije ekonomske odnose, te nabroja osnovna načela i vrijednosti Evropske unije – mir, poštovanje ljudskih prava i demokratija.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 2.2.1
Ključni sadržaji	
• Pojmovi integracija, globalizacija. • Multinacionalne kompanije: Apple, Microsoft, Amazon, Facebook. • Ekonomske integracije u svijetu: UN, EU, G-8, OPEC, NAFTA, WTO, CEFTA. • Pozitivne i negativne posljedice integracije i globalizacije. • Evropska unija - godina osnivanja 1951. • Valuta, himna i zastava Evropske unije. • Osnivači: Belgija, Francuska, Luksemburg, Nizozemska, Italija i Njemačka. • Sjedište u Briselu (Bruxelles). • Sjedište banke u Frankfurtu.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
S obzirom na veoma kompleksnu nastavnu temu i upoznavanje učenika sa dosta teškom terminologijom za ovaj uzrast, nastavnik treba da veoma pažljivo projektuje nove termine npr. globalizacija, integracija i multinacionalne kompanije, i time podstakne zainteresovanost učenika. Može preporučiti učenicima geografski leksikon, koji će koristiti tokom školske godine i isti će omogućiti učenicima usvajanje jezičko-komunikacijske kompetencije na stranom jeziku. Ukazati na bitnost shvatanja suštine kako bi uspjeli da svojim riječima opišu pojave i procese koji su jako bitni u svijetu. Kod prepoznavanja glavnih integracija potrebno je korištenje karte, ne insistirati na poznavanju država koje te kompanije predstavljaju, jer učenici još nisu usvojili znanje iz regionalne geografije. Nastavnik može organizovati debatu, u kojoj će učenici uz pomoć interneta i drugih izvora informacija moći analizirati pozitivne i negativne posljedice ekonomsko-geografskih integracija. Posebnu treba ukazati na virtualni svijet i društvene mreže i njihove posljedice na razvoj djece. Za ovu nastavnu temu nastavnik ima različite mogućnosti pristupa obradi jer su učenici već upoznati sa pojmovima: Evropska unija, medij, internet, te ih može uključiti u različite projekte u školi i van škole. Slikovnim prikazom izgleda i boje zastave može se početi izradom zastave Evropske unije (crtanje i pravljenje), izrade panoa i dr. Sljedeći korak jeste, izrada veće političke karte Evrope, učenici mogu pojedinačno ili grupno, postavljati zastavu Evropske unije, na države članice. Moći će sagledati prostorni obuhvat i zemlje koje nisu članice s ciljem razvijanja motiviranosti i interesovanje za predmet. Učenici sa teškoćama u razvoju mogu se uključiti u grupni rad korištenjem inkluzivnog pristupa. Preporuka je da se kontinuirano koriste karte i atlasi u nastavi, pri obradi novog gradiva, te utvrđivanju i ponavljanju znanja putem slikovnog pamćenja. Također, u gradivu za VII razred pojavljuju se statistički podaci u većem obimu, te bi preporuka bila da se ne očekuje usvajanje činjenica/podataka napamet, već korištenje uporedne metode, spram nekih drugih statističkih parametara. Priprema debate, npr. učenici mogu sami pripremiti ciljeve i vrijednosti Evropske unije. Priprema raznih prezentacija o posljednjem krugu ulaska ostalih država Evrope u Evropsku uniju.	

B.7.3. Analizira morfološku, funkcionalnu i hijerarhijsku strukturu naselja na Zemlji.	• Prepoznaje naseljenost: ekumenu, anekumenu i subekumenu. • Klasificira naselja prema: veličini, obliku i trajnosti. • Opisuje reljefne oblike i podjelu naselja na osnovu istih: primorska, ravničarska, planinska i dolinsko-kotlinska. • Razlikuje tipove sela (zbijena i razbijena), te nabraja djelatnosti kojima se ljudi na selu bave. • Imenuje grad i izgled grada, te razlikuje upravnu, proizvodnu i uslužnu funkciju istog. • Raspoznaje veličinu grada, megapolise i konurbacije. • Donosi zaključke o deruralizaciji, te opisuje razlike u načinu života u gradu i selu. • Prepoznaje gravitacionu privlačnost grada. • Opisuje nastanak gradova kroz historiju, te vrši upoređivanje kulturne baštine sa Svjetskom kulturom baštinom- UNESCO. • Donosi zaključke o veličini i izgledu naselja u Bosni i Hercegovini.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 2.2.1
Ključni sadržaji	
• Naseljenost: ekumena, anekumena i subekumena. • Naselja prema veličini urbana (gradska) i ruralna (seoska). • Podjela naselja prema trajnosti: stalna, privremena i povremena. • Uticaj prirodnih faktora na razmještaj naselja: primorska, ravničarska, planinska i dolinsko -kotlinska. • Podjela sela prema obliku: zbijena i razbijena (raštrkana). • Prigradska i međugradska naselja. • Urbs lat. grad (urbano naselje),funkcije grada: upravna, proizvodna i uslužna; potom polifunkcionalnost i monofunkcionalnost,na osnovu djelatnosti: industrijski, rudarsko-industrijski, turistički, upravni... • Megapolisi i konurbacija, deruralizacija. • Prvi gradovi (Mezopotamija, Sjeverna Afrika-Egipat, dolina Inda, dolina Hoang Ho rijeke). • Antički gradovi, srednjovjekovni, islamski (orijentalni). • Svjetska kulturna baština - UNESCO.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Za ovu nastavnu temu nastavnik može koristiti slikovne sadržaje, te uputiti učenike u mogućnost korištenja informatičko-komunikacijske tehnologije, prikupljanje fotografija naselja različitih geografskih prostora (veličina, izgled i historijski periodi), ilustrovanja tipova naselja u Bosni i Hercegovini koja su se gradila kroz historiju... Nastavnik navodi učenike na samostalno donošenje zaključaka o bitnim karakteristikama naselja, npr. mjesto stanovanja učenika. Primjenjujući različite oblike rada učenici mogu razmijeniti znanja u pogledu: izgleda, oblika, starosti, načinu gradnje objekata u svom mjestu stanovanja. Mogu opisivati okoliš, praviti mape, planove i sl. Uz pomoć karte i legende razvijati kartografsku pismenost kod učenika Preporučuje se prikazati multimedijalnim putem „urbicid“, npr. primjerom iz posljednjeg rata, u kojem su porušeni i zapaljeni mnogi kulturno-historijski i sakralni objekti. Na taj način će učenici porediti civilizacijske odnose prema nacionalnoj i kulturnoj baštini drugih.	

Oblast: C/ Održivi razvoj	
Ishod učenja	Razrada ishoda
C.7.1. Vršiti podjelu uzroka i posljedica geoeколоških poremećaja u geosferama, te procjenjuje mjere zaštite i saniranja nastalih posljedica.	• Analizira moguće uticaje pojačanog efekta staklenika u Evropi, uzrokovanog povećanjem CO₂, te primjenu strategije sprečavanja rasta temperature, koja bi uticala na hidrologiju i uzrokovala poplave. • Utvrđuje uzroke i posljedice uništavanja stratosfernog omotača • Analizira gubitak bioraznolikosti u Evropi, kao i o razlozima pogoršanja – na kojem je uticaj čovjeka posebno raširen, te navodi ciljeve koji bi trebali dovesti do očuvanja istih. • Prepoznaje degradaciju šuma – propadanje šuma u srednjoj, istočnoj i sjevernoj Evropi, te analizira zagađenje zraka i požare, kao osnovne uzroke uništavanja istih. • Objašnjava načine nastanka kiselih kiša, koje na području Evrope dovode do uništavanja vodenih i kopnenih ekosistema. • Dovodi u vezu probleme vezane za vodene resurse i neravnotežu između dostupnosti vode i potražnje. • Izvodi zaključke o ozbiljnom problemu zbrinjavanja i obrade otpada, te analizira odlaganje otpada na deponije u najvećem dijelu Evrope.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 3.3.2, GEO 3.3.3
Ključni sadržaji	
• Procjena za Evropu 2030. godine je koncentracija CO₂ će biti udvostručena, a temperatura porasti od 1,5 - 4,5 stepena Celzija, dok je 0,1 stepen Celzija za deset godina dozvoljeno. • Posljednjih deset godina na srednjim geografskim širinama iznad Evrope koncentracija ozona se smanjila za 6 % do 7%, a posljedice su povećanje malignih oboljenja (potrebno najmanje 70 godina da se zaustavi iscrpljivanje ozonskog omotača). • Evropski ekosistem obuhvata više od 2.500 tipova staništa i 215.000 vrsta, od kojih je 90% beskičmenjaka. • Evropski centri bioraznolikosti uključuju mediteranski prostor i Kavkaz na jugoistoku Evrope, te bi na ovom području trebalo smanjiti aktivnosti koje negativno djeluju. • Svake godine 700.000 ha šumskog zemljišta izgori od 60.000 požara u Evropi, dok na jugu Skandinavije dolazi do pomora ribe, kao i uništavanje crnogoričnih šuma Češke, Slovačke, Poljske i Njemačke usljed kiselih kiša, zbog čega bi trebalo smanjiti upotrebu fosilnih goriva. • Evropa proizvede godišnje više od 250 miliona tona komunalnog otpada i 850 miliona industrijskog otpada, te više je od 55.000 kontaminiranih mjesta registrovano u samo 6 evropskih zemalja. • EEA -Evropska agencija za okoliš.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Navodimo učenike na ponavljanje već stečenog znanja o geografskom omotaču, prirodnim i društvenim pojavama i procesima, te uspostavljamo međupredmetnu korelaciju sa: Biologijom (oblast ekologija posebno), Tehničkom kulturom (posebno obnovljivi i neobnovljivi izvori energije), Hemijom (novi pojmovi: ugljeni dioksid, ugljeni monoksid, sumpor- zagađivači atmosfere-negativni produkti). Upućujemo na razumijevanje osnova očuvanje čovjekovog zdravog životnog okruženja (pitka voda, čist zrak, obrađivo tlo), koristeći očigledna nastavna sredstva: panoi, slikovni i video sadržaji, dobre ilustracije iz udžbenik pomoću kojih se na osnovu slike i zvuka razvija kod učenika eidetsko pamćenje. Učenici prepoznaju i prisjećaju se geografskog omotača sa geosferama i njihovim međusobnim prožimanje, te oblike ljudskih djelatnosti koje prirodnu sredinu mijenjaju u geografsku. Možemo koristiti slikovno upoređivanje netaknutog prirodnog okoliša i okoliša koji se poslije negativnog antropogenog djelovanja čovjeka izmjenio, kao i prezentacije koje prikazuju neke ekološke katastrofe, npr. izlivanje nafte u more (naftne mrlje), veliki požari, eksplozija nuklearnih centrala, pretjerana sječa šume i erozija tla, zagađene rijeke. Idealna je terenska nastava u kojoj uključujemo posmatranje negativnog djelovanja čovjeka u „mom okruženju“, kao što su: deponije smeća, rijeke sa velikom količinom otpada, odvođenje otpadnih voda u rijeke, fabrike koje ispuštaju nedozvoljenu količinu produkata, termoelektrane. Tokom terenske nastave učenici vrše posmatranje, prave zabilješke, nakon čega vrše analize i donose zaključke, te sve prikazuju na panoima ili u manjim projektima. Na nivou škole djeluje ekološka sekcija	

u kojoj se učenici upoznaju sa nekim globalnim ekološkim problemima i problemima unutar lokalne zajednice. Upoznajemo učenike da postoji hemijska analiza ispravnosti vode i koje su posljedice na zdravlje čovjeka kada pije epidemiološki neispravnu vodu. Na osnovu dijagrama i grafikona predstavljamo rezultate istraživanja, te ostale učenike upoznajemo sa problemima danas, a i u skoroj budućnosti kako ne bi došlo do toga da veliki broj ljudi ostane bez pitke vode. Na temu geoeкологија Evrope može se napraviti pano o EEA (Evropska agencija za okoliš), koja se bavi prikupljanjem podataka o stanju okoliša u Evropi i njegovom unapređenju, te se upoznati i sa ekološkim problemima u Bosni i Hercegovini (projekti Eko Aktive Natura i Ekološka mreža - Natura u Bosni i Hercegovini). Upućivati učenike na korištenje informatičko-komunikacijske tehnologije pri izradi samostalnih radova i panoa.

Oblast: D/Regionalna geografija

Ishod učenja	Razrada ishoda
D.7.1. Objašnjava geografski položaj Evrope.	• Uočava osnovnu razliku između geografskog smještaja i geografskog položaja. • Prepoznaje matematički položaj Evrope, odnosno položaj u odnosu na Grinički meridijan i ekvator. • Opisuje granicu Evrope prema ostalim kopnenim i morskim masama uz pomoć geografske karte. • Kritički procjenjuje evropocentizam – pogled na svijet iz Evrope. • Razlikuje evropske – narodnosne, kulturne i jezičke civilizacijske okvire. • Prepoznaje uticaj evropskog stanovništva i kulture na kontinente Novog svijeta.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.1.2

Ključni sadržaji

- Površina i broj stanovnika u Evropi. Površinski je jedino veća od Australije.
- Sjeverna polulopta, sjeverna geografska širina i najvećim dijelom istočna geografska dužina.
- Sjeverni umjereni i dio suptropskog pojasa.
- Koordinate Evrope: sjever-Nordkap, jug-Tarifa, istok-Sjeverni Ural i zapad rt Roca.
- Evroazija je najveća kopnena cjelina na Zemlji.
- Granica prema ostalim kontinentima i morima: Atlanski okean, Sredozemno more, Gibraltarski prolaz i Sjeverno ledeno more.
- Granica prema Aziji su: planina i rijeka Ural, Kaspijsko jezero, Kumsko-manička udolina, Crno more, prolazi Bosfor i Dardaneli, Mramorno more i Egejsko more.

Preporuke za ostvarenje ishoda

Regionalna geografija Evrope je početak obrade nove domene geografskog proučavanja prilikom koje treba posebno naglasiti pravilno korištenje i čitanje geografskih karata i atlasa. Učenici su već upoznati sa kartografskom pismenošću u šestom razredu, te pojmom regija, a i nekim drugim nastavnim temama koje će se prožimati tokom cijele oblasti regionalne geografije.

Značaj očiglednih nastavnih sredstava kao što su velika zidna školska karta Evrope, velika zidna školska karta svijeta i mnoga druga pomagala uz demonstraciju imaju za cilj pomoći lakše usvajanje znanja. Upućivati učenike na metodu upoređivanja, npr. površine i broja stanovnika kontinenata ili država, kao i praviti razliku između boljeg i lošijeg geografskog položaja.

Osposobiti učenike za pravilno snalaženje na zidnim školskim kartama, prilikom korištenja udžbenika, nastavnih slika, prezentacija i različitih grafikona i dijagrama, te korištenje interneta za samostalan rad učenika. Upotreba nijemih karata i ucrtavanje granica također olakšava usvajanje znanja.

Usvajanje geografskih pojmova kroz slikovit prikaz, korištenjem edukativnih programskih sadržaja različitih medijskih kuća, te praviti korelaciju sa sadržajima drugih nastavnih predmeta kao i korištenje terenske nastave, tokom koje učenici mogu prikupljati uzorke ili vršiti posmatrenje, te praviti skice ili opisivati terenske sadržaje.

D.7.2. Analizira i objašnjava prirodne odlike Evrope.	• Na geografskoj karti prepoznaje i pokazuje različite oblike reljefa iz različitih geoloških razdoblja. • Imenuje endogene i egzogene sile koje su oblikovale reljef Evrope. • Pokazuje na geografskoj karti: evropska mora, najveće poluotoke, otoke, zaljeve i morske prolaze, te objašnjava razuđenost obale Evrope. • Opisuje klimatske faktore koji značajno mijenjaju klimu Evrope. • Imenuje osnovne tipove klime i vezu sa biljnim svijetom Evrope. • Prepoznaje antropogeno djelovanje čovjeka na biogeografske odlike Evrope. • Imenuje velike slivove, rijeke i jezera Evrope. • Objašnjava značaj plovnih rijeka Evrope. • Proučava razvoj ljudske populacije sa obalnim prostorima Evrope.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.1.2
Ključni sadržaji	
• Prastari dijelovi Evrope, Ruska ploča i Baltički štit. • Stari dijelovi Evrope: planine Velike Britanije i Irske, Njemačko-češko sredogorje, Ardeni, Vogezi, Središnji masiv, Skandinavsko gorje, Rodopi. • Mlađi dijelovi Evrope: Alpe, Apenini, Dinaridi, Karpati, Šarsko-pindske planine, planina Balkan, Pirineji. • Najveće nizije: Panonska, Padska, Istočnoevropska, Vlaska, Pribaltička, Andaluzija. • Najviši vrh Evrope – Mt. Blanc u Alpama. • Evropa - najrazuđeniji kontinent. • Poluotoci: Apeninski, Pirinejski, Balkanski, Skandinavski. • Otoci: Velika Britanija, Irska, Sicilija, Sardinija, Korzika. • Mora: Sjeverno, Sredozemno, Baltičko, Jadransko. • Zaljevi, Botnički, Biskajski. • Na klimu utiče: geografska širina, raspored kopna i mora, nadmorska visina, morske struje i reljef. • Golfska struja. • Tipovi klime: sredozemna, umjereno topla vlažna (okeanska i umjereno kontinentalna), kontinentalna (vlažna, snježno-šumska) i polarna (snježna). • Biljni pokrivač: sredozemne, listopadne, mješovite, crnogorične šume- tajge, stepe, tundre. • Najduža rijeka -Volga, najveće jezero -Kaspijsko, najduži kanal: Rajna-Majna -Dunav. • Ostale rijeke: Dunav, Laba, Sena, Loara, Mez, Po, Odra, Visla, Temza. • Jezera: Ladoga, Onjega, jezera Finske, jezera Švicarske.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Nastavna tema vezana za fizičku geografiju i geosfere je ujedno i ponavljanje gradiva iz šestog razreda, tako da su učenici upoznati i moći će aktivno učestvovati, prepoznavati geografske sadržaje na karti i u atlasu. Tematsko-geološke, geomorfološke, klimatske, hidrološke i biogeografske karte omogućit će učenicima raspoznavanje fizičkih odlika Evrope. Preporučuje se formirati radne grupe u kojima će imati zadatak da izdvajaju reljefne oblike, te po starosti i obliku zapisuju geografsku obuhvatnost po državama. Preporučuje se korištenje različitih slikovnih prikaza planinskih, glacijalnih ili šumskih pejzaža. Nijeme karte su dobra pomagala i kod usvajanja hidrografskih odlika, te se mogu izraditi nastavni listići u koje su ucrtane rijeke ili jezera, a učenici treba da pronađu riječni sliv kome pripadaju ili države kroz koje protiču. Preporučuje se samostalan rad o zanimljivostima vezanim za ovu temu i na taj način učenik će pokazati interes za prostore izvan lokalne zajednice. Pomagalo koje ima dobru primjenu su i klima -dijagrami, temperaturni ili pluvijalni, pomoću kojih učenici mogu vršiti različita upoređivanja.	

D.7.3. Analizira i upoređuje društvene odlike Evrope.	• Na tematskoj karti analizira gustinu naseljenosti Evrope. • Objašnjava kroz demografski razvoj uz pomoć dijagrama, promjenu broja stanovnika Evrope. • Prepoznaje demografsku tranziciju, nisku stopu nataliteta i mortaliteta u Evropi. • Razvrstava stanovništvo Evrope prema etničkoj, jezičkoj, religijskoj i ekonomskoj strukturi, te imenuje iste. • Razlikuje pravce migracija u prošlosti i danas. • Opisuje emigraciona i imigraciona područja Evrope, kao i savremene migracije i posljedice istih. • Pomoću privredne karte Evrope povezuje prirodnu osnovu sa društvenim faktorima. • Prepoznaje među državama Evrope, razlike u stepenu razvijenosti. • Grupiše udio zaposlenih u primarnom, sekundarnom, tercijarnom i kvartarnom sektoru.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.1.2
Ključni sadržaji	
• Najgušće naseljen kontinent; kontinent u demografskoj tranziciji- izuzetno spor porast stanovništva; imigraciono područje. • Indoevropsko jezičko područje: • Bivše socijalističke države jugoistočne i istočne Evrope su slabije razvijene države nastale raspadom bivšeg SSSR i Jugoslavije, Čehoslovačke, potom Poljska, Bugarska, Rumunija, Mađarska. • Intezivna poljoprivreda zastupljena je u zemljama zapadne i sjeverne Evrope 5% zaposlenih, a u industriji zaposleno od 20 do 30% - u srednjoj, zapadnoj i sjevernoj Evropi, dok je u uslužnim djelatnostima zaposleno 60% (zemlje postindustrijskog razvoja). • Step en urbanizacije preko 80%. • Romansko (Francuska, Italija, Španija, Portugal, Rumunija) • Germansko (Njemačka, Norveška, Švedska, Island, Danska, Velika Britanija, dio Austrije i Švicarske) • Slavensko (Rusija, Bjelorusija, Ukrajina, Poljska, Bugarska, Češka, Slovačka, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Srbija, Makedonija, Crna Gora) • Baltički, Latvija, Litvanija • Keltski: pokrajina Bretanja, Vels, Irska, Škotska • Uralsko-altajski: Finska, Turska, Estonija. • Ostali: Albanija, Grčka. • Spada u razvijene kontinente, a najrazvijenije su države: srednje, zapadne i sjeverne Evrope. •	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Nastavna tema je u vezi sa društvenim pojavama i procesima koji si obrađeni u šestom razredu. Međupredmetna korelacija se naročito ostvaruje na temama stare civilizacije i naseljavanja prostora Evrope. Učenici mogu na osnovu historijske karte prepoznati etnogenezu naroda, kao i jezičku strukturu, te se preporučuje formirati grupe učenika, koje će izdvajati skupine naroda i vršiti prepoznavanje geografske obuhvatnosti države. Preporučuje se korištenje informatičko-komunikacijske tehnologije na način da se izdvoje teme i gledaju emisije edukativnog sadržaja na različitim mrežnim kanalima. Ovo je moguće koristiti i za samostalne radove. Na ovu temu možemo isto tako, koristiti različite slikovne sadržaje civilizacijskih i kulturnih okvirima kao što su: običaji, folklor, nacionalna kuhinja i na taj način potaknuti dječiju maštu i interes za proučavanjem različitih prostora. Upoznati učenike sa načinom savladavanja statističkih i geografskih metoda, koristeći različite izvore literature i statističkih podataka. Učenicima sa teškoćama u razvoju preporučuje se slikovito predstaviti tradicionalnu nošnju nekog naroda i uporediti sa nošnjom naroda u Bosni i Hercegovini.	

D.7.4. Analizira i izdvaja regije Evrope.	• Procjenjuje različita shvatanja regionalizacije Evrope. • Opisuje osnovna obilježja: Sjeverne, Zapadne, Srednje, Južne i Istočne Evrope. • Razlikuje odlike Jugoistočne Evrope kao zasebne mezoregije. • Analizira geografsku povezanost regija Evrope. • Klasifikuje države prema pripadnosti evropskim regijama pomoću geografske karte. • Prepoznaje smještaj i geografski položaj Bosne i Hercegovine u okviru regije Južna Evropa.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.1.3.
Ključni sadržaji	
• Sjeverna Evropa: oblast prastarog Skandinavskog štita i starih planina iz paleozoika; tragovi pleistocenske glacijacije; najhladnija klima; najrjeđe naseljena regija, pretežno protestanti; nordijske i pribaltičke zemlje. • Zapadna Evropa: oblast priatlanskih nizija; vlažna klima; najveći vrh Evrope-Mont Blanc (4.807 m); privredno najrazvijenije i najgušće naseljeno područje; obuhvata zemlje koje izlaze na Atlanski okean. • Srednja Evropa: oblast mladih planina - alpske orogeneze, kao i prostranih nizija; najveći broj država u Evropi. • Južna Evropa: oblast mladih vjenačnih planina -Pirineji, Apenini, Dinaridi; najtoplija klima; romanske zemlje rimo-katoličke religije (Pirinejski i Apeninski poluotok); neki dijelovi izrazito emigracioni; različite religije u jugoistočnom dijelu. • Istočna Evropa: obuhvata oblasti bivših socijalističkih država.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Putem demonstracije geografski zaokružiti regije Evrope, koristeći različita nastavna sredstva kao što su školske zidne i tematske karte. Uz pomoć atlasa i nijeme karte učenici će ucrtati i povući granice između regija koristeći se logičkim zaključivanjem, te uvrštavati pojedine države u određenu geografsku cjelinu. Preporučuje se za učenike sa teškoćama u razvoju, na osnovu hipsometrijske skale boja i asocijacija, postaviti zadatak prepoznavanja reljefnih i hidrografskih sadržaja.	
D.7.5. Objašnjava geografski položaj, prirodne i društvene odlike regija Evrope, te analizira geografske odlike država.	• Objašnjava velike geografske cjeline evropskog kontinenta. • Analizira fizičko-geografske sličnosti evropskog kontinenta i Rusije. • Analizira prirodno-geografske karakteristike Evrope. • Analizira društveno-geografske karakteristike Evrope. • Objašnjava ulogu evropskih država u kolonizaciji izvan-evropskih kontinenata (teritorijalni i ekonomski razlozi). • Definiše termin geografska regija. • Analizira razloge naziva geografskih regija Evrope. • Uočava razlike među geografskim regijama. • Razlikuje opće odlike država Evrope, te ujedno vrši upoređivanje istih.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.1.3
Ključni sadržaji	
• Geografski položaj (matematički i fizičko-geografski). • Granice. • Geološka građa, reljef, klima, hidrografske i biogeografske odlike. • Demogeografske odlike (brojnost, razmještaj, kretanja, strukture). • Privreda (prirodni i društveni uslovi razvoja, privredne grane, stepen privredne razvijenosti sa nacionalnim dohotkom).	

- Države: Kraljevina Švedska, Kraljevina Danska, Ujedinjeno Kraljevstvo Velika Britanija i Sjeverna Irska, Kraljevina Holandija, Republika Njemačka, Republika Češka, Republika Hrvatska, Republika Italija, Ruska Federacija.

Preporuke za ostvarenje ishoda

Preporučuje se metodom demonstracije, na školskoj zidnoj karti, pokazati regije Evrope, Učenici uz pomoć atlasa prepoznaju granice i mora, kao i razuđenost obale: otoci, poluotoci, prolazi i zalivi - te iste unosi u nijemu kartu. Korištenje atlasa podrazumjeva: pronalazak odgovarajuće geografske karte uz pomoć sadržaja, kao i korištenje legende-tumača znakova (posebno tematskih karata) koje daju dobru predstavu fizičko-geografskih i društveno-geografskih odlika regije ili države. Možemo pripremiti fotografije pejzaža različitih krajeva ili u obliku prezentacije na kojima će učenici slikovito moći vidjeti i prepoznati reljefne, hidrografske i biogeografske odlike regija Evrope, npr. ostaci rada lednika (fjordovi, fjeldovi, lednička jezera), tajge, tundre. Mogu se pripremiti fotografije vezane za način života, nošnju, folklor ljudi sjevernih prostora npr. brodovi drevnih Vikinga, kulturu Laponaca, losos- sušena riba. Učenicima možemo predložiti da urade samostalan rad na temu „Odgoj djeteta na skandinavski način“ kako bi iskazali interes za druge narode: analizirali, procjenjivali i zaključivali, kao i sticali nova iskustva. Može se obraditi pojedinačno svaka država ili uporedno, sličnosti i razlike ove dvije Skandinavske zemlje. Može se napraviti i igra asocijacija tako što ćemo na papiru ponuditi asocijacije za prepoznavanje, npr. dati zadatke a) Švedska i Danska leže na otocima, b) Švedska i Danska leže na poluotocima, a učenici će odabrati tačan odgovor i navesti poluotoke na kojima leže navedene države. Ili a) Šveđani su germanskog porijekla, a Danci romanskog, b) Šveđani i Danci su germanskog porijekla, te će učenici odabrati tačan odgovor i navesti narode Sjeverne Evrope koji pripadaju Germanima. Uz pomoć tematskih karata prepoznaju vezu geološke građe i starosti stijena sa rudnim ležištima, te donose zaključke o prirodnim pojavama i procesima, upoređujući klimatske karakteristike i gustinu naseljenosti regija i država. Neke nastavne teme vezane su za međupredmetnu korelaciju sa Historijom, npr. period prvog naseljavanja regije, kao i stvaranje velikih pomorskih sila sa tendencijama kolonijalnih osvajanja i iskorištavanje zemalja pod kolonijalnom upravom. Potrebna nam je historijsko-politička karta, na kojoj će učenici moći: raspoznati kolonijalne posjede Engleske, Francuske i Holandije i godine oslobođanja od kolonizacije, shvatiti suštinu koja se odnosi na izuzetno slab privredni napretak što je direktna posljedica ovih odnosa, upoznati se sa industrijskom revolucijom koja je utjecala na brz ekonomski razvoj i širenje kulturnih, jezičkih i vjerskih okvira na dijelove Evrope. Preporučuje se upotreba velike zidne geografske karte na kojoj se demonstracijom najbolje opisuje geografski smještaj i granice prema ostalim regijama (tematske karte sa izdvojenim regijama), te je moguće uočiti da li je povoljan ili manje povoljan geografski položaj. U nijeme karte mogu unositi društvene elemente - urbane centre i konurbacije.

8. razred osnovne škole /35 nastavnih sati godišnje/

Oblast: C/Održivi razvoj	
Ishod učenja	Razrada ishoda
C.8.1. Procjenjuje perspektive održivog razvoja izvanevropskih kontinenata, sa posebnim akcentom na ekologiju.	• Procjenjuje potencijal i eksploataciju rudno-mineralnih resursa u državama izvanevropskih kontinenata sa aspekta njihovog učešća u održivom razvoju. • Razlikuje načine upravljanja otpadom, te njegov uticaj na okoliš u pojedinim državama. • Navodi energetske potencijale država izvan Evrope, te ekonomsku i ekološku isplativost njihove valorizacije. • Procjenjuje kvalitetu življenja stanovništva izvan Evrope kroz provođenje zakona i standarda.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 3.3.2
Ključni sadržaji	
• Resursi, njihova valorizacija i uticaj na kvalitetu življenja u državama izvan Evrope. • Prirodne opasnosti i aktuelni geokološki problemi u državama izvanevropskih kontinenata. • Prostorno planiranje kao preduvjet održivog razvoja izvanevropskih kontinenata. • Zaštićena područja kao resurs za razvoj turizma u državama izvan Evrope.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Nastavnik treba pomoći učeniku da razumije odnos između resursa, okoliša i privrednog razvoja, kao i razvoja svijesti o uspostavljanju ravnoteže između njih i nastanka održivog razvoja. Uporednom analizom utvrditi načine eksploatacije ruda, ali i upravljanja otpadom, te uticaj na okoliš u pojedinim zemljama. Potrebno je objasniti vrste prirodnih katastrofa i njihov uticaj na ljudsko društvo. Neophodno je koristiti fotografije, filmove, grafikone, statističke podatke i karte kako bi se utvrdio stepen ugroženosti prostora i uticaj na život. Insistirati na samostalnom istraživačkom radu učenika u vezi sa aktuelnim problemima i pojavama u području izvanevropskih kontinenata. Analizom učenikovih odgovora razvijati jasan stav o određenoj temi, potkrepljen činjenicama, a ne samo informacijama. Ovaj ishod ima za cilj pomoći učeniku da razumije okolišno stanje u okruženju, ekološke probleme, oblike, metode i mjere zaštite okoliša. Međupredmetna povezanost je moguća sa Matematikom, Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću, ali i stranim jezicima.	
C.8.2. Kritički procjenjuje važnost prostornog planiranja u prirodnoj sredini koristeći geoinformacione tehnologije.	• Proučava prirodne opasnosti i potencijalne geokološke probleme • Pokušava predvidjeti prirodne katastrofe analizirajući dostupne podatke • Navodi strategije upravljanja, očuvanja i održivog razvoja izvanevropskih kontinenata. • Procjenjuje i ocjenjuje kvalitetu prostora za život koristeći geoinformacione tehnologije. •
Poveznice sa ZJNPP	GEO 3.2.2
Ključni sadržaji	
• Održivo upravljanje, zaštita i unapređenje životnog prostora u državama izvanevropskih kontinenata. • Prirodne opasnosti i aktuelni geokološki problemi u državama izvan Evrope. • Prostorno planiranje kao preduvjet održivog razvoja izvanevropskih kontinenata. • GIS i savremene informacione tehnologije.	

Preporuke za ostvarenje ishoda
Potrebno je objasniti vrste prirodnih katastrofa i njihov uticaj na ljudsko društvo. Pri objašnjenju uzroka i opasnosti potrebno je koristiti fotografije, filmove, grafičke prikaze, statističke podatke, karte kako bi utvrdili stepen ugroženosti prostora, njihov prostorni razmještaj i uticaj na živi svijet, prije svega stanovništvo. Objasniti primjenu geografsko-informacionih tehnologija – GIS-a u predviđanju prirodnih katastrofa, nadzoru i procjeni katastrofa. Uporednom analizom utvrditi uticaj na okoliš u pojedinim državama i regijama izvan Evrope, stepen pritiska ljudskih aktivnosti na ekološku održivost prostora, te objasniti akcije koje se poduzimaju kako bi se popravila održivost prostora. Treba insistirati na kontinuiranom istraživačkom radu učenika i na samostalnom radu, jer je to način na koji učenici razvijaju kritički stav prema određenim temama, te kritički odnos prema informacijama i podacima do kojih dolaze, razlikujući dobre i loše.

Oblast: D/Regionalna geografija	
Ishod učenja	Razrada ishoda
D.8.1. Analizira geografski položaj, granice i veličinu izvan-evropskih kontinenata.	- Objašnjava geografski položaj izvan-evropskih kontinenata. - Upoređuje veličinu/površinu pojedinih kontinenata. - Povezuje porijeklo imena, granice i razućenost obala izvan-evropskih kontinenata. - Analizira međusobnu povezanost izvan-evropskih kontinenata (saobraćajnu, kulturološku, ekonomsku...)
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.2.1
Ključni sadržaji	
- Geografski položaj, ime, granice i veličina Azije, Afrike, Sjeverne i Južne Amerike, Australije i Polarnih oblasti. Odlike obala – razućenost obala. - Položaj kontinenta na geografskoj karti, udaljenost/povezanost sa drugim kontinentima.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
U geografiji osmog razreda kod učenika se nastavlja razumijevanje pojma kontinent kao individualnog geografskog pojma koji se proučava kroz opće odlike prostora. Posmatrajući geografsku kartu svijeta učenik uočava geografski položaj kontinenta, kao i položajni odnos i razgraničenja sa drugim kontinentima, analizira razućenost obala, te poredi veličine kontinenata. Ciljevi izučavanja regionalne geografije postižu se odabirom adekvatnih sadržaja, uz interaktivne oblike učenja i podučavanja, te primjenu raznovrsnih nastavnih sredstava i medija. Preporuka je da se koriste različite metode podučavanja kako bi učenik što kvalitetnije savladao osnovne geografske činjenice, pojmove i vještine, a sve u cilju postizanja ispravnih stavova i vrijednosti. Međupredmetna korelacija se ostvaruje sa Historijom, Matematikom i Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.	
D.8.2. Analizira prirodno-geografske odlike izvan-evropskih kontinenata.	- Objašnjava geološku građu, reljef i oblike reljefa, klimatske tipove i faktore, te hidrografske odlike izvan-evropskih kontinenata, kao i rasprostranjenost biljnog i životinjskog svijeta, te tipove tala. - Izrađuje jednostavne tematske karte i multimedijalne sadržaje. - Objašnjava aktuelne vijesti vezane za prirodne pojave, te valorizaciju prirodnih bogatstava.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.2.2
Ključni sadržaji	
- Geološke i geomorfološke odlike izvan-evropskih kontinenata, klimatsko-vegetacijske odlike, pedološke odlike, te hidrografska obilježja. - Uticaj prirodno-geografskih odlika na valorizaciju prirodnih resursa. - Metode istraživanja u regionalnoj geografiji.	

Preporuke za ostvarenje ishoda	
Ciljevi učenja i podučavanja regionalne geografije jesu buđenje istraživačkog duha kod učenika, želje za upoznavanjem i razumijevanjem različitih prostora na Zemlji. Učenik kroz samostalan istraživački rad razvija kritičko mišljenje o načinima valorizacije prirodnih resursa na pojedinim kontinentima i uzrocima takvog stanja. Cilj je podučiti učenika kako da uči, da stalno postavlja pitanja i traži odgovore na njih, koristeći savremene načine komunikacije. Učenik na geografskoj karti izdvaja reljefne cjeline, rijeke i njihove slivove, određuje granice kontinenata pri čemu povezuje ranije usvojene sadržaje sa ovim temama. Na ovaj način razvija se geografska i informatička pismenost. Ostvaruje se međupredmetna povezanost sa Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću, stranim jezicima, Informatikom, Matematikom...	
D.8.3. Analizira demogeografske odlike izvan-evropskih kontinenata.	• Analizira uticaj prirodno-geografskih i društveno-geografskih faktora na razmještaj stanovništva izvan-evropskih kontinenata. • Analizira strukture stanovništva izvan-evropskih kontinenata. • Objašnjava historijske i savremene uzroke i posljedice prirodnog i mehaničkog kretanja stanovništva izvan-evropskih kontinenata. • Istražuje kulturu, običaje i kvalitetu života stanovništva izvan-evropskih kontinenata.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.2.3
Ključni sadržaji	
• Stanovništvo izvan-evropskih kontinenata, naseljenost. • Strukture stanovništva: dobna, spolna, etnička, jezička, religijska, obrazovna i ekonomska. • Kretanje broja stanovnika izvan-evropskih kontinenata, prirodno i prostorno kretanje stanovništva (migracije). • Način i kvaliteta života stanovnika izvan-evropskih kontinenata.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Pri proučavanju razmještaja stanovništva izvan-evropskih kontinenata nastavnik treba da poveže prirodne uslove života sa karakteristikama društva i društvenim odnosima, te da pojasni uzroke i posljedice neravnomjerne naseljenosti. Kroz različite grafikone i tabele, te analizu statističkih podataka, nastavnik treba da objasni uzroke i posljedice prirodnog i prostornog kretanja stanovništva izvan-evropskih kontinenata. Poseban akcenat treba da se stavi na područja koja su prenaseljena i gdje je kvaliteta života upitna. Komparativnom analizom utvrditi značaj potisnih i privlačnih faktora prostornog kretanja stanovništva izvan-evropskih kontinenata. Ponuditi učenicima problemska pitanja poput asimilacije, segregacije, diskriminacije, te globalne probleme populacije poput nedostatka pitke vode, nedovoljne proizvodnje hrane, nedostatka adekvatne zdravstvene zaštite za sve stanovnike... Ostvaruje se međupredmetna povezanost sa Matematikom, Historijom, Biologijom, Hemijom, Građanskim obrazovanjem.	
D.8.4. Analizira osnovne odlike naselja izvan-evropskih kontinenata.	• Izdvaja osnovne tipove naselja izvan-evropskih kontinenata. • Upoređuje uticaje različitih kulturno-civilizacijskih krugova na nastanak, izgled i funkciju naselja izvan-evropskih kontinenata. • Analizira proces urbanizacije i formiranja regija u izvan-evropskim kontinentima (konurbacije i megalopolisi). • Procjenjuje probleme gradova izvan-evropskih kontinenata (divlja naselja, neplanska gradnja...).
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.2.3.
Ključni sadržaji	
• Osnovni tipovi naselja. • Izgled, funkcije i prostorni razmještaj naselja izvan-evropskih kontinenata. • Urbanizacija, gradske regije izvan-evropskih kontinenata. • Problemi gradova izvan-evropskih kontinenata.	

Preporuke za ostvarenje ishoda	
Proučavajući naselja vanevropskih kontinenata nastavnik treba da poveže prirodne odlike prostora sa društvenim odlikama, te upotrebom tematskih karata kod učenika stvori sliku razmjesta naselja na Zemlji. Koristeći fotografije, dokumentarne filmove i druga očigledna nastavna sredstva, nastavnik uporednom analizom može i treba učenicima objasniti različite tipove naselja na različitim područjima izvanvropskih kontinenata. Učenik treba da razumije preduvjete za nastanak naselja na određenom području, obrasce razvoja naselja, ali i uticaj određenog naselja na geografski prostor. Učenik treba da razumije uticaj urbanizacije na nastanak gradskih regija, ali i da izučavajući društveno-geografske odlike prostora uočava zašto se formiraju divlja naselja i određenim područjima izvan Evrope, a u drugim ne. Preporučuje se istraživački rad učenika posebno o aktuelnim temama i problemima gradova izvanvropskih kontinenata. Preporuka je da se koriste različite metode kako bi učenik što kvalitetnije razumio osnovne pojmove nastanka i razvoja naselja izvanvropskih kontinenata. Međupredmetna povezanost se ostvaruje sa Matematikom, Historijom, Biologijom i Hemijom.	
D.8.5. Uočava uticaj prirodnih i društvenih faktora na privredni razvoj izvanvropskih kontinenata, te procjenjuje stepen privredne razvijenosti na osnovu razvijenih privrednih djelatnosti.	• Analizira prirodne i društvene uvjete za razvoj privrede. • Procjenjuje stepen privredne razvijenosti na osnovu razvijenih privrednih djelatnosti, ali i ukupnog BDP-a i BDP po stanovniku. • Povezuje stepen privrednog razvoja sa demografskim odlikama prostora izvanvropskih kontinenata.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.2.3
Ključni sadržaji	
• Privreda izvanvropskih kontinenata, prirodni i društveni preduvjeti za njen razvoj. • Privredne djelatnosti: primarne, sekundarne, tercijarne i kvartarne. • Neravnomjeran privredni razvoj, uzroci i posljedice.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Nastavnik pri proučavanju privrede treba da poveže uslove života sa prirodnim odlikama prostora, karakteristikama društva i društvenim odnosima kroz analizu statističkih pokazatelja, tematskih karata i grafikona. Pri proučavanju i razumijevanju sadržaja koji se odnose na razvoj privrede i njenim uticajem na geografski prostor, neophodno je ukazati da osim prirodnih faktora veliki značaj imaju i društveni faktori, a što treba povezati sa globalizacijom i povezanošću izvanvropskih kontinenata. Učenicima treba objasniti kako se razvoj pojedinih sektora i privrednih djelatnosti unutar njega odražava na cjelokupan privredni razvoj, ali i spomenuti izuzetke. Preporuka je da se koriste različite metode i nastavna sredstva kako bi učenici što kvalitetnije razumjeli osnovne geografske sadržaje, a što bi u konačnici dovelo do ispravnog oblikovanja stavova, emocija i vrijednosti. Treba insistirati na samostalnom istraživačkom radu učenika, posebno o aktuelnim pitanjima privrednog razvoja izvanvropskih kontinenata. Međupredmetna povezanost se ostvaruje sa Matematikom, Historijom, Biologijom i Hemijom.	
D.8.6. Utvrđuje sličnosti i razlike država izvan Evrope sa aspekta njihove uloge i odnosa u regiji i svijetu.	• Upoređuje prirodno-geografske i društveno-geografske odlike država izvanvropskih kontinenata. • Izdvaja prirodne i društvene znamenitosti država izvan Evrope, sa posebnim akcentom na zaštićena područja. • Upoređuje pokazatelje kvalitete života između država izvanvropskih kontinenata. • Ukazuje na značaj i djelovanje međunarodnih organizacija i integracija, te na globalizaciju država izvan Evrope.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.2.1
Ključni sadržaji	
• Prirodno-geografske i društveno-geografske odlike država izvan Evrope. • Prirodne i kulturne znamenitosti država izvan Evrope. Nacionalni parkovi i zaštićena područja, UNESCO. • Međunarodne organizacije i integracije.	

Preporuke za ostvarenje ishoda	
Geografska regionalna pismenost pomaže učeniku da razumije geografsko okruženje iz regionalne perspektive i put njenog razvoja. Preporuka je da se koriste različite metode kako bi učenik što kvalitetnije savladao osnovne geografske sadržaje, ali i oblikovao ispravne stavove i vrijednosti. Insistirati na kontinuiranom geografskom istraživačkom radu kroz koji će učenik samostalno istraživati neke od gorućih tema i problema država izvan Evrope. Samostalan istraživački rad pomaže učeniku da formira geografski stav, ali i da razvija kriterije koje će koristiti pri procjeni informacija ili podataka do kojih dolazi. Pri proučavanju država izvan Evrope nastavnik treba stalno da ukazuje na povezanost uslova života sa prirodnim faktorima prostora, ali i sa karakteristikama društva i društvenim odnosima, te da insistira da su harmonija prirode i društva perspektive održivog razvoja. Vrlo važan segment proučavanja država, ali i regija izvan Evrope je ukazivati učeniku na značaj postojanja međunarodnih organizacija, kako političkih, ekonomskih, tako i posebno humanitarnih, kako bi se kod učenika razvijala empatija i želja za pomaganjem drugih.	
D.8.7. Rangira i definiše prirodne i funkcionalne regije svijeta ukazujući na njihov značaj.	• Rangira prirodno-geografske i društveno-geografske odlike regija izvan-evropskih kontinenata. • Objašnjava prostorni obuhvat, geografski položaj i značaj izdvajanja regija izvan-evropskih kontinenata. • Analizira kulturno-civilizacijske krugove regija izvan Evrope.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.2.1
Ključni sadržaji	
• Regija, regionalizacija, regionalna geografija. • Prirodno-geografske i društveno-geografske odlike regija izvan Evrope. • Administrativno-politička podjela izvan-evropskih kontinenata.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Izučavajući regionalnu geografiju učenik ustvari povezuje sve ranije naučeno iz fizičke i društvene geografije. Uloga nastavnika je da upotrebom fotografija, slajdova, filmova i drugim očiglednih nastavnih sredstava učeniku ukaže na različitost i složenost geografskog prostora. Od učenika se očekuje da utvrdi važnost izdvajanja regija izvan-evropskih kontinenata, te da analizirajući njihove prirodne i društvene odlike shvati geografsku raznolikost. Potrebno je vršiti uporednu analizu različitih regija izvan Evrope kroz njihove tipične i specifične karakteristike, te isticati sličnosti i razlike, kao i povezanost. Izučavajući regionalnu geografiju učenik razumije svijet u kojem živi, razvija kritičko mišljenje i vlastiti stav o određenim fenomenima u društvu. Preporuka je organizovati nastavu kroz razumijevanje geografskih uvjeta, karakteristika i pravaca razvoja regija, a sve upotpuniti tipičnim i lokalnim slučajevima, pa možda i terenskom nastavom. Ukazivati učeniku na značaj harmonije čovjeka i njegovog okruženja kao jedinog pravog načina ostvarivanja održivog razvoja. Moguća je međupredmetna povezanost sa Matematikom, Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću, stranim jezicima, te Građanskim obrazovanjem.	

9. razred osnovne škole /34 nastavna sata godišnje/

Oblast: C/ Održivi razvoj	
Ishod učenja	Razrada ishoda
C.9.1. Analizira važnost očuvanja prirodne i kulturne baštine Bosne i Hercegovine, te predlaže mjere za unapređenje i zaštitu životne sredine.	• Razlikuje kategorije zaštite prirodne i kulturne baštine. • Raščlanjuje uzroke i posljedice degradacije okoliša u Bosni i Hercegovini, te ukazuje na značaj prostornog i regionalnog planiranja razvoja. • Predlaže aktivnosti i mjere zaštite okoliša u Bosni i Hercegovini.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 3.3.1, GEO 3.3.4
Ključni sadržaji	
• Analizira kriterije za zaštitu i očuvanje prirodne i kulturne baštine. • Objašnjava načine korištenja, planiranja i upravljanja prostorom. • Objašnjava mogućnosti GIS-a u svakodnevnom životu. • Mjere zaštite okoliša.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Insisitirati na kontinuiranom geografskom istraživačkom radu kroz koji će učenik istraživati događaje, pojave i probleme, što će doprinjeti razvoju njegovog geografskog mišljenja o tome, kao i razvijanju kriterija koje će koristiti za procjenu podataka do kojih dolazi. Učenik treba da spozna važnost i značaj pojedinih lokaliteta u Bosni i Hercegovini i njihovu zaštitu.(nacionalni parkovi, parkovi prirode, zaštićena područja...) Nastavnik treba upoznati učenika sa najznačajnijim geokološkim problemima u Bosni i Hercegovini i načinima njihovog rješenja. Preporuka je koristiti različite metode rada i nastavna sredstva, kao i terenski rad kako bi učenici što bolje shvatili i razumjeli određene geokološke probleme. Poseban akcenat se stavlja na primjenu GIS-a u svakodnevnom životu, a posebno danas kada je informatika budućnost svega. Ukazivati na značaj prostornog planiranja i upravljanja prostorom, a sve u cilju formiranja vlastitih stavova i mišljenja o zaštiti okoliša. Svaki pojedinac je važan i svako na svoj način može doprinjeti zaštiti okoliša, te na tome treba insistirati. Moguća je međupredmetna povezanost sa maternjim jezikom, biologijom, hemijom, pa i historijom i fizikom.	

Oblast: D/Regionalna geografija	
Ishod učenja	Razrada ishoda
D.9.1. Analizira geografski položaj Bosne i Hercegovine u okviru Evropskog kontinenta i u svjetskim razmjerama.	• Pokazuje oblik i granice Bosne i Hercegovine. • Istražuje uticaj geografskog položaja na prirodno-geografske i društveno-geografske procese u Bosni i Hercegovini.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.3.1
Ključni sadržaji	
• Geografski položaj, granice i veličina Bosne i Hercegovine.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Preporučuje se komparacija između oblika i granica Bosne i Hercegovine i drugih zemalja Evrope i Svijeta, naročito onih koje su po određenim karakteristikama slične Bosni i Hercegovini. Koristiti karte, atlase, tabelarne prikaze, grafikone i sl. Prilikom ove teme učenik treba da razumije značaj geografskog položaja, ali i razvoja državnosti Bosne i Hercegovine, tako da kod učenika treba razvijati osjećaj patriotizma i ljubavi prema domovini, uz konstantno ponavljanje značaja postojanja državnosti Bosne i Hercegovine. U okviru obrade ove teme naročito je moguće ostvariti korelaciju sa nastavnim predmetom Historija, naročito kod određivanja bitnih događaja koji su definisali današnji prostorni obuhvat Bosne i Hercegovine, kao i njene granice i veličinu. Kroz prezentaciju sadržaja ostvaruje se i korelacija sa predmetom Bosanski/Hrvatski/Srpski jezik i književnost.	

D.9.2. Proučava geološke, geotektonske i geomorfološke odlike prostora Bosne i Hercegovine.	• Objašnjava postanak reljefa Bosne i Hercegovine kroz geološku prošlost. • Razlikuje vrste stijena, objašnjava njihovu rasprostranjenost i ekonomski značaj. • Klasificira osnovne tipove reljefa s obzirom na njihov postanak, starost i oblik. • Izdvaja i definiše najznačajnije reljefne oblike u Bosni i Hercegovini. • Ocjenjuje značaj reljefa za nastanjivanje Bosne i Hercegovine i razvoj privrede u Bosni i Hercegovini.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.3.2
Ključni sadržaji	
• Geološka građa i petrografski sastav terena Bosne i Hercegovine. • Geotektonika Bosne i Hercegovine. • Geomorfološke karakteristike Bosne i Hercegovine. • Geomorfološke makroregije Bosne i Hercegovine.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Učenici kroz obradu ove cjeline treba da shvate i razumiju kako je tekao proces formiranja savremenog reljefa i reljefnih oblika Bosne i Hercegovine. Naročito je važno učenicima pojasniti procese koji su doveli do formiranja značajnijih reljefnih oblika na području Bosne i Hercegovine, kao što su Dinaridi, Peripanonska nizija, dolinsko-kotlinska područja uz veće rijeke, kraški fenomeni itd. Preporučuje se interaktivan rad uz upotrebu savremenih nastavnih sredstava i pomagala, kao i kratkih filmova, grafikona, tematskih karata, kao i obilazak okolnih terena. Prilikom obrade ove teme radi što boljeg razumijevanja sadržaja neophodna je korelacija sa predmetima prirodno-matematičkog područja, naročito sa Matematikom, Fizikom i Hemijom. Radi što kvalitetnije prezentacije naučenog neophodno je da se ostvaruje i korelacija sa nastavnim predmetom Bosanski/Hrvatski/Srpski jezik i književnost.	
D.9.3. Proučava klimatske odlike i klimatske tipove u Bosni i Hercegovini.	• Utvrđuje uticaj osnovnih klimatskih faktora koji utiču na formiranje tipova klime u Bosni i Hercegovini. • Analizira osnovne meteorološke elemente koji definišu klimu u Bosni i Hercegovini. • Vršiti razmještaj osnovnih tipova klime na teritoriji Bosne i Hercegovine.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.3.2
Ključni sadržaji	
• Klimatske karakteristike Bosne i Hercegovine. • Klimatski faktori. • Tipovi klime u Bosni i Hercegovini.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Neophodno je da učenici na što jednostavniji način shvate proces formiranja tipova klime na području Bosne i Hercegovine. Važno je da razumiju međusobni uticaj uzročno-posljedičnih klimatskih faktora koji dovode do formiranja specifičnih klimatskih tipova na terenima u Bosni i Hercegovini. Važno je da uoče i heterogenost faktora, ali i tipova klime koji su prisutni na relativno malom prostoru koji zauzima Bosna i Hercegovina. Radi lakšeg razumijevanja ovih pojava i procesa preporučuje se interaktivna nastava, upotreba savremenih nastavnih sredstava i pomagala, statističkih meteoroloških podataka, grafikona, meteoroloških tablica, tematskih karata, kao i upotreba nekih od meteoroloških instrumenata kako bi sadržaji bili što prihvatljiviji za razumijevanje učenicima. U okviru obrade ove teme moguće je ostvariti korelaciju sa nastavnim predmetima: Fizika, Matematika, Informatika, kao i Bosanski/Hrvatski/Srpski jezik i književnost.	

D.9.4. Analizira osnovne hidrološke karakteristike prostora Bosne i Hercegovine.	• Definiše uticaj prirodnogeografskih faktora na formiranje hidrografije Bosne i Hercegovine. • Vrší razvrstavanje najznačajnijih hidroloških objekata na području Bosne i Hercegovine. • Opisuje osnovne karakteristike riječnih slivova u Bosni i Hercegovini. • Objašnjava značaj voda Bosne i Hercegovine za razvoj naseljenosti i privredni razvoj Bosne i Hercegovine.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.3.2
Ključni sadržaji	
• Kopnene vode Bosne i Hercegovine. • Tekuće (riječne mreže i riječni slivovi). • Podzemne vode Bosne i Hercegovine. • Jezera i more Bosne i Hercegovine. • Značaj voda u Bosni i Hercegovini.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Izučavajući ovu temu učenici treba da steknu osnovna znanja o hidrografskim prilikama u Bosni i Hercegovini. Naročito o vodnim potencijalima Bosne i Hercegovine koji se manifestuju kroz bogatstvo voda koje su prisutne u podzemlju, rijekama, jezerima, barama i močvarama kao i potencijalu i značaju bosanskohercegovačkog mora. Naročitu pažnju treba posvetiti značaju očuvanja postojećih potencijala, ali i značaju hidrološkog potencijala za život u Bosni i Hercegovini. Prilikom obrade ovih tema preporučuje se interaktivan nastavni proces, upotreba tematskih karata, grafikona, statističkih podataka, nastavnih filmova, kao i terenski rad, ukoliko je moguće. Potrebno je prilikom obrade ove teme da se ostvari korelacija sa nastavnim predmetima iz prirodno matematičkog područja: Hemijom, Biologijom, Fizikom, Matematikom, Informatikom, kao i korelacija sa nastavnim predmetom Bosnanski/Hrvatski/Srpski jezik i književnost koji doprinosi što kvalitetnijoj prezentaciji naučenog, boljem izražavanju i razvoju funkcionalne pismenosti.	
D.9.5. Proučava osnovne pedološke i biogeografske karakteristike terena u Bosni i Hercegovini.	• Opisuje osnovne tipove tala u Bosni i Hercegovini, njihov prostorni razmještaj i značaj za razvoj biljnog i životinjskog svijeta. • Povezuje uticaj prirodno-geografskih faktora na raspored biljnog i životinjskog svijeta Bosne i Hercegovine. • Definiše osnovne florne i faunističke elemente Bosne i Hercegovine i izdvaja njihove osnovne karakteristike.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.3.2
Ključni sadržaji	
• Floristička obilježja Bosne i Hercegovine. • Faunistička obilježja Bosne i Hercegovine. • Tla Bosne i Hercegovine.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Važno je da učenici prilikom obrade ovih tema upotrijebe prethodno stečena znanja i iskustva koja su vezana za prirodno-geografske procese i pojave u geografskom omotaču. Naročito znanja koja su vezana za uticaj različitih geosfera i njihovih elemenata koji se odražavaju na raspored flore i faune na prostoru Bosne i Hercegovine. Neophodno je da nastavnik prilikom obrade ovih sadržaja koristi savremena nastavna pomagala, nastavne filmove, prezentacije, tematske karte, preporučuje se i terenska nastava u okolici škole ili na nekom širem području, kao i po mogućnosti posjeta muzeju, zavičajnoj zbirci itd. Moguće je da se, prilikom obrade ove teme, vrši korelacija sa nastavnim predmetom Biologija, tako da učenici treba da koriste znanja koja su usvojili o flori i fauni Bosne i Hercegovine. Također potrebno je izvršiti i korelaciju sa nastavnim predmetom Hemija, naročito kod obrade pedoloških karakteristika Bosne i Hercegovine. U kontekstu poboljšanja izražavanja i pismenosti neophodno je da se ostvari korelacija sa predmetom Bosanski/Hrvatski/Srpski jezik i književnost.	

D.9.6. Analizira demogeografske odlike Bosni i Hercegovini.	• Istražuje naseljavanje prostora Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do danas. • Analizira strukture stanovništva Bosne i Hercegovine. • Povezuje historijske i savremene uzroke i posljedice prirodnog i mehaničkog kretanja stanovništva Bosne i Hercegovine. • Ocjenjuje kvalitetu života i način rješavanja demografskih problema.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.3.2
Ključni sadržaji	
• Naseljavanje Bosne i Hercegovine kroz historiju. • Dinamika kretanja ukupnog broja stanovnika Bosne i Hercegovine kroz popise stanovništva. • Prirodno i prostorno kretanje stanovništva Bosne i Hercegovine. • Kvaliteta života i gorući demografski problemi Bosne i Hercegovine.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Nastavnik učenicima treba objasniti na koji način prirodno-geografski i društveno-geografski faktori utiču na naseljavanje prostora Bosne i Hercegovine nekad i sad, te to povezati sa kvalitetom života i načina privređivanja stanovništva. Poseban akcenat treba staviti na kulturnu raznolikost naroda u Bosni i Hercegovini, posebno kad se obrađuju strukture stanovništva. Analizirati značaj potisnih i privlačnih faktora u prostornom kretanju koji dovode do naseljavanja, odnosno iseljavanja sa određenih područja naše zemlje. Povezivati trenutno stanje, odlazak mladih, te učenicima ponuditi debatu na temu odlaska/ostanka u Bosni i Hercegovini. Preporuka je koristiti različite metode podučavanja i različita nastavna sredstva, poput fotografija, tematskih karata, grafikona, dijagrama... kako bi učenici što bolje razumjeli demografske prilike Bosne i Hercegovine. Insistirati na samostalnom istraživačkom radu čime se kod učenika potiče istraživački duh, ali se razvijaju i jasni i ispravni stavovi, te emocije, a posebno ljubav prema domovini. Moguća je korelacija sa predmetima Matematika i Bosanski/Hrvatski/Srpski jezik i književnost.	
D.9.7. Analizira osnovne odlike i tipove naselja u Bosni i Hercegovini.	• Izdvaja osnovne tipove naselja Bosne i Hercegovine. • Rangira prirodno-geografske i društveno-geografske faktore koji su uticali na izgled i prepoznatljivu arhitekturu naselja. • Analizira proces urbanizacije i izdvaja makroregionalne i regionalne centre u Bosni i Hercegovini.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.3.2
Ključni sadržaji	
• Urbana, ruralna i mješovita naselja u Bosni i Hercegovini. • Najveći urbani centri u Bosni i Hercegovini.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Kroz uporednu analizu učenik treba da razumije brojne faktore koji određuju razmještaj i tipove naselja u Bosni i Hercegovini. Kroz samostalan ili timski rad insistirati na uporednim analizama različitih naselja u Bosni i Hercegovini, ali i zemljama okruženja i svijeta, a sve sa ciljem što boljeg razumijevanja postojanja određenog tipa naselja u određenom geografskom prostoru. Učenici treba da povezuju tipove naselja sa uslovima života, perspektivama razvoja i valorizacije prostora. Interaktivnom metodom i uz pomoć različitih nastavnih sredstava poput fotografija, filmova, grafikona...učenicima pokazati karakteristike različitog krajolika Bosne i Hercegovine i različitih naselja u njemu. Preporuka je koristiti različite metode podučavanja, kao i terenski rad u bližem ili daljem zavičaju gdje bi učenici slikovno, ali i grafički i opisno mogli vidjeti različite tipove naselja u Bosni i Hercegovini. Ovo može poslužiti i kao tema za samostalan istraživački rad. Moguća je korelacija sa drugim predmetima i to Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnosti, Likovnom kulturom, Matematikom...	

D.9.8. Procjenjuje prirodne i društvene faktore za razvoj privrede Bosne i Hercegovine.	• Analizira prirodne i društvene uvjete za razvoj privrede u Bosni i Hercegovini. • Procjenjuje stepen razvoja na osnovu razvoja pojedinih privrednih djelatnosti • Vršiti izdvajanje poljoprivrednih regija i industrijskih centara. • Upoređuje stepen privrednog razvoja Bosne i Hercegovine sa privredom zemalja u okruženju, ali i u Evropi i svijetu.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.3.2
Ključni sadržaji	
• Prirodno-geografski i društveno-geografski faktori privrednog razvoja Bosne i Hercegovine. • Prirodna bogatstva Bosne i Hercegovine i njihov razmještaj. • Privredne djelatnosti. • Poljoprivredni regioni i industrijski centri.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Učenici treba da razumiju na koji način i u kojoj mjeri prirodni i društveni faktori utiču na razvoj privrede određenog prostora. Nastavnik treba ukazati na to kako stanovništvo vrši valorizaciju i preobražaj prirodne sredine. Preporučuje se korištenje interaktivnih metoda kroz koje će učenici razvijati kritičko mišljenje i razumijevanje geografskih koncepata. Treba insistirati na samostalnom radu i postavljanju određenih pitanja na koja će učenici tražiti odgovore. Preporuka je da se koriste različite metode i nastavna sredstva kako bi se učenicima što bolje i jasnije predstavile privredne prilike u Bosni i Hercegovini, ali i perspektive budućeg razvoja. Moguća je međupredmetna povezanost sa Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću, stranim jezicima, te Historijom i Biologijom.	
D.9.9. Analizira prirodno-geografske i funkcionalne regije Bosne i Hercegovine.	• Objašnjava prostorni obuhvat i geografski položaj regija Bosne i Hercegovine. • Upoređuje dominantne prirodne i društvene odlike pojedinih regija u Bosni i Hercegovini, te procjenjuje preduvjete za razvoj. • Analizira kvalitetu života i perspektive održivog razvoja regija Bosne i Hercegovine. • Objašnjava mogućnosti pristupanja Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju i veze Bosne i Hercegovine sa drugim integracijama.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.3.3
Ključni sadržaji	
• Peripanonska makroregija, planinsko-kotlinska makroregija, makroregija bosanskohercegovačkog visokog krša i mediteranska makroregija. • Prirodni i društveni preduvjeti/potencijali za razvoj regija. • Evropska unija i druge međunarodne integracije.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Učenik treba da usvoji različite kriterije regionalizacije države, te da razvija svoje mišljenje o regijama i njihovim karakteristikama pomoću tematskih karata, grafikona, dijagrama, fotografija... Učenik treba da upoređuje prirodne i društvene odlike pojedinih regija, te formira vlastiti stav i mišljenje o perspektivama razvoja, a posebno održivog razvoja. Nastavnik treba uputiti učenike da stečeno znanje o prirodnim i društvenim odlikama Bosne i Hercegovine primjene na primjeru regija, a posebno da insistira na samostalnom radu učenika. Preporuka je da se koriste različite metode podučavanja kako bi učenici što bolje shvatili ulogu i funkciju postojanja regija u Bosni i Hercegovini. Treba insistirati na istraživačkom radu i formiranju vlastitih stavova, te analizi dostupnih podataka, kao i procjeni tačnosti tih podataka. Trebalo bi insistirati na terenskom radu, te učenike odvesti u obilazak užeg i šireg zavičaja. Moguća je međupredmetna povezanost sa Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnosti, te Historijom i Biologijom.	

GIMNAZIJA

1. razred gimnazije /70 nastavnih sati godišnje/

Oblast: A/Geografski prostor	
Ishod učenja	Razrada ishoda
A.I.1. Procjenjuje značaj i primjenu grana geografije u društvu.	- Objašnjava historijski razvoj geografije kao nauke. - Vrši podjelu geografije na opću, fizičku, antropogeografiju i regionalnu geografiju. - Objašnjava dualizam geografije. - Objašnjava mjesto kartografije, geoekologije i astronomije u sistemu geografskih nauka. - Analizira značaj geografije u društvu i predviđa budući razvoj geografije.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 1.1.1
Ključni sadržaji	
- Hronološki razvoj geografije. - Otac geografije, Eratosten. - Definicija geografije, GEA- Zemlja, GRAFEIN- pisati, opisivati. - Podjela geografije na opću, fizičku, antropogeografiju i regionalnu geografiju - Dualizam u geografiji. - Kartografija, geoekologija, astronomija. - Uloga geografije u sistemu nauka. - Budućnost geografije, geoinformacione i informatičko komunikacione tehnologije (GIT i IKT).	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Pri realizaciji ovog ishoda preporučuje se korištenje multimedijalnih sredstava (prezentacije). Pri realizaciji treba voditi računa da se krene od najjednostavnijih činjenica o geografiji te uz pitanja kako, kad i gdje navesti učenike da sami zaključie obim proučavanja geografije. Na osnovu obima proučavanja geografije sa učenicima izvršiti podjelu geografije. Zajedno sa učenicima odrediti značaj geografije u društvu. Kod učenika se razvija svijest o prirodnim i društvenim procesima koji nas okružuju. Učenici analiziraju informacije koji im se prezentuju. Kod učenika se razvija svijest o kontinuiranom sticanju znanja i međupredmetnoj povezanosti. Koristeći mutimedijalna sredstva u nastavnom procesu kod učenika se razvija informatička i tehnička pismenost. Pri razradi ovog ishoda ostvaruje se korelacija sa Historijom i Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.	
A.I.2. Analizira naučne činjenice o Svemiru, položaju i kretanjima Zemlje u Svemiru.	- Na osnovu naučnih činjenica objašnjava osnovna saznanja o Svemiru. - Objašnjava osnovna saznanja o galaksijama, zvjezdanim jatim i zvijezdama. - Analizira osnovne odlike Sunčevog sistema i teorije o njegovom nastanku. - Vrši podjelu planeta Sunčevog sistema. - Analizira položaj Zemlje u Sunčevom sistemu i njen nastanak. - Objašnjava kretanja Zemlje u Svemiru, dokazuje i posljedice istih. - Analizira oblik, veličinu i dimezije Zemlje koristeći se naučnim činjenicama.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 1.3.1., GEO 1.3.2, GEO 1.3.3

Ključni sadržaji	
• Svemir (Kosmos, Vasiona), definicija, teorije o postanku, teorija velikog praska. • Mjerne jedinice za udaljenosti u Svemiru, astronomska jedinica, svjetlosna godina, parsek. • Galaksije. • Zvijezde, nastanak i razvojni put zvijezda. • Sunčev sistem, teorije o postanku i dimenzije. • Svemirska tijela: komete, meteori, sateliti, asteroidi, planete. • Planeta Sunčevog sisitema, podjela na Unutrašnje i Vanjske planete. • Ekliptika, oblik i dimenzije. • Zemljina kretanja, Rotacija, dokazi i posljedice. • Revolucija, dokazi i posljedice. • Precesija i nutacija. • Prvobitna shvatanja o obliku Zemlje. • Dokazi loptastog oblika Zemlje. • Elipsoid, geoid. • Eratostenovo mjerenje obima Zemlje.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Pri ostvarenju ovog ishoda preporučuje se korištenje raznih audio- vizuelnih nastavnih sredstava poput dokumentarnih filmova (serijal Svemir u produkciji National Geographica sa Nil de Gras Tajsonom kao voditeljem, kratki video isječci koji su dostupni na youTubu), razne vrste maketa (maketa Sunčevog sisitema), fotografije, karte svemira, globus i sl. Poticati samostalan rad kod učenika vodeći račun da obrađuju teme koje odgovaraju nivou predznanja učenika. Pri samostalnom radu preporučuje se obrada tema poput: „ Kosmička tijela“, „Vanjske planete Sunčevog sisitema“, „Eratostenovo mjerenje obima Zemlje“, „Mliječna staza“, „Oblik Zemlje“ i sl. Pri izradi učenike uputiti na relevantnu naučnu literaturu (časopisi iz oblasti astronomije poput National Geographic, službene stranice NASA-e, Evropske svemirske agencije- ESA), razne enciklopedije („Svemir- Velika ilustrovana enciklopedija“ izdavač Mladinska knjiga) i sl. Samostalni rad učenika treba da bude urađen i obrazložen koristeći se informacijsko-komunikacijskom tehonologijom i multimedijalnim nastavnim sredstvima (pametna tabla, projektor, smart TV i sl.). Pri realizaciji ovog ishoda učenicu mogu da urade i razne modele npr. model Sunčevog sistema ili digitalne simulacije kretanje Zemlje. Pri realizaciji ovog ishoda preporučuje se posjeta Astronomskom društvu ili organizacija praćenja noćnog neba teleskopom u vremenu prolaska Zemlje kroz meteorske rojeve Perzeida i sl. Na ovaj način kod učenika se razvija spoznaja o prostoru u kojem živimo. Razvija se vještina korištenja različitih nastavnih sredstava (karte neba, globusi, teluriji, teleskopi, digitalni alati i sl.). Pri izradi samostalnog rada učenik razvija istraživački duh, naučno-istraživačke vještine, vještine korištenja informacijsko-komunikacijske tehnologije, verbalnu komunikaciju. Analizirajući uzročno-posljedične veze između kretanja Zemlje i pojava i procesa na Zemlji kod učenika se razvija svijest o svakodnevnim procesima i pojavama koji nas okružuju (smjena dana i noći, smjena godišnjih doba i sl.). Pri razradi ishoda ostvaruje se korelacija sa sistemom prirodnih nauka (Hemija, Fizika, Matematika), Sociologijom (religijska vjerovanja vezana za kretanje nebeskih tijela), Informatikom, Bosanskim//Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću i Engleskim jezikom.	
A.I.3. Proučava različite oblike orijentacije u prostoru uz pomoć karte, globusa i geoinformacionih tehnologija.	• Objašnjava datumsku granicu, vremenske zone i računanje vremena. • Koristi savremene oblike orijentacije i pronalazi tačan geografski položaj. • Koristi instrumente i razne metode za orijentaciju karte. • Analizira predstavljanje Zemljine površine na globusu i karti. • Objašnjava razmjer i vrste razmjere, kartu i vrste karata, te kartografske projekcije. • Analizira geografske i topografske elemente karte. • Vrší upoređivanje savremenih i tradicionalnih načina orijentacije u prostoru. • Upoznaje se sa osnovnim geoinformacionim sistemima (GIS) i primjenjenom kartografijom.
Poveznice sa ZJNPP	

Ključni sadržaji	
• Horizont-vidik, vidikova linija, azimut. • Geografski koordinatni sistem, meridijani i paralele; geografska širina i geografska dužina. • Nadmorska visina. • Datumsko granica, vremenske zone, vrijeme i kalendar. • Kompas, GPS, Google Earth, Google Maps. • Određivanje položaja pomoću objekata u prirodi: vjerski objekti, mahovina, zvijezda Sjevernjača, orijentacija pomoću Sunca i sata itd. • Globus, prednosti i nedostaci. • Karta: definicija, prednosti i nedostaci, deformacije na karti. • Razmjer, definicija i vrste. • Vrste karata. • Kartografske projekcije, vrste i primjena. • Elementi karte, geografski i kartografski elementi. • Atlas i vrste atlasa. • GIS, vektor i raster. • Primjena kartografije, mapiranje pojava i procesa u prirodi.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Preporuka pri realizaciji ovog ishoda je korištenje vizuelnih (karte, globus, makete, modeli) i tehničkih (kompas, GPS, Google Maps) nastavnih sredstava. Potrebno je učenike praktično upoznati sa oblicima orijentacije pomoću objekata u prirodi (mahovine, Sunce i sat, vjerski objekti). To bi trebalo realizovati u okviru izleta u prirodi ili terenske nastave. Učenici treba da savladaju korištenje kompasa pri određivanju položaja, ali istovremeno trebaju da savladaju određivanje položaja koristeći GPS ili Google Maps. Preporučuje se samostalan rad učenika pri izradi planova određenog prostora. Koristeći geografske i kartografske elemente karte učenici treba da mogu izraditi razne tematske karte svog okruženja (karta rudnih bogatstava, turistička karta, industrijska i sl.). Pri obradi kartografskih projekcija preporučuje se izrada modela kupe i valjka radi lakšeg objašnjenja i shvatanja načina projektovanja. Bilo bi poželjno organizovati posjetu Zavodu za kartografiju. Učeći o orijentaciji i kartografiji učenik postaje svjestan primjenljivosti stečenog znanja u svakodnevnom životu. Kod učenika se razvija mogućnost skeniranja i analiziranja prostora koji ga okružuje. Razvija se sposobnost orijentacije i prikupljanja podataka iz prostora koji nas okružuje. Učenik počinje da kritički analizira prostor oko sebe. Pri svemu navedenom razvija se kritičko, stvaralačko i logičko razmišljanje, te informatička i matematička pismenost. Pri samostalnom izlaganju razvija se sposobnost verbalnog izlaganja. Pri realizaciji ovog ishoda ostvaruje se korelacija sa Matematikom, Informatikom, Engleskim jezikom i Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.	

Oblast: B/ Međusobno djelovanje prirodnih i društvenih pojava, procesa i promjena	
Ishod učenja	Razrada ishoda
B.I.1. Analizira uzročno-posljedične veze, te zakone i zakonomjernosti u geografskom omotaču.	• Analizira osnovne odlike, sastav i strukturu geografskog omotača. • Procjenjuje uzročno- posljedične veze između pojava i procesa, koristeći naučna saznanja, multimedijalna sredstva i informacijsko-komunikacijsku tehnologiju. • Primjenjuje samostalan istraživački rad. • Objašnjava vrijednosti geografskog omotača. • Analizira zakone i zakonomjernosti u geografskom omotaču.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 1.2.1
Ključni sadržaji	
• Definicija geografskog omotača, prostor u kome se odvija život na Zemlji. • Sastav i struktura geografskog omotača, geokomponente, geosfere, geosistemi i geokompleksi. • Izvori energije u geografskom omotaču.	

• Zakoni i zakonomjernosti u geografskom omotaču, zakon cjelovitosti, zakon kruženja materije i energije, zakon ritmičnosti, cikličnosti i periodičnosti, zakon samoregulativnosti. • Uzročno- posljedične veze. • Unikatnost geografskog omotača.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Pri realizaciji navedenog ishoda preporučuje se korištenje mutimedijalnih nastavnih pomagala, te samostalan rad učenika. Koristeći se audio-vizuelnim sredstvima učenik dovodi u vezu prirodne procese i pojave na Zemlji i djelovanje čovjeka. Kao domaći zadatak može se učenicima dati da pregledaju dokumentarne reportaže o Pripjatu i nuklearnoj eksploziji u nuklearnoj elektrani Černobil ili seriju Černobil rađenu u HBO produkciji. Učenici takođe kao samostalan rad mogu istražiti zakone i zakonomjernosti u geografskom omotaču. Teme koje se mogu obrađivati su npr. „Kruženje materije i energije u geografskom omotaču“, „Zakon samoregulativnosti u geografskom omotaču“, „Sastavne komponente geografskog omotača“, „Izvori energije u geografskom omotaču“ i sl. Učenike je potrebno usmjeriti na relevantnu literaturu koju će koristiti pri samostalnom radu (razne časopise, članke, geografske i ekološke godišnjake, univerzitetske udžbenike poput „Osnovi geoeкологије“ i sl.). Izučavanjem geografskog omotača kod učenika se razvijaju naučno- istraživačka i informatička pismenost, razvija se svijest o interakciji prirodnih procesa i pojava i čovjeka. Razvija se i socijalna odgovornost čovjeka kao pojedinca prema prirodnoj sredini, kako na lokalnom, tako i na globalnom nivou. Pri izradi samostalnog rada, učenik će naučiti da interpretira različite statističke podatke, izrađuje modele, grafikone i razne karte. Koristeći se informacijsko-komunikacijskom tehnologijom razvija se informatička pismenost, a pri obradi statističkih podataka razvija se i matematička pismenost. Prezentujući svoj rad učenik razvija retoričke sposobnosti. Pri realizaciji ovog ishoda ostvaruje se korelacija sa Biologijom, Hemijom, Matematikom, Fizikom, Bosanskim//Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću i Informatikom.	
B.I.2. Analizira unutrašnje i vanjske sile koje oblikuju reljef na Zemlji.	• Analizira unutrašnju građu planete Zemlje. • Hronološki pojašnjava razvoj Zemljine kore kroz geološke ere. • Objašnjava Vegenerovu teoriju o pomjeranju tektonskih ploča. • Objašnjava osnovne odlike minerala i stijena i vrši klasifikaciju istih. • Analizira djelovanje unutrašnjih sila na oblikovanje reljefa. • Analizira djelovanje vanjskih sila na oblikovanje reljefa.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 1.1.4
Ključni sadržaji	
• Unutrašnja građa Zemlje: jezgro, omotač jezgra i litosfera. • Prekambrij → Paleozoik→ Mezozoik→ Kenozoik. • Globalna tektonika ploča, granice tektonskih ploča: konstruktivne, destruktivne i konzervativne. • Minerali: karbonati, oksidi i hidroksidi, silikati i samorodni elementi. • Stijene: sedimentne, magmatske i metamorfne. • Definicija reljefa i vrste reljefnih oblika. • Unutrašnje ili endogene sile koje oblikuju reljef: epirogeni pokreti, orogeni pokreti, vulkanizam, seizmizam. • Vanjske ili egzogene sile, geomorfološki agensi. • Erozija i akumulacija. • Gravitacioni, fluvijalni, eolski, abrazioni, glacijalni i krški procesi i oblici.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Pri realizaciji ovog ishoda preporučuje se korištenje audio-vizuelnih sredstava poput dokumentarnih filmova vezanih za vulkanizam, erozije tla, kretanja tektonskih ploča (dokumentarni filmovi rađeni u produkciji Netflix, BBC, National Geographic, Discovery, Via sat History, History 2 i sl.). Koristeći ovakva sredstva zadovoljava se princip očiglednosti u nastavi. Učenike upoznati sa načinom praćenja pojave zemljotresa i registrovanja istih putem Euromediteranskog Seizmološkog Centra (EMSC- European- Mediteran Seismological Centre). Pri realizaciji ishoda preporučuje se korištenje ilustrovanih materijala i kartografskih prikaza (rasprostiranje vulkana, orogeni i epirogeni pokreti, vrste stijena i sl.). Kroz samostalan ili grupni rad učenici mogu obraditi	

određene teme poput: „Vulkani- nastanak i podjela“, „Zemljotresi“, „Kretanje litosfernih ploča“ i „Vrste stijena“. Pri obradi odabrane teme učenike treba uputiti na korištenje relevante literaturе (naučni časopisi i članci, enciklopedije poput Zemlja, Velika ilustrirana enciklopedija i sl.). Samostalan rad učenici treba da urade koristeći se informacijsko-komunikacijskom tehnologijom. Preporuka je da učenici uz pomoć profesora izrađuju modele poput modela vulkana, unutrašnje građe Zemlje i sl. Učenicima se može predložiti stvaranje školske mineraloške zbirke. U okviru jednodnevnog izleta planirati posjetu muzeju koji posjeduje mineralošku zbirku npr. Zemaljski muzej Sarajevo.

Pri ostvarenju ovih ishoda kod učenika se razvija naučni pogled na Svijet. Koristeći geografsku terminologiju kod učenika se razvija geografska pismenost. Koristeći audio-vizuelna sredstva i razne ilustrovane materijale ostvaruje se princip očiglednosti u nastavi. Pri izradi samostalnog rada učenik razvija informatičku pismenost, a prezentujući isti razvija retoričke sposobnosti i sposobnost verbalne komunikacije. Pri edukativnim posjetama razvija se kulturna i socijalna odgovornost.

Pri realizaciji ovog ishoda ostavruje se korelacija sa: Hemijom, Biologijom, Fizikom, Matematikom, Bosanskim/Srpskim/Hrvatskim jezikom i književnošću i Engleskim jezikom.

B.I.3. Utvrđuje značaj i sastav atmosfere, te elemente i faktore koji obrazuju klimu na Zemlji.

- Objašnjava sastav, strukturu, granice, značaj i zagrijavanje atmosfere.
- Analizira povezanost temperature zraka i tla, zračnog pritiska i vjetrova na Zemlji.
- Analizira povezanost vlažnosti zraka, oblak i padavina.
- Analizira opću cirkulaciju atmosfere.
- Analizira klimatske faktore i elemente, te vrši definisanje klime i klasifikaciju iste prema Kepenu.

Poveznice sa ZJNPP

GEO 1.1.4

Ključni sadržaji

- Definicija atmosfere.
- Sastav i struktura atmosfere.
- Značaj i granice atmosfere.
- Sunčeva radijacija.
- Temperatura zraka i tla: način računanja srednje dnevne, srednje mjesečne i srednje godišnje temperature.
- Vlažnost zraka: apsolutna, relativna i maksimalna vlažnost, evaporacija i transpiracija.
- Oblaci, vrste oblaka, sublimacija, kondenzacija.
- Padavine, vrste padavina, tačka rošenja.
- Zračne mase i zračni frontovi.
- Instrumenti za mjerenje klimatskih elemenata.
- Vrijeme, trenutno stanje atmosfere.
- Prognoze vremena, sinoptičke karte.
- Klima, prosječno stanje atmosfere i njene uobičajene promjene.
- Klimatski faktori.
- Kepenova klasifikacija klima: A- Tropske kišne klime, B- Suhe klime, C- Umjereno tople vlažne klime, D- Borealne klime, E- Snježne klime.

Preporuke za ostvarenje ishoda

Pri realizaciji ovog ishoda preporučuje se korištenje audio-vizuelnih sredstava poput dokumentarnih filmova (dokumentarni filmovi rađeni u produkciji BBC, National Geographic, Discovery, Via sat History, History 2 i sl.), raznih ilustrovanih materijala, kratkih video animacija koje se mogu pronaći putem aplikacije YouTube (npr. Met Office- Learn About Weather), raznih grafičkih prikaza i sl. Korištenjem navedenih nastavnih pomagala ostvaruje se očiglednost u nastavi. Tema za samostalan istraživački rad može biti „Mjesečne vrijednosti temperature i padavina u mom gradu“. Učenik će imati zadatak da svakodnevno prati vrijednosti klimatskih elemenata svog grada ili najbliže meteorološke stanice, ako ista ne postoji u navedenom mjestu. Te podatke učenici mogu naći svakodnevno na službenoj stranici Hidro-meteorološkog zavoda Federacije Bosne i Hercegovine. Na osnovu dnevnih vrijednosti izračunati srednje mjesečne vrijednosti temperatura i padavina. Vrijednosti navedenih klimatskih elemenata učenik treba da predstavi u tabelama i na kraju mjeseca prezentira pred svojim odjeljenjem. Preporuka za ostvarenje ishoda su i samostalni radovi na temu poput: „Sunčeva radijacija- izvor toplote u atmosferi“, „Cikloni i anticikloni“, „Klimatske promjene“, „Opća cirkulacija

atmosfera“, „Kepenova klasifikacija klimata“ i sl. Učenike treba uputiti da informacije potrebne za izradu samostalnog rada traže u relevantnoj naučnoj literaturi (časopisima, naučnim člancima, enciklopedijama poput Zemlja- Velika ilustrirana enciklopedija). Pri izradi samostalnog rada učenik treba da koristi informacijsko-komunikacijsku tehnologiju. U okviru edukativnog izleta preporučuje se i posjeta meteorološkoj stanici. Pri proučavanju atmosfere koristi se veliki broj instrumenata čija mjerenja se moraju obraditi matematičko-statističkim metodama, a rezultati se predstavljaju na sinoptičkim i klimatskim kartama. Izrada takvih karata moguća je uz korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije. Pri tome se razvija matematička, informatička i kartografska pismenost. Samostalan istraživački rad kod učenika razvija kreativnost, istraživačke i praktične vještine. Upotreba informacijsko-komunikacijske tehnologije pri mapiranju proces i pojava vezanih za atmosferu razvija informatičku i kartografsku pismenost, a analiza statističkih podataka razvija matematičku pismenost. Samostalno izlaganje rada podstiče razvoj retoričkih sposobnosti i verbalne komunikacije.

Pri realizaciji ishoda ostvaruje se korelacija sa: Fizikom, Hemijom, Matematikom, Informatikom, Statistikom, Engleskim jezikom i Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.

B.I.4. Utvrđuje razmještaj svjetskog okeana i kopnenih voda na Zemlji, te fizičko-hemijske odlike istih.

- Analizira osnovne odlike hidrosfere, te razmještaja Svjetskog okeana i kopnenih voda.
- Analizira značaj Svjetskog okeana za razvoj privrede i ljudskog društva.
- Povezuje kretanje morske vode i njene fizičko-hemijske osobine.
- Vršiti podjelu kopnenih voda na površinske i podzemne.
- Analizira tekućice, vrši podjelu istih i objašnjava osnovne elemente riječne mreže.
- Povezuje osnovne odlike jezera i vrši podjelu istih.
- Povezuje način nastanka bara i močvara na Zemlji sa razmještajem.
- Analizira led na Zemlji i njegovu geografsku rasprostranjenost.
- Analizira podzemne vode na Zemlji i njihovu podjelu.
- Analizira potencijal i značaj različitih tipova kopnenih voda.

Poveznice sa ZJNPP

GEO 1.1.1, GEO 1.2.1

Ključni sadržaji

- Definicija hidrosfere, podjela na Svjetski okean i kopnene vode.
- Svjetski okean, podjela na okeane i mora.
- Reljef podmorja: šelf, kontinentalna padina, dubokomorski bazeni, dubokomorski jarci.
- Kretanje morske vode: talasi, morske struje, morske mijene.
- Fizičko-hemijske osobine morske vode: slanost, boja, prozirnost, temperatura.
- Značaj Svjetskog okeana: privredni značaj, izvor hrane, geopolitički značaj, litoralizacija.
- Podjela kopnenih voda, površinske i podzemne.
- Površinske kopnene vode: rijeke, jezera, bare, močvare i led na Zemlji.
- Tekuće vode (rijeke): podjela tekućica, riječna mreža, riječni sliv, riječni sistem, vododjelnica, riječno korito, vodostaj, proticaj, rični režim.
- Jezera: definicija i podjela jezera prema nastanku, prema razini mora i prema postojanosti.
- Bare i močvare, razmještaj na Zemlji.
- Led na Zemlji, ledeni pokrovi i lednici.
- Podzemne vode: higroskopne, gravitacione, kapilarne, izdanske, arteške, gejziri, vrulje, bočatni izvori, mineralne, termalne i termomineralne vode.
- Značaj kopnenih voda, privredni značaj, izvor pitke vode.

Preporuke za ostvarenje ishoda

Pri ostvarenju ovog ishoda preporučuje se korištenje dokumentarnih filmova, karata, ilustriranog materijala, raznih grafičkih podataka i multimedijalnih prezentacija. Kod ovog ishoda preporučuje se korištenje edukativnih dokumentarnih filmova poput BBC serijala „Earth-Blue Planet II“. Takođe, preporučuje se korištenje dokumentarnih filmova koji opisuju uticaj Svjetskog okeana i kopnenih voda na život čovjeka, te

uticaj klimatskih promjena na hidrosferu. Takve video materijale možemo pronaći u okviru Netflixovog serijala „Our planet“. Takođe, dokumentarne filmove koji se tiču hidrosfere možemo pronaći i u serijalima National Geographica i Discovery. Preporučuje se samostalni ili timski rad na određene teme poput: „Energija mora“, „Reljef podmorja“, „Značaj svjetskog okeana“, „Značaj kopnenih voda“, „Podjela jezera“ i sl. Pri samostalnom radu učenike treba uputiti da potrebne informacije traže u relevantnoj naučnoj literaturi (časopisima, naučnim člancima, enciklopedijama poput Zemlja – Velika ilustrirana enciklopedija, Okean – Velika ilustrirana enciklopedija). Kao samostalan ili timski istraživački rad učenikima se može dati izrada karte termalnih i mineralnih izvora lokalnog ili čak i šireg prostora npr. Termalni i/ili mineralni izvori mog grada ili Zeničko-dobojskog kantona. Po mogućnosti učenikima pokazati kako se računa visina vode u riječnom koritu i proticaj vode. Ovo se može izvesti u okviru izleta u prirodu na nekom manjem vodotoku (potoku ili manjoj rijeci). Proučavanjem hidrosfere kod učenika se razvija svijest o očuvanju i zaštiti vode na Zemlji. Pri izradi samostalnog rada kod učenika se razvija informatička pismenost, a pri prezentiranju istog učenik razvija svoje komunikacijske kompetencije. Kartiranjem određenih hidrografskih objekata, učenik razvija kartografske sposobnosti. Istovremeno se kroz samostalan naučni rad kod učenika razvija naučno-istraživački duh. Pri realizaciji ovog ishoda ostvaruje se korelacija sa: Informatikom, Matematikom, Fizikom, Hemijom, Engleskim jezikom i Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.

B.I.5. Povezuje odlike živog svijeta i pedosfere na Zemlji.

- Analizira procese koji dovode do formiranja tla na Zemlji i vrši klasifikaciju tala na Zemlji.
- Analizira zonalni i azonalni raspored tala na Zemlji.
- Vršiti procjenu uticaja ostalih geosfera na razvoj živog svijeta na Zemlji.
- Utvrđuje razmještaj bioma na Zemlji.

Poveznice sa ZJNPP

GEO 1.2.1, GEO 1.2.4

Ključni sadržaji

- Pedosfera: definicija, sastav i struktura.
- Procesi koji uslovljavaju nastanak tla.
- Vrste tala.
- Zonalni i azonalni raspored tla na Zemlji.
- Biosfera, definicija i granice.
- Biotski i abiotski faktori.
- Areali, kozmopoliti, endemi, relikti.
- Kopneni biomi: šume, trave, pustinje i tundre.
- Vodeni biomi, kopnenih voda i svjetskog okeana.

Preporuke za ostvarenje ishoda

Pri realizaciji ovih ishoda preporučuje se korištenje edukativnih dokumentarnih filmova (poput BBC serijala „Earth- Blue Planet II“, Netflixovog serijala „Our planet“ i sl.), raznih ilustriranih prikaza i šema, karata, dijagrama i sl. Edukativni dokumentarni filmovi vezani za ovaj ishod mogu se naći i u produkcijama National Geographic i Discovery. Preporučuju se i samostalni radovi učenika na teme koje se tiču ishoda poput: „Zonalni i azonalni raspored tala na Zemlji“, „Biotski i abiotski faktori pri rasporedu živog svijeta na Zemlji“, „Biom šuma- rasprostranjenost i značaj“, „Biom Svjetskog okeana- od planktona do plavog kita“ i sl. Učenike je potrebno usmjeriti da potrebne informacije traže u relevantnoj naučnoj literaturi (naučni članci, udžbenici, enciklopedije poput Zemlja - Velika ilustrirana enciklopedija, Životinje- velika ilustrirana enciklopedija i sl.). Pri samostalnom radu učenik treba da koristi informacijsko-komunikacijsku tehnologiju (IK tehnologija). Koristeći se IK tehnologijom kod učenika se razvija informatička pismenost, a pri izlaganju samostalnog rada razvija se retorička sposobnost i sposobnost verbalne komunikacije. Pri proučavanju biosfere i pedosfere kod učenika se razvija svijest o prostoru u kome živi i osjetljivošću istog na vanjske uticaje. Analizirajući različite grafikone i šeme koje se tiču biosfere i pedosfere, kod učenika se razvija matematička pismenost, a prikazujući iste na karti razvija se kartografska pismenost. Međupredmetna korelacija je prisutna većinom sa predmetima iz prirodne skupine poput: Biologije, Hemije i Matematike. Kroz korištenje IK tehnologije ostvaruje se međupredmetna korelacija sa Informatikom. Proučavanje različitih izvora informacija i prezentiranjem samostalnog rada ostvaruje se korelacija sa Engleskim jezikom i Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.

Oblast: C/Održivi razvoj	
Ishod učenja	Razrada ishoda
C.I.1. Analizira uzroke i posljedice geokoloških poremećaja na Zemlji.	• Procjenjuje mjere zaštite prirodne sredine i saniranja geokoloških problema. • Analizira zakonske mjere i aktivnosti za očuvanje prirodne sredine na lokalnom, regionalnom i globalnom nivou. • Analizira načine zaštite geosfera.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 3.3.2, GEO 3.3.4
Ključni sadržaji	
• Geoekologija, definicija i mjesto u sistemu geografskih nauka. • Osnovni geokološki problemi: smanjenje obradivih površina, deforestacija, erozija tla, kisele kiše, ekološke katastrofe, industrijalizacija, urbanizacija itd. • Geokološke posljedice: klimatske promjene, efekat staklenika, ozonske rupe, dezertifikacija, kašnjenje monsuna itd.. • Zakonske mjere za očuvanje okoliša, princip održivog razvoja. • Konferencija o održivom razvoju u Rio de Ženeiru (Rio de Janeiro) iz 1992. godine. • Tehnike i metode pri sprečavanju onečišćenja okoliša, nove „čiste tehnologije“, uvođenje prečišćivača, Agenda 21 Ujedinjenih naroda iz 1992. godine.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Za ostvarenje ovog ishoda preporučuje se korištenje edukativnih dokumentarnih filmova, ilustrovanih materijala, karata, grafikona i dijagrama. Kao edukativni dokumentarni filmovi mogu se koristiti BBC serijal „Earth- Blue Planet II“, Netflix serijal „Our planet“ i sl. Edukativni kraći filmovi vezani za ovaj ishod mogu se pronaći i preko YouTube aplikacije, te u produkcijama National Geographic i Discovery. Preporučuje se i samostalan rad učenika na teme poput: „Deforestacija“, „Dezertifikacija“, „Čiste tehnologije“, „Kašnjenje monsuna- glad ili obilje za stanovnike Monsunske Azije“ i sl. Potrebno je učenike usmjeriti na prikupljanju informacija iz relevantne literature (naučni časopisi i članci, univerzitetski udžbenici poput „Osnovi geoekologije“, enciklopedija poput Zemlja- Velika ilustrirana enciklopedija sl.). Pri izradi samostalnog rada preporučuje se korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije i geoinformacionih tehnologija. Takođe se preporučuje organizovanje rasprava i debata na određene teme poput: „Klimatske promjena - uzroci i posljedice“, „Kisele kiše - nastanak i posljedice“, „Efekat staklenika i ozonske rupe“. Debate se mogu organizovati između odjeljenja i/ili škola u susjednim gradovima. Proučavanjem geoekologije kod učenika se razvija svijest o postepenim i naglim promjenama u prirodnoj sredini. Proučavanjem aktuelnih tema razvija se kritički stav o važnosti geosfera. Učestvujući u raspravama i debatama na određene teme razvija se sposobnost verbalne komunikacije. Kartirajući različite promjene nastale u geosferama kod učenika se razvoja kartografska pismenost. Pri analizi različitih statističkih podataka razvija se matematička pismenost. Realizujući ovaj ishod ostvaruje se korelacija sa predmetima poput: Biologije, Hemije, Fizike, Statistike, Matematike, Informatike, Engleskog jezika i Bosanskog/Hrvatskog/Srpskog jezika i književnosti.	
C.I.2. Procjenjuje značaj i razmještaj prirodnih resursa, te uticaj istih na kvalitet života.	• Analizira raspored prirodnih resursa u svijetu i resursnu politiku. • Analizira važnost prirodnih sirovina, te njihov razmještaj i ulogu u privrednom razvoju. • Povezuje raspored prirodnih resursa na Zemlji sa aktuelnim geopolitičkim procesima. • Povezuje razmještaj rudno-mineralnih bogatstava i nivo zagađenja okoline. • Racionalno korištenje prirodnih resursa i održivi razvoj.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 3.1.2, GEO 3.1.3, GEO 3.3.4
Ključni sadržaji	
• Prirodni resursi, razmještaj na Zemlji i privredni značaj. • Povezanost prirodnih bogatstava sa privrednim razvojem. • Prirodna bogatstva i geopolitika. • Ekološki problemi pri eksploataciji rudno-mineralnih bogatstava.	

• Uništenje šumskih kompleksa na Zemlji. • Uništenje tla na Zemlji. • Zagađenje voda. • Održivi razvoj i resursna politika. • Racionalno korištenje prirodnih bogatstava poštujući principe održivog razvoja.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Pri realizaciji ishoda preporučuje se korištenje različitog audio-vizuelnog materijala karata, grafikona, ilustrovanih modela i sl. Takođe se preporučuje korištenje različitih dokumentarnih filmova edukativnog sadržaja rađenih u renomiranim produkcijama poput BBC serijala „Earth- Blue Planet II“, Netflixovog serijala „Our planet“. Dokumentarne filmove vezane za ovaj ishod moguće je pronaći i preko YouTube aplikacije. Preporučuje se i samostalan rad učenika na teme vezane za ovaj ishod poput: „Deforestacija Amazonije“, „Prirodna bogatstva i geopolitika“, „Nafta sa Bliskog Istoka- zlato ili prokletstvo“ i sl. Pri realizaciji samostalnog rada, učenike je neophodno usmjeriti na relevantne izvore podataka poput raznih naučnih časopisa i članka, univerzitetskih udžbenika poput „Osnovi geoekologije“, enciklopedija poput Zemlja- Velika ilustrišana enciklopedija sl. Relevantne podatke učenici mogu pronaći na službenim web stranicama poput www.un.org. Pri izradi samostalnog rada učenik treba da koristi informacijsko-komunikacijske tehnologije i geoinformacione tehnologije. Realizujući ovaj ishod kod učenika se razvija kritički stav prema promjenama koje nastaju prirodnoj sredini razvojem privrede. Razvija se svijest o održivom upravljanju resursima pri čemu se razvijaju kognitivne i praktične vještine. Koristeći se informacijsko-komunikacijskom tehnologijom razvija se informatička i kartografska pismenost. Analizirajući statističke podatke razvija se matematička pismenost. Prezentujući samostalan rad razvijaju se verbalne vještine. Realizujući ovaj ishod ostvaruje se korelacija sa: Informatikom, Matematikom, Biologijom, Engleskim jezikom i Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.	
C.I.3. Procjenjuje značaj zaštite okoliša za postizanje održivog razvoja Bosne i Hercegovine.	• Kritički procjenjuje nivoe zaštite prirodne i kluturne baštine Bosne i Hercegovine. • Procjenjuje elemente zaštite prirodne sredine i kriterije za izdvajanje zaštićenih područja na teritoriju Bosne i Hercegovine. • Analizira kriterije za održivo korištenje prirodnih resursa, sirovina i energije, te njihov uticaj na kvalitetu života u Bosni i Hercegovini.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 3.3.4, GEO 4.3.2
Ključni sadržaji	
• Zakoni i pravne regulative na zaštiti kulturne, prirodne i kulturne baštine. • Nivoi zaštite prirodne sredine - nacionalni parkovi, parkovi prirode, spomenici prirode, zaštićeni pejzaži itd. • Kriteriji za izdvajanje zaštićenih područja. • Prirodni resursi - njihova valorizacija i održivo korištenje. • Planiranje, unapređivanje i predviđanje održivog razvoja u Bosni i Hercegovini.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Pri realizaciji ovog ishoda preporučuje se korištenje ilustrovanog materijala, grafikona, karata, te kratkih video materijala koji se mogu pronaći preko YouTube aplikacije (poput kratkih filmova vezanih za Nacionalne parkove Bosne i Hercegovine, parkove prirode i sl.). Preporučuje se i samostalan rad učenika na teme poput: „Nacionalni parkovi Bosne i Hercegovine“, „Parkovi prirode Bosne i Hercegovine“, „Valorizacija prirodnih resursa i uticaj na održivi razvoj“ i sl. Prilikom izrade samostalnog rada potrebne podatke učenik treba da traže u relevantnim naučnim časopisima i publikacijama, te koristiti zakonske odredbe iz važećih entitetskih zakona o zaštiti okoliša. Pri izradi samostalnog rada učenik treba da koristi informacijsko-komunikacijsku tehnologiju i geoinformacijsku tehnologiju. Pri realizaciji ovog ishoda kod učenika se razvija ekološka svijest, svijest o pokretanju promjena u vlastitom okruženju. Koristeći se informacijsko-komunikacijskom tehnologijom razvija se informatička pismenost, a pri prezentaciji samostalnog rada razvija se retorička sposobnost i sposobnost verbalne komunikacije. Realizacijom ovog ishoda ostvaruje se međupredmetna korelacija sa: Biologijom, Hemijom, Informatikom i Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.	

Oblast: D/Regionalna geografija	
Ishod učenja	Razrada ishoda
D.I.1. Analizira geografski položaj, granice i veličinu Bosne i Hercegovine.	• Daje kritički osvrt na geografski položaj Bosne i Hercegovine. • Analizira ulogu geografskog položaja Bosne i Hercegovine na geopolitičkom planu. • Hronološki prati teritorijalni razvoj Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena. • Analizira granice Bosne i Hercegovine prema susjednim državama.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.3.1
Ključni sadržaji	
• Fizičko-geografski položaj Bosne i Hercegovine. • Matematičko-geografski položaj Bosne i Hercegovine. • Društveno-geografski položaj Bosne i Hercegovine. • Historijsko-teritorijalni razvoj Bosne i Hercegovine. • Porijeklo naziva Bosne i Hercegovina. • Granice Bosne i Hercegovine prema Srbiji, Hrvatskoj i Crnoj Gori. • Površina Bosne i Hercegovine, 51.129 km².	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Pri realizaciji ovog ishoda preporučuje se korištenje fizičko-geografske karte Evrope, Balkana i Bosne i Hercegovine. Preporučuje se korištenje edukativnih dokumentarnih filmova poput „Bosanska dinastija Kotromanića“ i sl. Pri realizaciji ishoda preporučuje se i samostalan rad učenika na teme poput „Položaj Bosne i Hercegovine - država između Istoka i Zapada“, „Problemi nedefiniranih granica sa susjedima“ i sl. Učenici samostalan rad treba da rade koristeći se informacijsko-komunikacijskim tehnologijama i relevantnim naučnim činjenicama koje pronađu u naučnim časopisima i publikacijama (poput Acta geographica Bosniae et Hercegovinae), univerzitetskim udžbenicima i sl. Moguća je i posjeta Historijskom muzeju Bosne i Hercegovine ili Zemaljskom Muzeju Bosne i Hercegovine. Pri takvoj posjeti učenici bi u okviru muzejskih postavki mogli pratiti historijsko-teritorijalni razvoj i korijene multikulturalnosti Bosne i Hercegovine. Pri realizaciji ovog ishoda razvoja se socijalno- građanska kompetencija koja se veže za svijest o razumijevanju vlastitog prostornog i kulturnog identiteta. Koristeći se informacijsko-komunikacijskom tehnologijom razvija se informatička pismenost, a prezentiranjem samostalnog rada razvija se retorička sposobnost i sposobnost verbalne komunikacije. Međupredmetna korelacija ostvaruje se Historijom, Informatikom i Bosanskim//Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.	
D.I.2. Analizira geološke, geotektonske i reljefne odlike Bosne i Hercegovine.	• Proučava geološku strukturu Bosne i Hercegovine. • Izdvaja geotektonske cjeline na teritoriji Bosne i Hercegovine. • Izdvaja geomorfološke odlike prostora Bosne i Hercegovine. • Izdvaja osnovne oblike reljefa u Bosni i Hercegovini. • Razlikuje geološku, geotektonsku, geomorfološku i reljefnu strukturu Bosne i Hercegovine. • Povezuje geološke i geomorfološke odlike Bosne i Hercegovine sa privrednim razvojem Bosne i Hercegovine.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.3.2

Ključni sadržaji	
• Geološka građa Bosne i Hercegovine. • Geotektonska regionalizacija i faze formiranja geotektonskog sklopa Bosne i Hercegovine. • Osnovni oblici reljefa Bosne i Hercegovine: doline, planine, visoravni, krški oblici reljefa (površinski i podzemni), akumulativni riječni oblici reljefa. • Geomorfološka regionalizacija Bosne i Hercegovine. • Veza geološke građe, reljefa i privrednog razvoja.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Pri realizaciji ishoda preporučuje se korištenje fizičko-geografske i tematske karte (geološka, geomorfološka karta i karta rudno-mineralnih bogatstava) Bosne i Hercegovine. Takođe se preporučuje korištenje kratkih video materijala koji za temu imaju reljefne i geološke oblike u Bosni i Hercegovini. Takvi kratki filmovi se mogu pronaći na YouTube aplikaciji. Preporučuje se i samostalan rad učenika na teme poput: „Visoke planine Bosne i Hercegovine“, „Krška polja Bosne i Hercegovine“, „Geološka i geotektonska regionalizacija Bosne i Hercegovine“. Samostalni rad učenici treba da rade pomoći informacijsko-komunikacijske tehnologije i geoinformacionih tehnologija. Informacije za samostalni rad učenici treba da potraže u relevantnim naučnim časopisima i publikacijama (poput Acta geographica Bosniae et Hercegovinae). Učenik uz pomoć geoinformacijskih tehnologija treba da vrši potrebna kartografska mapiranja. Preporuka za realizaciju ishoda je posjeta specifičnom reljefnom obliku u okviru terenske nastave (kanjon, aluvijalna ravan, visoravan, krški oblici reljefa i sl.). Izučavajući reljef Bosne i Hercegovine učenici razvijaju osjećaj za prostor u kojem se kreću. Kroz samostalan rad razvija se naučni pogled na svijet i kritičko mišljenje. Koristeći se informacijsko-komunikacijskim tehnologijama i geoinformacionim tehnologijama učenici razvijaju informatičku pismenost. Pri realizaciji ovog ishoda ostvaruje se međupredmetna korelacija sa Informatikom i Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.	
D.I.3. Analizira klimatske i hidrografske odlike prostora Bosne i Hercegovine.	• Analizira klimatske faktore i elemente koji utiču na klimu Bosne i Hercegovine. • Analizira klimatske tipove i vrši klimatsku regionalizaciju Bosne i Hercegovine. • Pomoću karte vrši određivanje orografskog razvođa Bosne i Hercegovine. • Klasificira riječne slivove BiH prema slivnom području, riječnoj mreži, riječnom sistemu. • Povezuje nastanak podzemnih voda sa uzrocima i posljedicama nastanka istih • Objašnjava podjelu i razmještaj jezera, bara i močvara na teritoriju Bosne i Hercegovine. • Objašnjava hidrografske odlike primorja Bosne i Hercegovine.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.3.2
Ključni sadržaji	
• Klimatski faktori na prostoru Bosne i Hercegovine: geografski položaj, blizina Sredozemnog mora, blizina kontinentalnih masa, reljef. • Tipovi klime na teritoriji Bosne i Hercegovina i osnovne odlike: Cfa, Cfb, Cfc, Csa, Csb, Dfc i Dfd. • Regionalni raspored klime Bosne i Hercegovine sa predstavnicima. • Orografsko razvođe Bosne i Hercegovine. • Sliv Crnog mora: Sava, Una, Vrbas, Ukrina, Bosna, Drina. • Sliv Jadranskog mora, Neretva. • Podzemne vode Bosne i Hercegovine, ponornice. • Jezera Bosne i Hercegovine, podjela i razmještaj. • Bare i močvare Bosne i Hercegovine, razmještaj. • Bosansko primorje, fizičke i hemijske osobine vode u zalivu Neum - Klek. • Valorizacija hidrografskih pojava i procesa u Bosni i Hercegovini.	

Preporuke za ostvarenje ishoda	
Pri realizaciji ovog ishoda preporučuje se korištenje fizičko-geografske karte Bosne i Hercegovine, te hidrografskih i klimatoloških karti Bosne i Hercegovine. Pri realizaciji ovih ishoda preporučuje se korištenje kratkih video snimaka edukativnog karaktera koji se mogu pronaći na YouTube aplikaciji (Top 5: Najljepša prirodna jezera u Bosni i Hercegovini, Top 5: Najljepše rijeke Bosne i Hercegovine, Waters of the Trebišnjica River i sl). Kroz samostalan rad učenici mogu obraditi teme poput: „Klimatska regionalizacija Bosne i Hercegovine“, „Ponornice Bosne i Hercegovine“, „Planinska jezera Bosne i Hercegovine“ i sl. Informacije potrebne za samostalan rad učenici treba da traže u relevantnim naučnim časopisima i publikacijama (poput Acta geographica Bosniae et Hercegovinae), a pri izradi istog koristiti informacijsko-komunikacijsku i geoinformacijsku tehnologiju. Preporučuje se posjeta Hidrometeorološkom zavodu ili lokalnoj meteorološkoj stanici, gdje će učenici moći vidjeti proces praćenja određenih klimatskih elemenata. Pri realizaciji ovog ishoda kod učenika se razvija informatička i kartografska pismenost. Učenici proučavajući klimatske i hidrografske odlike postaju svjesni prirodnog okruženja. Pri izradi i prezentovanju samostalnog rada razvija se kritičko mišljenje i verbalna komunikacija. Međupredmetna korelacija ostvaruje se sa Informatikom, Matematikom, Hemijom i Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.	
D.I.4. Objašnjava biogeografske i pedološke odlike Bosne i Hercegovine.	• Definiše biogeografske faktore koji su uticali na biogeografske odlike Bosne i Hercegovine. • Analizira razmještaj biogeografskih zajednica na teritoriji Bosne i Hercegovine. • Procjenjuje uticaj klimatsko-vegetacijskih odlika Bosne i Hercegovine na nastanak tla na Zemlji. • Razlikuje vrste tla i njihovo rasprostrinjanje na teritoriji Bosne i Hercegovine.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.3.2
Ključni sadržaji	
• Biogeografski faktori na prostoru Bosne i Hercegovine. • Odlike flore Bosne i Hercegovine. • Odlike faune Bosne i Hercegovine. • Endemske vrste Bosne i Hercegovine. • Uticaj klime i vegetacije na formiranje tla na prostoru Bosne i Hercegovine. • Automorfna tla Bosne i Hercegovine, razvijena i nerazvijena. • Hidromorfna tla Bosne i Hercegovine, razvijena i nerazvijena. • Antropogena tla.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Preporuka pri realizaciji ovog ishoda je korištenje fizičko-geografske karte, te tematskih biogeografskih i pedoloških karti. Pri realizaciji ishoda preporučuje se i korištenje različitih dokumentarnih filmova ili kratke video snimke edukativnog karaktera na temu biodiverziteta i endemskih vrsta Bosne i Hercegovine. Takvi edukativni filmovi mogu se pronaći preko YouTube aplikacije. Preporuka je i samostalan rad učenika na teme koje se tiču ovog ishoda poput: „Vrste tala u Bosni i Hercegovini“, „Endemi faune Bosne i Hercegovine“, „Vegetacijske oblasti u Bosni i Hercegovini“. Učenici samostalan rad treba da rade uz pomoć informacijsko-komunikacijske i geoinformacijske tehnologije vršeći kartiranje biogeografskih i pedoloških odlika Bosne i Hercegovine. Podatke koji su potrebni učenici treba da traže u relevantnoj literaturi poput stručnih časopisa i publikacija (poput Acta geographica Bosniae et Hercegovinae). Pri realizaciji ovog ishoda kod učenika se razvija sposobnost kritičkog mišljenja. Učenik u toku izrade samostalnog rada razvija sposobnost usmenog i pismenog izražavanja, te prezentovanja rada. Koristeći informacijsko-komunikacijsku tehnologiju i geoinformacijske tehnologije razvija se informatička i kartografska pismenost. Realizujući ovaj ishod ostvaruje se korelacija sa: Biologijom, Hemijom, Informatikom i Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.	
D.I.5. Izdvaja prirodno-geografske regije na prostoru Bosne i Hercegovine.	• Definiše pojam prirodno-geografska regija. • Analizira kriterije za izdvajanje prirodno-geografskih regija na prostoru Bosne i Hercegovine.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.3.2

Ključni sadržaji
• Pojam prirodno-geografske regije. • Problemi regionalizacije Bosne i Hercegovine. • Osnovni elementi za izdvajanje prirodno-geografskih regija u Bosni i Hercegovini: reljef, klimatsko-vegetacijske i hidrografske odlike. • Sjeverna ili Peripanonska Bosna. • Središnja ili planinsko-kotlinska Bosna. • Visoki krš. • Niska Hercegovina ili Mediteranska Bosna i Hercegovina.
Preporuke za ostvarenje ishoda
Preporuka za realizaciju ovog ishoda je korištenje karti i audio-vizuelnog nastavnog materijala. Kratki filmovi edukativnog karaktera vezani za ovu temu mogu se pronaći preko YouTube aplikacije. Preporučuje se samostalan rad učenika na teme poput: „Kriteriji za izdvajanje prirodno-geografskih regija Bosne i Hercegovine“, „Peripanonska Bosna“, „Središnja Bosna“ i sl. Učenici informacije potrebne za samostalan rad treba da traže u relevantnim naučnim člancima, časopisima i publikacijama (članci objavljeni u publikacijama poput Acta geographica Bosniae et Hercegovinae ili preko Udruženja geografa u Bosni i Hercegovini). Pri izradi samostalnog rada učenik treba da koristi informacijsko-komunikacijske i geoinformacijske tehnologije, te vrši kartiranje vazano za temu. Pri realizaciji ovog ishoda kod učenika sa razvija kritičko mišljenje, istraživačka sposobnost, informatička i kartografska pismenost. Izlažući samostalan rad učenik razvija retoričke sposobnosti i sposobnost verbalnog komuniciranja. Pri realizaciji ovih ishoda ostvaruje se korelacija sa Informatikom, te Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.

2. razred gimnazije /70 nastavnih sati godišnje/

Oblast: A/Geografski prostor	
Ishod učenja	Razrada ishoda
A.II.1. Definiše geografiju i podjelu iste, te značaj i primjenu regionalne geografije u društvu.	• Tumači pojmovno-terminološki sistem regionalne i antropogeografije kao naučne discipline. • Objašnava osnovne principe regionalizacije i primjenu regionalne geografije u društvu. • Objašnjava predmete proučavanja društvene geografije.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.1.1
Ključni sadržaji	
• Definirati pojam regije. • Osnovni principi geografske regionalizacije. • Podjelu regija prema veličini, fizionomskim i funkcionalnim karakteristikama. • Podjela društvene geografije na ekonomsku, urbanu (geografija naselja) i demogeografiju.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Kroz razumijevanje pojmova regionalne geografije i regije učenici upoznaju kompleksnost geografske sredine. Usvajanjem pojma regije učenici vrše poređenje regija prema veličini i fizičko-fizionomskim odlikama. Izučavanjem regionalne geografije učenici se upoznaju sa geografskim odlikama prostora u kojem žive. Razumijevanjem termina društvene geografije učenik usvaja osnovne pojmove o predmetu proučavanja i podjeli društvene geografije. Izučavanjem društvene geografije učenici se upoznaju sa pojmovima naselja, privrede i ljudske populacije. Kod učenika se razvija naučni pogled na Svijet prateći savremena tehnološka dostignuća. Razvija se informatička i geografska pismenost kroz upotrebu geoinformacionih tehnologija. Međupredmetna korelacija ostvaruje se sa Historijom, Matematikom, Fizikom...	

Oblast: B/ Međusobno djelovanje prirodnih i društvenih pojava, procesa i promjena	
Ishod učenja	Razrada ishoda
B.II.1. Procjenjuje osnovne odlike ljudske populacije na Zemlji.	• Analizira razmještaj i kretanje broja stanovnika, te gustinu naseljenosti na Zemlji. • Analizira stopu prirodnog kretanja stanovništva na Zemlji. • Razlikuje prostorno kretanje stanovništva (migracije) prema razlogu, vremenu, mjestu, te analizira savremene migracione tokove. • Procjenjuje strukture stanovništva na Zemlji.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 2.1.1
Ključni sadržaji	
• Nastanak i razvoj ljudske populacije na Zemlji, broj stanovnika i gustine naseljenosti, trenutno i predviđanja za budućnost. • Prirodno kretanje stanovništva: stope nataliteta, mortaliteta, prirodnog priraštaja, infantilnog mortaliteta, fertiliteta. • Populacijske politike: ekspanzivna, restriktivna, redistributivna i eugenička. • Migracije: pojam i vrste migracija, uzroci i posljedice migracija, te savremena migraciona kretanja na Zemlji. • Strukture stanovništva: biološka, rasna, etnička, jezička, vjerska, obrazovna, ekonomska struktura na Zemlji.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Preporučuje se korištenje: dijaloške metode, audio-vizuelnih pomagala (dokumentarni filmovi o razvoju drevnih civilizacija, prenaseljenim dijelovima svijeta koji su rađeni u okviru produkcija BBC, National Geographic, Discovery i sl.), geoinformacionih tehnologija, te grafikona i dijagrama pri razradi ishoda. Forsirati samostalni, timski i grupni rad učenika (obavezna adekvatna priprema učenika za samostalan	

i timski rad) kroz razne oblike seminarskih radova, prezentacija, analiza statističkih podataka vezanih za demografske odlike (poređenja popisa stanovništva, prirodno kretanje stanovništva, migracija kretanja, strukture stanovništva, populacijske politike). Podatke analizirati uz pitanja: Gdje?, Kako?, Koliko? i Na koji način?. Analizirane podatke kartografski predstaviti uz pomoć informacijsko-komunikacijske tehnologije. Organizovati posjete statističkim uredima na nivou lokalne zajednice ili posjete predstavnika statističkog ureda nastavnim satima.

Izučavanjem demografskih odlika kod učenika se razvija želja za analiziranjem pojava i procesa koji ga okružuju. Razvijaju se komunikacijske vještine, kritički pristup radu, informatička i medijska pismenost, timski i grupni rad. Mladi ljudi izučavajući demografske odlike razvijaju osjećaje multikulturalnosti, multietničnosti i multireligioznosti. Razvija se kritičko razmišljanje o složenim društvenim procesima.

Korelacija se ostvaruje sa širokim spektrom socio-psiholoških disciplina (izučavajući strukture stanovništva i populacijske politike). Analizirajući sve statističke podatke vezane za stanovništvo ostvaruje se korelacija sa Statistikom, Matematikom i Informatikom.

B.II.2. Analizira morfološku, funkcionalnu i hijerarhijsku strukturu naselja na Zemlji.

- Dijeli naselja na ruralna i urbana, te navodi njihove osnovne karakteristike sa aspekta prostorne i socio-ekonomske strukture.
- Analizira i uspoređuje razvoj urbanih naselja, njihovu prostornu i socio-ekonomsku strukturu.
- Analizira promjenu funkcionalne i morfološke strukture naselja.
- Uspoređuje obilježja osnovnih kulturno-genetskih tipova gradova.
- Navodi različite kriterije za određivanje gradskih naselja i sagledava primjenu istih.
- Analizira funkcionalnu i morfološku strukturu naselja.

Poveznice sa ZJNPP

GEO 2.2.1

Ključni sadržaji

- Urbanizacija, etape i njihova obilježja.
- Naselja na Zemlji, oblici i tipovi.
- Faktori razvoja naselja na Zemlji.
- Ruralna naselja i ruralni predjeli.
- Postanak i razvoj gradova kroz historiju.
- Morfološka, funkcionalna i socijalna struktura grada.
- Hijerarhija naselja na Zemlji. Sfere uticaja na razvoj naselja.
- Stvaranje gradskih regija, nodalno-funkcionalna organizacija prostora na Zemlji na globalnom i lokalnom nivou.
- Savremene urbane regije, megalopolisi.
- Uticaj razvoja naseljenosti na promjenu okoline.

Preporuke za ostvarenje ishoda

Za podučavanje sadržaja ovog odgojno-obrazovnog ishoda preporučuje se korištenje audio-vizuelnih sredstava (dokumentarni filmovi rađeni u produkciji Al Jazeera, BBC, National Geographic, Discovery, History, History H2 i sl.), modela, fotografija, mapa gradova i sl. Audio-vizuelna sredstva treba da djeci pruže uvid o tipovima naselja na Zemlji (sojonička naselja Monsunske Azije, tipovima okruglih nastambi Mongolije, Tibeta i Centralne Azije- jurte, naseljima u oazama Sahare, primorskim naseljima i njihovim funkcijama), savremenim gradskim naseljima (npr. Dubai, Hong Kong, Singapur i sl.), high-tech gradovima savremenog doba, pametnim gradovima (kroz timski i grupni oblik rada, razne vrste prezentacija uz pomoć geoinformacijskih tehnologija). Na osnovu ovih audio-vizuelnih sredstava učenici zaključuju o geografskom razmještaju, izgledu, funkcijama, načinu postanka, uslovima postanka i djelatnostima ovih naseljenih mjesta.

Kod učenika se razvijaju vještine prezentiranja, liderstva u grupi, komunikacijske vještine i sl. Učenik kritički povezuje i razmišlja o složenim procesima u društvu. Razvijaju se elementi opšte pismenosti (posebno geografske i informatičke). Razvija se socijalna i građanska odgovornost.

Korelacija se ostvaruje, kako sa prirodnim, tako i sa društvenim naukama. Od prirodnih posebno su značajne klimatologija, biologija a od društvenih tu su na prvom mjestu historija i sociologija.

B.II.3. Analizira i razlikuje prirodne i društvene faktore koji utiču na razvoj privrede i privrednih djelatnosti na Zemlji.	• Analizira prirodno-geografske i društveno-geografske faktore koji utiču na razmjestaj i razvoj privrede. • Vršiti dijeljenje privrednih djelatnosti na privredne sektore. • Analizira prirodno-geografske i društveno-geografske faktore koji utiču na razvoj poljoprivrede i podjelu iste, te upotrebu savremenih tehnologija u poljoprivrednoj proizvodnji. • Analizira razmjestaj i značaj energetske izvora, rudnih i mineralnih sirovina u Svijetu. • Hronološki prati razvoj industrije od prve industrijske revolucije do danas. • Analizira podjelu, prostorni raspored i značaj industrije. • Procjenjuje faktore za razvoj saobraćaja, te podjelu i razmjestaj istog. • Objašnjava pojavu i razvoj turizma, te prostorni raspored turističkih regija u Svijetu. • Hronološki prati razvoj trgovine, te obilježja savremene trgovine.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 2.2.1, GEO 3.1.1, GEO 3.1.3
Ključni sadržaji	
• Razvoj ljudskih djelatnosti kroz historijski napredak. • Prirodno-geografski i društveno-geografski faktori razvoja privrede na Zemlji. • Privredni sektori: primarni, sekundarni, tercijarne, kvartarne i kvintalne djelatnosti. • Poljoprivreda, faktori razvoja i podjela. • Poljoprivredna proizvodnja po granama poljoprivrede u svijetu, glavni poljoprivredni rejoni u svijetu, problem nedostatka hrane u pojedinim dijelovima Svijeta. • Energetika, obnovljivi i neobnovljivi izvori energije, prostorni razmjestaj energenata, energetska kriza. • Rudarstvo: vrste rudnih bogatstava, prostorni razmjestaj rudnih bogatstava u Svijetu, te uticaj eksploatacije rudnih bogatstava na okoliš. • Industrija: industrijske revolucije, faktori i struktura industrije, stare i nove grane industrije, industrijske regije, tehnološki parkovi i tehnopolisi u svijetu. • Saobraćaj: funkcija, razvoj i važnost saobraćaja kroz historiju, uticaj savremenih tehnologija na saobraćajno povezivanje svijeta. • Turizam: pojava, razvoj i vrste turizma, izdvaja glavne turističke centre svijeta. • Trgovina: razvoj raznih vidova trgovine kroz historiju, osnovna obilježja savremene trgovine, glavni pravci trgovine u Svijetu.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Preporuka za ostvarenje odgojno-obrazovnog ishoda je korištenje audio- vizuelnih sredstava (dokumentarni filmovi, fotografije, prezentacije i sl) i geografskih karata (opće geografske i razne tematske karte ovisno o tematici). Koristeći ova sredstva učenik razvija analitički stav uz pitanja: Kako, Gdje, Koliko, Zbog čega, Zašto?. Stvara se očiglednost pojava i procesa u prostoru koji ga okružuje. Preporuka je timski ili samostalan rad učenika na određene teme npr. učenik istražuje i kritički prosuđuje o problemima primjene modernih tehnologija u proizvodnji hrane. Imajući na umu da je proizvodnja hrane veoma važna za zdravlje ljudi predmet istraživanja i kritičkoga prosuđivanja su i teme povezane s primjenom biotehnologija, od primjene antibiotika u modernom stočarstvu, GMO, umjetnih gnojiva, pesticida i hormona do kloniranja životinja. Učenik ili skupina prikuplja i analizira podatke povezane s porastom broja stanovnika i porastom proizvodnje glavnih prehrambenih proizvoda (žitarice, mlijeko, meso) u svijetu, te kritički prosuđuje o posljedicama tog porasta. Tema istraživanja mogu biti i posljedice primjene teške mehanizacije i prevelikoga iscrpljivanja hranljivih materija u tlu zbog intenzivnog iskorištavanja. Preporuka je i posjeta lokalnim i regionalnim firmama da bi se učenici upoznali sa vrstom privredne djelatnosti, obimom proizvodnje, brojem zaposlenih, strukturom zaposlenih u firmi. Takođe je preporuka i posjeta firmama u kojima se preklapaju privredni sektori npr. mesna industrija koja kao sirovinu koristi proizvod stočarstva. Po mogućnosti organizovati posjetu turističkom uredu ili da predstavnici turističkog ureda na času prezentuju osnovne informacije o radu istog.	

Koristeći savremenu informacijsko-komunikacijsku tehnologiju predstaviti saobraćajnu povezanost svijeta prema vrstama i obimu saobraćaja. Povezati savremene oblike saobraćaja (internet i savremene tehnologije) i finansijske transakcije u Svijetu.

Kod učenika se razvijaju elementi opće pismenosti, vještine usmene komunikacije, kritičko razmišljanje. Razvija se navika korištenja geoinformacijskih tehnologija. Učenik se osposobljava da koristi i analizira razne vrste karata, grafikona, dijagrama, statističkih podataka i sl.

U ovom ishodu najčešća korelacija se ostvaruje sa prirodnim naukama npr. Hemija, Geologija, Biologija, te sa Historijom, Sociologijom, Ekonomijom, Tehničkim naukama. Pri izradi prezentovanju samostalnih radova neophodna je korelacija sa Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću i Informatikom. Zbog istraživačkog rada i analize prikupljenih podataka ostvaruje se veoma često i veza sa Engleskim jezikom.

B.II.4. Povezuje međudjelovanje ljudske populacije, naselja i privrede na Zemlji.

- Upoređuje demografske odlike nekog prostora sa stepenom privredne razvijenosti.
- Demografske i privredne odlike upoređuje sa tipom i gustinom naselja.

Poveznice sa ZJNPP

GEO 2.1.2

Ključni sadržaji

- Korelacija između gustine naseljenosti, milionskih gradova i privrednog razvoja.
- Demografske, urbane i privredne odlike razvijenih, srednje razvijenih i slabo razvijenih zemalja.

Preporuke za ostvarenje ishoda

Preporuka za ostvarenje odgojno-obrazovnog ishoda je porediti demografske odlike država različitoga stepena privredne razvijenosti (po jedan primjer visoko razvijene, srednje razvijene i slabije razvijene države) koristeći se podacima o stopama nataliteta, stopama mortaliteta, prirodnom priraštaju i broju stanovnika. Kroz razne oblike samostalnog rada vršiti analizu statističkih podataka o korelaciji između stope urbanog stanovništva, visini BDP, BDP per capita i HDI, prosječnom životnom vijeku, gustini naseljenosti, zaposlenosti po privrednim sektorima za države različitog stepena privrednog razvoja.

B.II.5. Izdvaja Evropsku Uniju (EU) kao ekonomsku integraciju i utvrđuje njen značaj za svjetsku privredu.

- Analizira historijske činjenice vezane za nastanak prvih ekonomskih integracija na prostoru Evrope.
- Objašnjava razloge i ciljeve nastanka Beneluksa i Zajednice za ugalj i čelik.
- Prati hronologiju širenja EU od nastanka Zajednice za ugalj i čelik do danas.
- Analizira razne kriterije koje buduće članice moraju ispuniti da bi pristupile EU.
- Upoznaje se sa organima EU i njihovim nadležnostima.
- Upoznaje se Brexitom.
- Prognozira buduća širenja EU.

Poveznice sa ZJNPP

GEO 4.1.4

Ključni sadržaji

- Benelux.
- Zajednica za ugalj i čelik, razlozi i ciljevi nastanka.
- Evropska ekonomska zajednica, ciljevi nastanka.
- Evropska zajednica, prerastanje u EU i proširenja hronološki, Maastritski sporazum.
- Osnovna demografska i privredna obilježja prostora EU.
- Uticaj EU na prostor Evrope i svijeta.
- Brexit - pojam i razlozi.
- Procjena za buduća proširenja.

Preporuke za ostvarenje ishoda
Pri ostvarenju ovog ishoda preporučuje se korištenje dokumentarnih filmova na temu nastanak i razvoj EU, Brexita i sl. Preporučuje se korištenje fizičko-geografskih i političkih karata Evrope. Kroz samostalan i timski rad obraditi teme poput Brexita, Mاستrihtskog sporazuma, organa EU. Uz pomoć savremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija prezentirati procese nastanka i širenja EU. Uz pomoć dostupnih podataka (podatke potražiti na službenoj web stranici EU) vršiti prognoziranje budućih proširenja i ista kartografski predstaviti. Kod učenika se razvijaju znanja o kulturnom identitetu Evrope, te idejama demokratije, jednakosti, nadnacionalnoj zajednici, ljudskim pravima itd. Kroz upotrebu informacijsko-komunikacijskih tehnologija razvija se informatička pismenost, a kroz samostalan rad razvija se kreativnost, inovativnost te razvoj kritičkog mišljenja. Međupredmetna korelacija ostvaruje se društvenim naukama poput Historije, Sociologije i Demokratije, Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću, te Engleskim jezikom.

Oblast: C/Održivi razvoj	
Ishod učenja	Razrada ishoda
C.II.1. Proučava rješenja za održivo korištenje prirodnih resursa, sirovine i energije.	• Analizira uzroke i posljedice geokoloških promjena na Zemlji. • Objasnjava složenost pojavljivanja prirodnih resursa na Zemlji. • Analizira značaj prirodnih resursa za privredni razvoj država. • Istražuje resursne politike na globalnom i regionalnom nivou. • Predlaže nove modele i načine na sprečavanju degradacije prirodne sredine. • Vršiti procjenu strategija upravljanja, očuvanja i održivog korištenja prirodnih resursa. • Analizira razmještaj obnovljivih i neobnovljivih izvora energije u Svijetu i na prostoru Bosne i Hercegovine, te mogućnosti njihovog iskorištavanja.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 3.1.1, GEO 3.3.4
Ključni sadržaji	
• Geokološki problemi, uzroci i posljedice. • Prirodni resursi, složenost pojavljivanja i njihov značaj. • Eksploatacija rudno-mineralnih resursa i onečišćenje okoliša nastalo istom. • Nekontrolisana sječa šuma, deforestacija. • Zagađenje tla i vode nastalo neracionalnom eksploatacijom prirodnih resursa. • Prirodni resursi i ekonomski razvoj države. • Resursna politika na lokalnom, regionalnom i globalnom nivou. • Agenda 21. • Strategija upravljanja prirodnim resursima na lokalnom i globalnom nivou. • Obnovljivi izvori energije u svijetu i Bosni i Hercegovini. • Neobnovljivi izvori energije u svijetu i Bosni i Hercegovini.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Prilikom realizacije ovog ishoda preporučuje se korištenje geografskih karata, raznih ilustrovanih materijala, grafikona i dijagrama. Preporuka za realizaciju ovog ishoda je korištenje multimedijalnih sredstava i edukativnih dokumentarnih filmova. Takve sadržaje možemo pronaći u renomiranim produkcijama poput BBC serijala „Earth- Blue Planet II“, Netflixovog serijala „Our planet“. Dokumentarne filmove vezane za ovaj ishod moguće je pronaći i preko aplikacije YouTube. Preporučuje se grupni ili samostalan rad učenika na teme koje obrađuje ishod poput: „Zagađenje tla i vode- uzroci i posljedice“, Eksploatacija rudno-mineralnih resursa i zagađenje okoliša“, „Agenda 21- smjernice za održivi razvoj“, i sl. Samostalan ili grupni rad učenici realizuju koristeći se informacijsko-komunikacijskom tehnologijom i geoinformacijskim tehnologijama. Informacije i naučne činjenice vezane za temu samostalnog rada učenici treba da traže u raznim naučnim časopisima i	

publikacijama, univerzitetskim udžbenicima poput „Osnovi geoekologije“, enciklopedijama poput Zemlja - Velika ilustrirana enciklopedija sl. Relevantne podatke učenici mogu pronaći na službenim web stranicama poput www.un.org. Pri izradi seminarskog rada preporučuje se kartiranje prirodnih pojava i procesa koje se obrađuju. Preporučuje se i terenski oblik rada, ako postoje uslovi za to npr. posjeta površinskom kopu.

Pri proučavanju ovog ishoda učenik postaje svjestan da održivi razvoj treba da bude okvir formiranja ekonomske i socijalne politike nekog prostora. Geografski sadržaji ovog ishoda doprinose postizanju ekološke svijesti kod učenika. Pri samostalnom ili grupnom radu razvija se inovativnost kod učenika. Obradujući podatke vezane za temu samostalnog rada učenici razvijaju kritičko mišljenje. Koristeći se informacijsko-komunikacijskom tehnologijom i geoinformacijskim tehnologijama kod učenika se razvija informatička i kartografska pismenost. Prezentirajući temu seminarskog rada razvija se sposobnost verbalne komunikacije, a kroz grupni ili timski rad razvija se kultura dijaloga. Terenskim oblikom nastave ostvaruje se princip očiglednosti u nastavi.

Pri realizaciji ovog ishoda ostvaruje se međupredmetna korelacija sa: Biologijom, Hemijom, Geologijom, Informatikom, Engleskim jezikom i Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.

Oblast: D/ Regionalna geografija

Ishod učenja	Razrada ishoda
D.II.1. Proučava geografski položaj i regionalnu podjelu Evrope.	• Objašnjava fizičko-geografski i matematičko-geografski položaj Evrope uz pomoć karte. • Objašnjava porijeklo naziva Evropa, površinu i pojam Evroazije. • Pomoću karte utvrđuje granice Evrope prema ostalim kontinentima. • Analizira osnovne prirodno-geografske odlike Evrope. • Razlikuje osnovne termine regionalizacije i pojma regije. • Pomoću karte izdvaja geografske regije Evrope.
Poveznice sa ZJNPP	GEO-4.1.1, GEO-4.1.3.
Ključni sadržaji	
• Evropa, fizičko-geografski i matematičko-geografski položaj. • Porijeklo naziva Evropa i površina Evrope. • Evroazija, Evropa kao veliki poluotok Azije. • Granica Evrope i Azije, te Evrope i Afrike. • Razuđenost obala Evrope. • Reljefne cjeline, klimatski tipovi i hidrografske odlike Evrope. • Pojmovi regionalizacije i regije. • Regije Evrope: Sjeverna, Zapadna, Srednja, Južna i Istočna Evropa.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Preporuka za ostvarenje navedenog ishoda je korištenje audio-vizuelnih sredstava, posebno karte i digitalnih alata poput aplikacije Google maps aplikacije. Kroz samostalni rad učenika, obraditi teme poput: „Regionalizacija i regija“, „Položaj, površina i granice Evrope“, „Razuđenost obala Evrope“, „Geografske regije Evrope“. Učenici svoje samostalne radove treba da rade primjenjujući savremena informacijsko-komunikacijska sredstva. Koristeći informacijsko-komunikacijsku tehnologiju učenici razvijaju informatičku pismenost, vještinu usmene komunikacije, kartografsku pismenost i osjećaj za prostor. Pri razradi ishoda ostvaruje se korelacija sa Historijom, Informatikom i Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.	

D.II.2. Analizira geografske odlike Evropskih država.	• Objašnjava geografski položaj razvijenih i država u razvoju Evrope. • Objašnjava geološke i reljefne odlike pojedinih država. • Analizira hidrografske odlike pojedinih država. • Analizira klimatološke odlike pojedinih država. • Objašnjava biogeografske odlike pojedinih država. • Analizira demografske odlike pojedinih država. • Objašnjava privredne odlike pojedinih država. • Analizira mjesto pojedinih država u svjetskoj privredi i ulogu u geopolitičkoj karti Svijeta.
Poveznice sa ZJNPP	GEO-4.1.3
Ključni sadržaji	
• Geografski položaj izabrane države. • Geološka građa i reljef izabrane države. • Klimatske odlike izabrane države. • Hidrografske odlike izabrane države. • Biogeografske odlike izabrane države. • Demografske odlike izabrane države. • Privredne odlike izabrane države. • Uloga izabrane države u svjetskoj privredi i geopolitički značaj države u Svijetu.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Preporuka za ostvarenje ishoda je korištenje audio-vizuelnih sredstava, fizičko-geografske i političke karte Evrope. Koristiti dokumentarne filmove rađene u produkciji BBC, National Geographic, Discovery, History, History 2 i sl. Preporuka je da se rade države: Njemačka, Francuska, Velika Britanija, Ruska Federacija, Španija, Hrvatska i Srbija, ali to mogu biti i države prema vlastitom izboru profesora. Forsirati samostalan rad učenika uz adekvatnu pripremu od strane nastavnika i korištenje savremenih informacijsko-komunikacijskih tehnologija (prezentacije, kratki filmovi, korištenje multimedijalnih sredstava poput pametne table i sl.). Učenike uputiti kako i gdje tražiti provjerene informacije koristeći informacijsko-komunikacijsku tehnologiju. Preporuka je koristiti web-stranice poput The World Factbook (www.cia.gov) i World Bank Group (www.worldbank.org). Uputiti učenike da potraže razne video klipove koji se nalaze na aplikaciji YouTube. Kroz timski ili samostalan rad, izvršiti rangiranje država prema broju stanovnika, površini, ukupnom BDP-u, BDP per capita, procentualnom učešću zaposlenih po sektorima, indeksima HDI i SPI. Dobivene podatke analizirati u okviru časa. Pri realizaciji ovog ishoda kod učenika se razvije želja za poznavanjem socio-kulturnih i jezičkih karakteristika pojedinih država Evrope. Kroz samostalan rad razvija se kreativnost i kritičko razmišljanje. Prezentujući samostalan rad učenik razvija verbalno izlaganje. Koristeći informacijsko-komunikacijsku tehnologiju razvija se informatička pismenost. Pri realizaciji ovog ishoda ostvaruje se povezanost sa: Historijom, Informatikom, Statistikom, Matematikom, Sociologijom, Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću i Engleskim jezikom.	
D.II.3. Istražuje geografske odlike izvan-evropskih kontinenata.	• Uz pomoć karte definiše granice među kontinentima (Evropa, Azija, Afrika, Amerika i Australija). • Analizira prirodno-geografske i društveno geografske odlike Azije. • Uočava razlike privredne razvijenosti među regijama Azije. • Proučava prirodno-geografske i društveno-geografske odlike Afrike. • Uočava disproporciju između privrednog razvoja Afrike i prirodnog bogatstva iste. • Proučava prirodno-geografske i društveno-geografske odlike Angloamerike. • Objašnjava prirodno-geografske i društveno-geografske odlike Latinske Amerike.

	• Analizira razlike u privrednoj razvijenosti između Angloamerike i Latinske Amerike. • Objašnjava prirodno-geografske i društveno-geografske odlike Australije kao kontinenta.
Poveznice sa ZJNPP	GEO-4.2.1; GEO-4.2.2
Ključni sadržaji	
• Granica Azije sa Evropom, Afrikom i Angloamerikom. • Reljef, klima, hidrografske i biogeografske odlike Azije. • Stanovništvo i privredne odlike Azije. • Granice Afrike sa Evropom i Azijom. • Reljef, klima, hidrografske i biogeografske odlike Afrike. • Stanovništvo i privredne odlike Afrike. • Podjela Američkog kontinenta na Anglo i Latinsku Ameriku, i podjela na Sjevernu, Srednju i Južnu Ameriku. • Granice Angloamerike sa Azijom i Latinskom Amerikom. • Reljef, klima, hidrografske i biogeografske odlike Angloamerike. • Stanovništvo i privredne djelatnosti Angloamerike. • Reljef, klima, hidrografske i biogeografske odlike Latinske Amerike. • Stanovništvo i privredne odlike Latinske Amerike. • Prostorni obuhvati Australije sa Okeanijom. • Granica Australije sa Azijom. • Reljef, klima, hidrografske i biogeografske odlike Australije sa Okeanijom. • Stanovništvo i privreda Australije sa Okeanijom.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Preporuka za ostvarenje ovog ishoda je korištenje audio-vizuelnog nastavnog materijala poput raznih dokumentarnih filmova edukativnog karaktera (filmovi rađeni u produkcijama svjetskog renomea poput BBC, Al Jazeera, Discovery, Viasat History, H2 i sl.), video reportaža koje se mogu pronaći na YouTubeu (poput reportaža Svet na Dlanu, turističkih reportaža i slično), takođe se preporučuje korištenje fizičko-geografske karte Svijeta i kontinenata. Preporučuje se samostalan ili timski rad učenika na teme poput „Razlike u stepenu privredne razvijenosti regija Azije“, „Disproporcija između prirodnih bogatstava i stepena privredne razvijenosti Afrike“ i sl. Nastavnik treba da adekvatno pripremi učenike za samostalan rad, da daje smjernice gdje i kako da traži potrebne informacije (uputiti učenike na recenziranu literaturu i provjerene web stranice). Samostalan rad treba da bude urađen i prezentovan koristeći savremenu informacijsko-komunikacijsku tehnologiju. Pri realizaciji ovog ishoda kod učenika se razvija kartografska i informatička pismenost, verbalna komunikacija i kritičko mišljenje. Kod učenika se razvija mogućnost da povezuje prirodne i društvene procese u svijetu i prezentuje iste geografskom terminologijom. Pri realizaciji ishoda ostvaruje se korelacija sa: Informatikom, Historijom, Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću i Engleskim jezikom.	
D.II.4. Analizira geografske odlike izvanevropskih država.	• Analizira položaj i geografske odlike privredno razvijenih država Azije, te njihovu ulogu u svjetskoj privredi. • Analizira položaj i geografske odlike privredno razvijenije države Afrike, te privrednu ulogu istih kao država u razvoju koja ima značajna prirodna bogatstva. • Vršiti analiziranje položaj i geografske odlike države Sjeverne Amerike, te uticaj iste na sve segmente globalne privrede. • Analizira položaj i geografske države Latinske Amerike, te probleme s kojim se susreće stanovništvo i privreda izabrane države.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.2.3, GEO 4.2.4

Ključni sadržaji	
• Geografski položaj izabrane države. • Geološka građa i reljef izabrane države. • Klimatske odlike izabrane države. • Hidrografske odlike izabrane države. • Biogeografske odlike izabrane države. • Demografske odlike izabrane države. • Privredne odlike izabrane države. • Uloga izabrane države u svjetskoj privredi i geopolitički značaj države u Svijetu.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Preporuka pri realizaciji ovog ishoda je korištenje fizičko-geografskih i političkih karata svijeta, raznih dokumentarnih filmova (filmovi koji imaju edukativni karakter rađeni u renomiranim produkcijama poput BBC, National Geographic, Discovery, Viasat History, History 2), raznih reportaža koje se mogu pronaći na YouTube aplikaciji (Svet na Dlanu, turističkih reportaža vezanih za navedene države) i sl. Preporuka je da se obrade države Kina, Japan, Južnoafrička Republika, Sjedinjene Američke Države, Brazil, ali predmetni profesor može izabrati i drugu državu po vlastitom izboru za svaki kontinent. Kroz timski ili samostalan rad obraditi teme vezane za izabrane države. Učenicima dati adekvatno uputstvo gdje i kako tražiti potrebne informacije. Uputiti ih na recenziranu literaturu i web-adrese poput The World Factbook (www.cia.gov) i World Bank Group (www.worldbank.org). Kroz navedene oblike rada obraditi teme poput: „Apartheid- borba Nelsona Mandele“, „Kina- div koji se budi“, „Problematica socijalnog raslojavanja u SAD“, „Japan- tehnološko čudo“ i sl. Učenici samostalan rad treba da pripreme koristeći informacijsko-komunikacijsku tehnologiju i druga razna multimedijalna pomagala u nastavi (poput pametne table). Pripremljeni rad učenici treba da prezentuju pred čitavim odjeljenjem, a u zavisnosti od teme može se vršiti prezentovanje i na nivou škole ili između škola (npr. tema vezana za apartheid se može prezentovati na nivou škole 10.12. na Dan ljudskih prava). Kroz samostalan i timski rad kod učenika se razvija samopouzdanje, asertivna i verbalna komunikacija, uvažavanje tuđeg i različitog mišljenja. Razvija se informatička pismenost, korištenje kartografske i geografske terminologije, kritičko mišljenje. Pri realizaciji ishoda ostvaruje se korelacija sa: Historijom, Informatikom, Demokratijom, Statistikom, Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću i Engleskim jezikom.	
D.II.5. Analizira društveno-geografske odlike Bosne i Hercegovine.	• Učenik kritički analizira demografske odlike Bosne i Hercegovine i upoređuje podatke o demografskim kretanjima stanovništva prema popisima iz 1991. godine i 2013. godine. • Hronološki prati razvoj naselja Bosne i Hercegovine i analizira odlike savremene urbane strukture Bosne i Hercegovine. • Procjenjuje prirodno-geografske i društveno-geografske faktore razvoj privrede Bosne i Hercegovine. • Objašnjava osnovne odlike poljoprivrede i šumarstva Bosne i Hercegovine. • Analizira rudarstvo, energetiku i industriju Bosne i Hercegovine, te razmještaj istih na prostoru Bosne i Hercegovine. • Analizira tercijarni i kvartarni sektor privrede Bosne i Hercegovine. • Klasificira faktore nedovoljnog privrednog razvoja. • Objašnjava put Bosne i Hercegovine ka euroatlantskim integracijama.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.3.2, GEO 4.3.3
Ključni sadržaji	
• Stanovništvo Bosne i Hercegovine: broj stanovnika, gustina naseljenosti, prirodno kretanje. stanovništva (natalitet, mortalitet, prirodni priraštaj), vještačko kretanje stanovništva Bosne i Hercegovine (unutrašnje i vanjske migracije- razlozi), populaciona politika Bosne i Hercegovine, strukture stanovništva Bosne i Hercegovine. • Nastanak i razvoj naselja Bosne i Hercegovine: hronološki slijed, seoska i gradska naselja u Bosni i Hercegovini, savremene odlike naselja u Bosni i Hercegovini, praznjenje sela.	

- Prirodno-geografski uslovi za razvoj privrede, poljoprivredne površine, hidropotencijal, šumsko i rudno bogatstvo.
- Društveno-geografski faktori za razvoj privrede.
- Demografski potencijal, historijsko-politički i tehničko-tehnološki faktori.
- Primarni sektor: poljoprivreda i šumarstvo Bosne i Hercegovine, poljoprivredne regije sa vrstama poljoprivrednih proizvoda koji dominiraju, šumarstvo Bosne i Hercegovine, površina pod šumama i problem zaštite i neracionalnog iskorištavanja.
- Sekundarni sektor: rudarstvo, energetika i industrija, razmještaj rudnog bogatstva, energetskih potencijala i industrije, problemi sekundarnog sektora u poslijeratnom periodu.
- Tercijarni i kvartarni sektor: saobraćaj, turizam, trgovina, problemi vezani za nedovoljan razvoj ovih sektora, pretrpan administrativni aparat u kvartarnom periodu ako poredimo Bosnu i Hercegovinu sa zemljama Evropske unije.
- Savremene odlike privrednog razvoja Bosne i Hercegovine, navesti faktore koji su kočnica privrednog razvoja Bosne i Hercegovine.
- Put ka Euroatlantskim integracijama, pravni okvir i kriteriji za pristup istim.

Preporuke za ostvarenje ishoda

Preporuka pri realizaciji ovog ishoda jeste korištenje statističkih podataka, dijagrama, grafikona, fizičko-geografskih i tematskih karata. Koristeći navedena nastavna sredstva vršiti analizu demografskih odlika Bosne i Hercegovine, raspored prirodnih bogatstava i industrije Bosne i Hercegovine, analizirati obim vanjsko-trgovinske razmjene i sl. Kroz samostalan rad omogućiti učenicima da istraže određene teme vezane za sami ishod poput: „Migracija stanovništva u Bosni i Hercegovini“, „Turističke destinacije Bosne i Hercegovine“, „Pražnjenje sela u Bosni i Hercegovini- razlozi“, „Put ka Euroatlantskim integracijama“, „Eko-uzgoj u Bosni i Hercegovini“ i sl. Učenike usmjeriti gdje i kako pronaći potrebne informacije. Kroz ovaj ishod učenici razvijaju istraživačke vještine, kritičko mišljenje, verbalnu komunikaciju, informatičku i geografsku pismenost. Učenik savladava korištenje različitih digitalnih alata pri obradi statističkih podataka, takođe savladava načine verbalne prezentacije obrađenih podataka. Pri obradi podataka savladava i osnove matematičke pismenosti. Pri realizaciji ishoda ostvaruje se korelacija sa: Statistikom, Matematikom, Historijom, Informatikom, Bosanskim/Hrvatskim/ Srpskim jezikom i književnošću i Engleskim jezikom.

D.II.6. Izdvaja regije na prostoru Bosne i Hercegovine.

- Definiše kriterije za izdvajanje društveno-geografskih i nodalno-funkcionalnih regija Bosne i Hercegovine.
- Izdvaja društveno-geografske i nodalno-funkcionalne regije Bosne i Hercegovine.
- Analizira mogućnost razvoja svake regije.

Poveznice sa ZJNPP

Ključni sadržaji

- Društveno-geografske regije, kriteriji koji se primjenjuju uglavnom se vezuju za privredu.
- Nodalno-funkcionalne regije, izdvojiti glavne nodalne centre i prognozirati koji se nodalni centri mogu razviti u budućnosti.
- Osnovne odlike makroregionalnih nodalnih centara: Sarajevo, Tuzla, Banja Luka, Zenica i Mostar.

Preporuke za ostvarenje ishoda

Pri realizaciji ovih ishoda preporučuje se korištenje fizičko-geografske i privredne karte Bosne i Hercegovine. Preporučuje se korištenje ilustrovanog i video materijala, novinskih članaka vezanih za regionalizaciju Bosne i Hercegovine i sl. Takođe se preporučuje samostalan rad učenika. Teme koje bi se mogle obrađivati su npr. „Kriteriji za izdvajanje društveno-geografskih regija Bosne i Hercegovine“, „Entitetska granica, problem pri regionalizaciji Bosne i Hercegovine“, „Nodalno-funkcionalni centri nosioci regionalizacije Bosne i Hercegovine“ i sl. Učenik svoj rad izrađuje uz pomoć savremenih geoinformacijskih tehnologija i digitalnih alata koji omogućuju izradu karata. Pri samostalnom radu vezanom za ovaj ishod učenik razvija samostalnost, kritičko mišljenje i sposobnost usmenog prezentiranja određenih saznanja. Razvija se verbalna komunikacija, informatička, kartografska i geografska pismenost. Pri realizaciji ostvaruje se korelacija sa društvenim naukama, statistikom, Informatikom, kartografijom i Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.

3. razred gimnazije /105 nastavnih sati godišnje/

Oblast: A/ Geografski prostor	
Ishod učenja	Razrada ishoda
A.III.1. Razvija praktičnu primjenu topografskih karata (DIP)	• Komentariše osnovne razlike između plana i geografske karte. • Klasificira osnovne tipove kartografskih projekcija. • Razvrstava kartografske projekcije prema načinu konstrukcije i vrstama deformacija. • Analizira vrste geografskih karata. • Nabraja vrste geografskih karata. • Praktično primjenjuje topografsku kartu. • Računa udaljenosti sa topografske karte. • Određuje orijentaciju padina. • Crta kartografske profile. • Računa zapreminu brda i jezera. • Komentariše praktičnu primjenu topografskih karata.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 1.1.3, GEO 1.3.1, GEO 1.3.3
Ključni sadržaji	
• Klasifikacija kartografskih projekcija prema obliku kartografske mreže, prema položaju pola kartografske mreže i prema očuvanim elementima vjernosti (vrstama deformacije). • Izbor kartografske projekcije s obzirom na veličinu prostora i sadržaj karte. • Instrumenti i metode za orijentaciju karte, mjerenje udaljenosti, površine, nagiba i izradu profila. • Kretanje pomoću topografske karte. • Mjerenje udaljenosti, površina, zapremina i nagiba • Izrada profila. • Primjena kartografije u svakodnevnim aktivnostima (veza sa infomracijsko-komunikacijskom tehnologijom i poduzetništvom, mapiranje npr. turističkih potencijala i sl.).	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
NAPOMENA: Ishodi koji su označeni sa DIP odnose se samo na društveno izborno područje, a svi ostali važe i za društveno izborno područje i za opće izborno područje. Predstavljanje različitih sadržaja na geografskim kartama je znanje koje nam je potrebno u svakodnevnom životu zbog čega je neophodna korelacija, kako prirodnih tako i društvenih nauka, sa kartografijom posebno sa geoinformacijskim tehnologijama (GIS), Google Eart-om i drugim savremenim načinima lociranja i predstavljanja objekata u prostoru. U ovom segmentu geografske spoznaje vrlo je moguća i fleksibilna korelacija sa Matematikom (elementi razmjere ili mjerila, načini prenošenja veličina iz prirode na ravan, projekcije i vrste matematičkih oblika u projiciranju karata), te izuzetno velika korelacija sa informacijsko-tehničkim naukama (sistematičan pristup informacijama i obrada tih informacija uz upotrebu računarskih alata i modela). Ovdje se direktno korelira sa svim naučnim oblastima koje koriste mapu ili kartu u bilo kom kontekstu prikazivanja određene pojave ili procesa (saobraćaj, ekonomske nauke, turizam, historija i sl.). Kroz prezentovanje stečenih znanja neophodna je korelaciju sa predmetom Bosanski/ Hrvatski/Srpski jezik i književnost, kako bi se učenik izražavao jasno i smisleno (pismeno i usmeno) uz korištenje geografske terminologije, Matematikom i Informatikom. Učenik je svjestan primjenjivosti i aplikativnosti svih geografskih spoznaja u svakodnevnom životu, a posebno u segmentu predstavljanja Zemljine površine. Razvijaju se praktične, kognitivne vještine kao i multitasking kompetencija, putem kojih se analizira i skenira okruženje, ali se prebacuje fokus i na neke istaknute detalje odnosno kritički se analizira. Razvija se sposobnost korištenja geografskih alata za orijentaciju, lociranje i dobivanje geografskih podataka u prostoru kao i sposobnost korištenja geografskih podataka kao alata za razumijevanje prostora, povezivanja i sažimanja različitih prostornih informacija, izražavanja informacija pomoću kartografije, analize, interpretacije i upravljanja geografskim prostorom. Sposobnost razumijevanja geografskih koncepata, autonomnog učenja, organizacije i planiranja, primjene teorijskih znanja u praksi i upravljanja informacijama. Razvijaju se matematičke kompetencije koje uključuju logičko, stvaralačko i kritičko mišljenje, kompetencije iz informatičke i digitalne pismenosti (korištenje informacijsko-komunikacijskih tehnologija), a razvijaju se	

kroz sadržaje o općem geografskom prikazu kroz prikupljanja i korištenja izvora informacija dobivenih terenskim metodama i tehnikama rada (crtanje panoramske slike, skice, tematske karte, preslikavanje, mjerenje itd.). Ovaj segment geografskih spoznaja direktno implicira na razvoj samostalnosti kod učenika i poduzetničke kompetencije (npr. mogućnosti školovanja i rada kao geodeta, geostatičar i sl.).

Oblast: B/ Međusobno djelovanje prirodnih i društvenih pojava, procesa i promjena

Ishod učenja	Razrada ishoda
B.III.1. Provodi geografsko istraživanje koristeći se različitim metodama izučavanja prostora i zakonima i zakonomjernostima u geografskom omotaču uz upotrebu geoinformacijskih tehnologija. (DIP)	• Postavlja složenije istraživačko pitanje i hipotezu. • Prikuplja podatke na terenu i/ili iz drugih izvora. • Analizira podatke, prikazuje ih tabelarno, grafički (klimatski i linijski ili kružni dijagram) i kartografski (tematska karta). • Donosi zaključak. • Pravilno citira, te navodi popis literature i izvora. • Predstavlja rezultate istraživačkog rada.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 1.1.1, GEO 1.2.2, GEO 3.2.1

Ključni sadržaji

- Postavljanje istraživačkog pitanja i hipoteze.
- Prikupljanje podataka na terenu ili iz drugih izvora.
- Obrada i prikazivanje podataka (tabelarno, grafički, kartografski).
- Donošenje zaključka.
- Pravilno navođenje literature.
- Predstavljanje istraživačkog rada.

Preporuke za ostvarenje ishoda

Istraživački rad obavezan je za učenike trećeg i četvrtog razreda gimnazije. Izbor teme prilagoditi uzrastu učenika i stepenu obrazovanja. Kao teme, za izradu istraživačkog rada, mogu poslužiti nastavni sadržaji za treći razred gimnazije (tektonika ploča, valorizacija morskog dna, upotreba tematskih, sinoptičkih i topografskih karata, upotreba stijena i minerala u različitim aspektima ljudskog društva, subekumenska područja, megagrađovi itd.). Osim toga, učenicima treba omogućiti i izbor tzv. izbornih sadržaja, tema koje su za njih atraktivne u tom trenutku. Istraživački rad, raditi na principu seminarskog rada u Word dokumentu. Planirati nekoliko časova za javno predstavljanje rezultata istraživačkog rada. Predstavljanje istraživačkog rada učenik može raditi u obliku prezentacije (Power point, Prezzi), kratkih video uradaka u trajanju 3 do 5 minuta, brošura itd. Za realizaciju ove nastavne cjeline koristiti različita savremena audio-vizuelna sredstva pri analizi i predstavljanju sadržaja (Smart board, GIS) kao i različite animacije koje prikupe učenici kroz samostalan rad. Prilikom realizacije ove nastavne cjeline moguća je različita međupredmetna korelacija (Matematika, Fizika, Hemija, Biologija, Sociologija itd.) zavisno od teme istraživačkog rada. Kod učenika poticati istraživački duh i insistirati na uočavanju složenih procesa između geosfera i geokomponenata unutar geografskog omotača. Razvijati matematičke, informacijske i građanske kompetencije, kao i geografsku i kartografsku pismenosti:

- sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti;
- sposobnost razumijevanja i primjene (dekodiranje, tumačenje i razlikovanje) raznih vrsta prikazivanja matematičkih elemenata, fenomena i situacija, izbor i zamjena načina prikazivanja, ako i kada je to potrebno;
- sposobnost i spremnost da se upotrijebe znanja i metodologija da bi se objasnila priroda; kompetencija u tehnologiji se tumači kao primjena znanja da bi se promijenilo prirodno okruženje u skladu sa ljudskim potrebama;
- kritičko korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije za pridobijanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učestvovanje u virtualnim društvenim mrežama;
- razvijanje svjesnosti i razumijevanja sociokulturnih i međukulturnih pravila i normi upotrebe stranog jezika, i razvijanje odgovarajućih strategija za komunikaciju, interpretaciju i korištenje poruka u skladu sa ovim pravilima i normama (sociolingvistička kompetencija);

• razvijanje kompleksnog mišljenja: sažimanje, generalizovanje, podrška upotrebi viših kognitivnih sposobnosti, kao što su: analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza).	
B.III.2. Klasificira osnovne endogene sile prema načinu postanka	• Analizira djelovanje unutrašnjih (endogenih) sila na oblikovanje reljefa ili izgleda Zemlje. • Identificira osnovne endogene sile prema načinu postanka. • Definiše pojam tektonskih ploča. • Navodi tipove kretanja tektonskih ploča i njihov značaj u formiranju reljefa. • Klasifikuje tipove i vrste zemljotresa. • Objašnjava pojavu vulkana i zemljotresa na Zemlji i njihove osobine.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 1.1.4
Ključni sadržaji	
• Pojam endogenih procesa i oblika. • Najvažnije endogene sile. • Tektonske ploče, prostorni obuhvat. • Wegenerova teorija kretanja ploča. • Mjesto dodira tektonskih ploča (subdukcija, spreading, konzervativne granice). • Reljefni oblici na mjestima dodira tektonskih ploča (uzroci i vrste). • Pojam vulkana i vulkanizma. • Dijelovi vulkana. • Paleo i neo vulkanizam. • Pacifički vatreni pojas. • Rasjedne zone pojedinih kontinenata. • Postvulkanske pojave. • Zemljotresi, definicija i tipovi zemljotresa. • Mjerenje intenziteta zemljotresa, skale i mjerni instrumenti. • Značaj i posljedice endogenih procesa.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Za realizaciju ove nastavne cjeline koristiti različita audio-vizuelna sredstva pri analizi sadržaja (npr. za objašnjavanje vulkanizma putem raznih video animacija analizira se njihov geografski razmještaj, tektonika ploča, vrsta vulkana, vrsta tektonskih kretanja i sl). Ovim se zadovoljava i princip očiglednosti u nastavi, zatim princip aktuelnosti promjena. Prikazivati inserte filmova o potresima ili putem video klipova (YouTube), i raznih edukativnih kanala (Discovery, National Geographic, BBC EARTH), pratiti način djelovanja zemljotresa i njihove posljedice (aktuelno pratiti pojedine geografske pojave na Zemlji). Organizovati posjetu Zavodu za seizmologiju i pratiti seizmičke karte na kontinuitetu kako bi se uočila tendencija pojavljivanja na određenom području što pruža mogućnost za samostalan učenički rad na datu temu. Koristiti različite animacije koje prikupe učenici kroz samostalan rad (npr. karte napravljene kao puzzle ili razne animacije omogućavaju vrlo očigledno učenicima spoznavanje tektonike ploča, Wegenerove teorije pomicanja ploča, zatim kretanja kontinenata). Kod učenika razviti motivaciju za samostalno prikupljanje materijala, poticati znatiženju o unutrašnjoj građi Zemlje. Razvijati govorne vještine i upotrebu savremenih geoinformacijskih tehnologija. Ostvariti međupredmetnu korelaciju sa Fizikom i Hemijom. Preporuka – ovi nastavni sadržaji se mogu realizovati i kroz naučno-istraživački rad učenika.	
B.III.3. Objašnjava minerale, vrste stijena i njihovu upotrebu u privredi. (DIP)	• Razlikuje grupe minerala. • Izdvaja vrste stijena po nastanku. • Klasificira metode za određivanje starosti stijena. • Procjenjuje mogućnost iskorištavanja minerala i stijena u privredi.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 1.1.4, GEO 3.1.1

Ključni sadržaji	
• Grupe minerala (silikati, karbonati, oksidi, hidroksidi...). • Hemijske i fizičke osobine minerala. • Mosova skala tvrdoće minerala. • Vrste stijena prema nastanku: magmatske, sedimentne i metamorfne. • Nastanak i značenje fosila. • Metode određivanja starosti stijena. • Iskorištavanje minerala i stijena u privredi. • Iskorištavanje fosilnih goriva u privredi.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Terenskim radom, direktno na primjeru vrste stijena, određivati bogatstvo tala mineralima u okolini (moguće je koristiti slike i za ostale biogeografske pojave i procese na osnovu kojih učenici zaključuju). Prijedlog: Posjeta zbirci minerala i stijena u lokalnoj sredini, lokalnom rudniku, cementari, termoelektrani, kamenolomu i sl. Ovi sadržaji su u direktnoj korelaciji sa Hemijom (građa tvari i materije, hemijski procesi u različitim prirodnim uslovima, minerali i njihova zakonomjernost pojavljivanja), te sa Biologijom (nastanak treseta - uglj, prirodni gas). Veza sa informacijsko-komunikacijskim tehnologija je vrlo prisutna kroz upotrebu softvera i izradu različitih animacija i modela. Kroz prezentovanje stečenih znanja neophodna je korelaciju sa predmetom Bosanski/ Hrvatski/Srpski jezik i književnost kako bi se učenik izražavao jasno i smisleno (pismeno i usmeno) uz korištenje geografske terminologije, Hemijom i Informatikom. Kroz istraživački rad razvijaju se saradničke i interpersonalne vještine, ali i vještine aplikativnosti (geografske spoznaje o vrsti i strukturi, načinu i vremenu postanka npr. stijena, direktno mogu razviti duh i segment poduzetništva kod mladih, te iskoristivost ruda, rudnih ležišta i minerala). Prostim eksperimentiranjem, posjetom lokalnim rudnicima, područjima eksploatacije različitih metala i nemetala, doprinosi se razvijanju sposobnosti kod učenika da razumije značaj proizvodnje proizvoda visoke kvalitete. Ovo je jedan od najvećih kompetencijskih nivoa, gdje sistem informacija, njihova analiza i apstrahiranje proizvode samoaktualizaciju i samousmjerenje ličnosti učenika. Naravno, svi ovi sadržaji i način njihovog upoznavanja, razumijevanja i analiza razvijaju kod učenika osnovne elemente opšte i kartografske pismenosti, interaktivne komunikacije i objektivnosti, kao i sposobnost kompleksnog i sistemskog mišljenja i postavljanja analitičkih pitanja.	
B.III.4. Raspravlja o uticaju globalnih atmosferskih fenomena na promjene klime i globalno zatopljenje.	• Objašnjava utjecaj klimatskih modifikatora na određene klimatske elemente koristeći se geografskim kartama i geoinformacijskim tehnologijama. • Obrazlaže utjecaj atmosfere, geografske širine, raspodjele kopna i mora, nadmorske visine, reljefa i morskih struja na klimatske elemente. • Objašnjava uzroke i posljedice svih razina cirkulacije atmosfere s primjerima iz svijeta i Bosne i Hercegovine koristeći se geografskim kartama i geoinformacijskim tehnologijama, analizira i izrađuje klimatske dijagrame. • Klasificira klimatske tipove (navodi glavne klimatske tipove prema Köppenovoj klasifikaciji klimata), opisuje njihova obilježja i povezuje ih sa živim svijetom. • Opisuje njihova obilježja s pomoću klimatskog dijagrama. • Objašnjava rasprostranjenost tipova klime s pomoću geografske karte • Opisuje pripadajući živi svijet. • Objašnjava temperaturu zraka, zračni pritisak, vjetar, vlažnost zraka, padavine i oblačnost, te se koristi s njima povezanim mjernim jedinicama, uređajima i načinom mjerenja.

	• Analizira podatke iz tablica i grafičkih prikaza. • Objašnjava geografsku raspodjelu temperature zraka, zračnog pritiska i padavina na Zemlji s pomoću geografskih karata. • Opisuje efekat staklenika. • Objašnjava uzroke planetarne cirkulacije i objašnjava postanak planetarnih vjetrova. • Objašnjava postanak monsunskih vjetrova. • Objašnjava zračne mase i zračne frontove. • Objašnjava nastanak, razvoj i obilježja ciklona i anticiklona. • Opisuje obilježja i kretanje tropskih ciklona. • Objašnjava uticaj fenomena El –Nino i Polar Vortex. • Navodi obilježja vremenskih nepogoda.
Poveznice sa ZJNPP	POO 2.1.1
Ključni sadržaji	
• Klimatski faktori: geografska širina, raspodjela kopna i mora, nadmorska visina, reljef i morske struje. • Klimatski tipovi prema Köppenovoj klasifikaciji: obilježja, rasprostranjenost i pripadajući živi svijet. Klimatski dijagrami. • Klimatski elementi: temperatura zraka, zračni pritisak, vjetar, vlažnost zraka, padavine i oblačnost. • Mjerne jedinice, način mjerenja i uređaji za mjerenje klimatskih elemenata. • Geografska raspodjela klimatskih elemenata. • Efekat staklenika. • Uticaj klimatskih faktora na klimatske elemente. • Tabelarni, grafički i kartografski prikazi. • Planetarna cirkulacija zraka i njeni uzroci. • Nastanak monsuna. • Zračne mase i frontovi. • Nastanak, razvoj i obilježja ciklona i anticiklona. • Obilježja tropskih ciklona. • Globalni atmosferski fenomeni (El –Nino i Polar Vortex). • Obilježja vremenskih nepogoda.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Za ostvarenje ovih ishoda preporučuje se korištenje audio-vizuelnih sredstava poput edukativnih dokumentarnih filmova (rađeni u renomiranim produkcijama poput BBC- serijal Erth, Netflix- serija Our planet, National Geographic, Discovery, Viasat History, History 2 i sl.), raznih ilustrovanih materijala, kratkih video animacija koje se mogu pronaći putem aplikacije YouTube (npr. Met Office- Learn About Weather), raznih grafičkih prikaza i sl. Korištenjem navedenih nastavnih pomagala ostvaruje se očiglednost u nastavi. Tema za samostalan istraživački rad može biti „Godišnje i mjesečne vrijednosti meteoroloških elemenata na lokalnom prostoru“. Zadatak učenika je da svakodnevno prati vrijednosti klimatskih elemenata svog grada ili najbliže meteorološke stanice, ako ista ne postoji u navedenom mjestu. Te podatke učenici mogu naći na službenoj stranici Hidrometeorološkog zavoda (HMZ) Federacije Bosne i Hercegovine. Na osnovu dnevnih vrijednosti izračunati srednje mjesečne vrijednosti. Na osnovu srednjih mjesečnih vrijednosti prikupljenih sa stanice Hidrometeorološkog zavoda izračunati srednje godišnje vrijednosti. Vrijednosti navedenih klimatskih elemenata učenik treba da predstavi kartografski i tabelarno, te iste prezentira pred svojim odjeljenjem. Preporučuje se i samostalan rad na teme poput: „Kepenova klasifikacija klima na Zemlji“, „Klimatski fenomeni El Nino i La Nina“, „Monsuni- vjetrovi koji znače život“, „Efekat staklenika- nastanak i posljedice“ i sl. Samostalan rad učenici treba da rade u obliku seminarskog rada koristeći se informacijsko-komunikacijskom tehnologijom i geoinformacijskim tehnologijama. Informacije vezane za temu samostalnog rada učenici treba da potraže u relevantnim naučnim časopisima i publikacijama, udžbenicima i enciklopedijama poput Zemlja-velika ilustrišana enciklopedija i sl. Pri statističkoj obradi meteoroloških mjerenja kod učenika se razvija matematička pismenost. Koristeći se informacijsko-komunikacijskom tehnologijom i geoinformacijskim tehnologijama kod učenika sa razvija informatička pismenost. Analizirajući naučne činjenice vezane za atmosferske fenomene kod učenika se razvija sposobnost i spremnost da upotrijebi znanja i metodologije za pokušaj objašnjenja prirode. Razvija se kritičko mišljenje pri proučavanju prirodnih procesa u atmosferi. Realizujući ovaj ishod ostvaruje se međupredmetna korelacija sa: Fizikom, Informatikom, Matematikom, Hemijom, Engleskim jezikom i Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.	

B.III.5. Analizira sinoptičke karte i vrši prognozu vremena.(DIP)	• Procjenjuje uticaj klimatskih faktora na klimatske elemente na različitim dijelovima Zemljine površine. • Analizira Sunčevu i Zemljinu radijaciju, vertikalnu strukturu atmosfere, te promjenu temperature s porastom visine i geografske širine i dnevni i godišnji hod temperature zraka. • Analizira geografsku raspodjelu klimatskih elementa na Zemlji. • Analizira raspored akcionih centara atmosfere na Zemlji. • Predviđa kratkoročnu prognozu vremena koristeći sinoptičke karte.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 2.2.1
• Sastav, struktura i podjela atmosfere. • Klimatski elementi i klimatski faktori (modifikatori). • Sunčevo zračenje i zagrijavanje Zemljine površine i zraka. Temperatura zraka. • Zračni pritisak. Stalna i promjenljiva polja zračnog pritiska. Vjetar. • Zračne mase i fronte. • Vlaga u zraku, evaporacija, oblačnost i padavine. • Prognoziranje vremena. Sinoptičke karte. • Mjerni instrumenti i grafičko predstavljanje vremenskih (meteoroloških) parametara. • Klimadijagrami.	
Pri podučavanju koristiti savremene interaktivne metode uz korištenje audio-vizuelnih sredstva pri analizi sadržaja ove komponente. Metodom kartografskog predstavljanja i analize prikazivati aktuelne procese i pojave na Zemlji (praćenje pojave monsuna, cunamija, uragana i sl. u toku jedne školske godine). Učenici mogu samostalno ili u grupama izvršiti kartografsko predstavljanje neke od karakterističnih prirodnih pojava na Zemlji. Preporučuje se, uz korištenje relevantne naučne literature, samostalni ili timski istraživački rad, rasprave i debate kroz koji će učenici iznositi argumentovano stavove i mišljenja. Koristiti ilustrativno-dijalošku i demonstrativnu metodu pri analizi atmosfere i objašnjavanja procesa i pojava u vezi s tim (učenici samostalno ili u grupama mogu izrađivati određeni nastavni ilustrativno-demonstrativni materijal). Preporučuje se organizovanje posjete Hidrometeorološkom Zavodu Federacije Bosne i Hercegovine. Kroz grupni i timski rad analizirati podatke iz statističkih meteoroloških godišnjaka, analizirati klimatsko-sinoptičke elemente i karte i po mogućnosti izvršiti digitalizaciju dobivenih podataka i izradu karata.	
B.III.6. Analizira pojavu i razvoj subekumenskih područja.	• Analizira geografsku raspodjelu ekstremnih subekumenskih prostora u svijetu i pokazuje ih na geografskoj karti. • Definiše osnovne faktore koji utiču na naseljenost na Zemlji. • Izdvaja granice ljudske naseljenosti. • Obrazlaže nastanak najvećih svjetskih toplih i hladnih pustinja (BWh i BWk). • Objašnjava geografsku rasprostranjenost i uzroke slabe naseljenosti tropskih kišnih šuma. • Objašnjava geografsku rasprostranjenost tajgi. • Navodi uzroke nastanka subpolarnih i polarnih pustoši. • Objašnjava uzroke slabe naseljenosti visokoplaninskih krajeva. • Objašnjava tradicionalni način života i glavne gospodarske djelatnosti u ekstremnim subekumenskim prostorima.

	• Analizira savremenu valorizaciju ekstremnih subekumenskih prostora, te mogućnosti i ograničenja njihove buduće valorizacije s aspekta očuvanja prirodne sredine. • Analizira geografsku raspodjelu subekumenskih područja u Bosni i Hercegovini, te njihovu valorizaciju uz očuvanje prirodne sredine.
Poveznice sa ZJNPP	
• Geografska raspodjela subekumenskih prostora: pustinska područja, tropske kišne šume, tajge, subpolarna i polarna područja. • Polarne granice hladnoće (Sjeverna polarna, Južna polarna granica i hipsometrijska granica). • Granice sušnosti. • Život u subekumenskim prostorima. • Valorizacija subekumenskih prostora. • Subekumenska područja u Bosni i Hercegovine i Svijetu.	
Za ostvarenje ovog ishoda preporučuje se korištenje geografskih karata, dijagrama i grafikona. Preporučuje se i korištenje različitih dokumentarnih edukativnih filmova koju se mogu naći putem aplikacije YouTube, te produkcijama poput BBC, National Geographic, Netflix, Discovery i sl. Takođe se preporučuje izrada samostalnog rada na teme koje se tiču ishoda poput: „Subekumenska područja na Zemlji“, „Subekumena i polarne granice hladnoće“, „Granice sušnosti“ i sl. Pri izradi samostalnog rada učenici treba da koriste informacijsko-komunikacijsku tehnologiju i geoinformacijske tehnologije, posebno pri kartiranju subekumenskih prostora. Informacije i potrebne podatke učenici trebaju da potraže u relevantnim naučnim časopisima i publikacijama, te enciklopedijama poput Zemlja- velika ilustrovana enciklopedija, Čovjek- velika ilustrirana enciklopedija. Pri realizaciji ovog ishoda kod učenika se razvija želja za istraživanjem nepoznatih naučnih činjenica. Koristeći informacijsko-komunikacijsku tehnologiju razvija se informatička i kartografska pismenost. Prezentujući svoj rad učenici razvijaju retoričke sposobnosti i verbalnu komunikaciju, a raspravljajući o određenim temama razvija se kultura dijaloga. Pri realizaciji ovog ishoda ostvaruje se međupredmetna korelacija sa: Informatikom, Biologijom, Engleskim jezikom i Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.	
B.III.7. Analizira tipove i vrste urbanizacije i njen uticaj na razvoj megagradova.	• Analizira međudjelovanje prirodno-geografskih i društveno-geografskih faktora na nastanak, oblik i tipove naselja, njihovu postojanost i razmještaj na Zemlji. • Analizira nodalno-funkcionalnu organizaciju prostora na Zemlji na globalnom i lokalnom nivou. • Analizira karakterističan izgled gradova kroz njihov historijski razvoj, njihov privredni razvoj, promjenu njihove prostorne, morfološke, socioekonomske i kulturološke strukture na globalnom i lokalnom nivou. • Procjenjuje uticaj procesa globalizacije i društveno-ekonomskog razvoja na morfološku strukturu, karakteristike naselja, te na okolinu i život stanovništva. • Razlikuje sfere uticaja u nastanku i razvoju gradskih naselja (poljoprivredne površine, vrste tla, reljef, javne škole, bolnice, biznis – centri, vlada, saobraćajnice i dr. faktori). • Analizira razvoj savremenih urbanih regija (urbanizacija, megalopolisi, aglomeracije, konurbacija) i njihov uticaj na okolinu.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 2.2.1

• Definicija i razvojne faze urbanizacije. • Postanak i razvoj gradova kroz historiju. • Morfološka, funkcionalna i socijalna struktura grada. • Tipovi gradova na Zemlji. • Hijerarhija gradova na Zemlji. • Sfere uticaja na razvoj naselja. • Stvaranje gradskih regija. • Urbanizacija i savremeni urbani sistemi. • Uticaj razvoja naseljenosti na promjenu okoline. • Najveći gradovi svijeta.	
Insistirati na samostalnom ili grupnom radu učenika pri prikupljanju i analizi podataka te kartografsko predstavljanje podataka uz upotrebu geoinformacijskih tehnologija. Pri podučavanju sadržaja ove komponente preporučuje se korištenje audio-vizuelnih sredstava i dokumentarnog filma o nastanku gradova i njihovim funkcijama, modernim naseljima npr. Dubai, Hong Kong, Singapur i sl., hi- tech i tehnološkim gradovima savremenog doba, smart city (pametni gradovi). Na osnovu ovakvih prikaza učenici zaključuju o geografskom razmještanju, izgledu, funkcijama, načinu postanka, uslovima postanka i djelatnostima ovih naseljenih mjesta. Pri realizaciji ovog ishoda kod učenika se razvija želja za istraživanjem nepoznatih naučnih činjenica. Koristeći informacijsko-komunikacijske tehnologije razvija se informatička i kartografska pismenost. Prezentujući svoj rad učenici razvijaju retoričke sposobnosti i verbalnu komunikaciju, a raspravljajući o određenim temama razvija se kultura dijaloga. Pri realizaciji ovog ishoda ostvaruje se međupredmetna korelacija sa: Informatikom, Engleskim jezikom i Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.	
B.III.8. Objašnjava pojam globalizacije i njen značaj na savremene ekonomske tokove u svijetu, određivanje stepena društveno-ekonomskog razvoja.	• Analizira uticaj tehnološkog razvoja i naučnih dostignuća na proces globalizacije. • Analizira uticaj saobraćaja i trgovine na proces globalizacije. • Upoređuje razvoj i ulogu komunikacija u povezivanju svijeta danas i u prošlosti (razvoj interneta, savremenih tehnologija, saobraćaja). • Procjenjuje uticaj globalizacije na protok roba, kapitala, ljudi, informacija i razvoj pojedinih privrednih djelatnosti (saobraćaj, trgovina, turizam, finansijski sistem, industrija, poljoprivreda), urbanizaciju, litoralizaciju, kulturu i savremene migracije radne snage kao posljedice globalizacije. • Analizira ulogu ekonomskih integracija i međunarodnih organizacija u svijetu. • Istražuje uticaj kolonijalnih osvajanja na globalne procese i uticaj globalizacijskih procesa u savremenom svijetu i očuvanja suvereniteta država. • Analizira posljedice globalizacije (raslojavanje, isključivanje iz sistema, premještanje industrije, informatički jaz, ekološki problemi i dr.). • Analizira uticaj znanja, kapitala i strukture zaposlenih na razvoj multinacionalnih kompanija. • Procjenjuje uticaj multinacionalnih kompanija u trgovini, ekonomiji, finansijama i svjetskoj politici. • Istražuje prostorni razmještaj multinacionalnih kompanija.

	• Procjenjuje obilježja industrija visokih tehnologija u svijetu i njihov značaj za društveno-ekonomski razvoj zemlje. • Istražuje podatke o industrijskoj proizvodnji, broju zaposlenih u industriji i udjelu u BDP. • Analizira prostorni raspored tehnoloških parkova i tehnopolisa u svijetu. • Istražuje savremene pravce formiranja novih ekonomskih integracija u svijetu. • Analizira pokazatelje društveno-ekonomskog razvoja: BDP, BDP/per capita, HDI, SPI. • Istražuje najrazvijenije ekonomske sisteme i srednje razvijene u svijetu (države egzemplari razvijenosti).
Poveznice sa ZJNPP	GEO 2.1.3, GEO 2.3.1
• Globalizacija i uticaj globalizacijskih procesa na društveno – ekonomski razvoj i suverenitet države. • Multinacionalne kompanije i njihova uloga na globalizaciju. • Obilježja poslovanja, razmještaj sjedišta i politički i ekonomski uticaji multinacionalnih kompanija. • Struktura, rezerve i prostorni razmještaj energetske izvora i mineralnih sirovina značajnih za ekonomski razvoj. • Razvoj, obilježja, prostorni raspored i značaj industrije. Industrija visokih tehnologija. Industrijsko društvo i odlike post industrijskog vremena. • Tehnološki parkovi. Prostorni raspored tehnoloških parkova i tehnopolisa u svijetu. • Industrija i društveno – ekonomski razvoj. Posljedice nejednakog ekonomskog razvoja svijeta. • Međunarodne integracije u svijetu (EU, CEFTA, NAFTA, ASEAN, NATO, OPEC, ARAPSKA LIGA, UN, NATO - savez). • Političko – geografski sistemi. • Kriteriji za utvrđivanje stepena društveno – ekonomskog razvoja. • Udio zaposlenosti u sektorima djelatnosti i udio sektora u ukupnom BDP-u. Ekonomski sistemi razvijenih i srednje razvijenih država svijeta prema BDP – u, HDI indexu razvijenosti i SPI – indexu. • Najrazvijeniji ekonomski sistemi u Evropi, Sjevernoj Americi, Aziji (države egzemplari razvijenosti) i Australiji. • Ekonomsko - geografske odlike srednje razvijenih država Evrope, Azije i Afrike.	
Učenici treba da na konkretnim primjerima istaknu važne karakteristike globalizacijskih procesa svjetske privrede i njene posljedice (pozitivne i negativne), neravnomjernost u razvoju proizvodnih snaga i nove naučno – tehnološke revolucije. Poželjna je potpuna uključenost učenika, a posebno njihovog praktičnog samostalnog rada uz korištenje političke karte svijeta i geoportala. Prilikom analiziranja sadržaja savremene političke karte svijeta neophodno je da ih učenici dovode u vezu sa globalnim društveno – historijskim procesima. Učenik analizira različite kriterije za utvrđivanja stepena razvijenosti BDP, HDI, SPI – index. (npr. uporediti izdvajanja za obrazovanje, zdravstvo i socijalne usluge u nekoj od razvijenih i srednje razvijenih zemlja. Kako visina ulaganja utiče na kvalitet života?). Upoređuje udio zaposlenosti po sektorima djelatnosti sa udjelom sektora u ukupnom BDP-u. Ekonomskogeografske sisteme razvijenih i srednje razvijenih zemalja učenik analizira koristeći dostupne statističke podatke Svjetske banke. Uporediti sa podacima za Bosnu Hercegovinu. Sadržaje za ostvarivanje odgojno – obrazovnih ishoda obraditi kroz kulturni, ekonomski i politički razvoj zemalja i procijeniti njihov uticaj na globalne procese u svijetu. Kroz sadržaje u okviru komponente stiču se ne samo aktuelna znanja razvojnih procesa koji se dešavaju na globalnom nivou već i spoznaju međuzavisnosti razvoja svijeta i nužnosti uključivanja, kao preduslova općeg napretka. Kako su sadržaji vrlo složeni uključuju korelaciju i interdisciplinarni pristup u segmentu prirodnih nauka te se ostvaruje korelacija sa matematikom i IKT – om (izrada jednostavnih tematskih karata, grafičkih prikaza, modela i multimedijalnih sadržaja) i društveno – humanističkih nauka (globalizacijski procesi i njihovi uticaji, međunarodne organizacije, multinacionalne kompanije, proces globalizacije, uticaj tehnologije na globalizaciju). Kada su u pitanju ključne kompetencije, moguće je efikasno djelovati na razvoj informatičke pismenosti, kroz upotrebu tehnologija čime se razvija kreativnost, inovativnost i uključavanja u društvo, kao i razvoj kritičkog načina razmišljanja.	

Također, razvijaju se socijalne i građanske kompetencije kroz razumijevanje kulturnog identiteta u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta, ideje demokratije, pravde, jednakosti, ljudskih prava, dobrobiti i zdravog načina života, svijesti o jednakim pravima i mogućnostima.

B.III.9. Analizira savremena krizna žarišta u svijetu, državne granice i različite političke sisteme.

- Identificira države kao osnovni oblik teritorijalno-političke organizacije prostora.
- Obrazlaže nastanak državnih granica na kopnu i moru.
- Razlikuje enklave i eksklave te ih objašnjava na primjerima iz svijeta.
- Istražuje načela rješavanja graničnih pitanja i primjere neriješenih graničnih pitanja iz svijeta i Bosne i Hercegovine obrazlaže različite granične režime s obzirom na protok ljudi i roba.
- Obrazlaže primjere međunarodno priznatih, djelomično priznatih i nepriznatih država na primjerima iz Evrope i svijeta.
- Razlikuje pogranična područja s obzirom na društveno-privredna obilježja.
- Analizira i izdvaja različite političke sisteme u svijetu.

Poveznice sa ZJNPP

GEO 2.3.2, GEO 2.3.3

- Države - osnovni oblik teritorijalno-političke organizacije prostora.
- Nastanak državnih granica na kopnu i moru.
- Enklave i eksklave (s primjerima).
- Neriješena granična pitanja s primjerima iz svijeta i Bosne i Hercegovine i načela njihova rješavanja.
- Granični režimi s obzirom na protok ljudi i robe.
- Primjeri međunarodno priznatih, djelomično priznatih i nepriznatih država u Evropi i svijetu.
- Pogranična područja s obzirom na društveno-privredna obilježja.
- Tipovi političkih sistema.

Za realizaciju ovog ishoda preporučuje se korištenje geografskih karata, ilustrovanih materijala i raznih audiovizuelnih sredstava. Preporučuje se korištenje edukativnih dokumentarnih filmova koji obrađuju teme nedefinisanih granica i života u pograničnim prostorima (poput reportaža Al Jazeera „Granice Balkana“, „Pitanje granice Hrvatske i BiH na Uni“ i sl). Preporuka za realizaciju odgojno-obrazovnog ishoda jeste i izrada samostalnog ili grupnog rada u formi seminarskog rada na teme poput „Izrael i Palestina- tempirana bomba Bliskog Istoka“, „Eksklave i enklave Svijeta“, „Nepriznate i djelomično priznate države svijeta“, „Tipovi političkih sistema u svijetu“ i sl. Pri izradi seminarskog rada učenici trebaju da se koriste IKT i geo-informacionim tehnologijama, posebno pri kartiranju procesa i pojava koje ishod obrađuje. Informacije koje su potrebne za obradu učenici treba da traže u relevantnoj literaturi i naučnim časopisima, te raznim publikacijama koje imaju edukativni karakter.

Pri realizaciji navedenog ishoda kod učenika se razvija želja za otkrivanje novih i slabo poznatih činjenica. Razvija se naučni pogled na svijet. Kroz samostalan i grupni rad razvija se kritičko razmišljanje, sposobnost verbalne komunikacije te sposobnost dijaloga. Koristeći se IKT razvija se informatička i kartografska pismenost.

U toku realizacije ishoda ostvaruje se međupredmetna korealacija sa Informatikom, Sociologijom, Historijom, Engleskim jezikom i Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.

Oblast: C/Održivi razvoj	
Ishod učenja	Razrada ishoda
C.III.1. Analizira reljef dna svjetskog okeana i njegov uticaj na proizvodnju hrane, energije i eksploataciju rudno-mineralnih resursa.	• Objašnjava postanak i starost morskoga dna i paleomagnetizam kao dokaz. • Razlikuje osnovna obilježja aktivnoga i pasivnoga kontinentalnog ruba, okeanskih bazena, dubokomorskih jaraka i okeanskih hrbata. • Razlikuje tipove otoka. • Opisuje uvjete za rast koralja i postanak koraljnih grebena i koraljnih otoka. • Obrazlaže uzroke potresa i vulkanizma u Pacifičkom vatrenom prstenu. • Obrazlaže nastanak i posljedice cunamija. • Opisuje iskorištavanje i mogućnosti iskorištavanja mora i podmorja kao izvora energije i hrane. • Opisuje zakonsku regulativu u iskorištavanju mora i podmorja s primjerima iz svijeta. • Objašnjava ekonomsku ulogu kontinentalnog praga. • Analizira važnost vađenja rudnoga bogatstva, te opisuje glavna ograničenja i opasnosti. • Analizira važnost i održivost morskoga ribarstva i marikulture. • Objašnjava ekološku ulogu i vrijednost koraljnih grebena i mangrova, njihovu ugroženost i potrebu zaštite. • Analizira obnovljive i neobnovljive izvore energije. •
Poveznice sa ZJNPP	GEO 3.1.2, GEO 3.1.3
Ključni sadržaji	
• Osnovna obilježja aktivnoga i pasivnog kontinentalnog ruba (dijelovi kontinentalnog ruba su kontinentalni prag (šelf), kontinentalna padina, morske kotline i morske brazde). • Tipovi i podtipovi kontinentalnih i okeanskih ostrva s primjerima na geografskoj karti. Kontinentalna ostrva su npr. na kontinentalnom plićaku, npr. Sicilija, Velika Britanija, Irska, Kalimantan. • Mikrokontinentalna ostrva, nastala odvajanjem dijelova kontinentalne kore, npr. Madagaskar, Novozelandski otoci. • Barijerna ostrva su nastala akumulacijom pijeska uz morsku obalu ili ostrva u deltama, a tu pripadaju i riječna ostrva. • Okeanska ostrva (vulkanski i koraljni). • Vulkanska ostrva se dalje dijele na lučne vulkanska ostrva, povezane sa subdukcijom, npr. Aleuti, • Vulkanski otoci na riftu, povezani sa spreadingom, npr. Island. • Vulkanska ostrva iznad vrućih tačaka, npr. Havajski otoci). • Starost morskog dna i paleomagnetizam. • Koraljni grebeni i ostrva. • Pacifički vatreni prsten, uzroci potresa i vulkanizma. • Cunami, nastanak i posljedice. • More i podmorje kao izvor hrane i energije. • Zakoni o iskorištavanju mora i podmorja u svijetu. • Ekološka vrijednost koraljnih grebena i mangrova. • Održivo upravljanje i zaštita morskih i podmorskih resursa s primjerima iz svijeta.	

Preporuke za ostvarenje ishoda	
Pri proučavanju ovog ishoda preporučuje se korištenje audio-vizuelnih sredstava poput edukativnih dokumentarnih filmova (dokumentarni filmovi rađeni u produkciji BBC, National Geographic, Netflix, Discovery, Viasat History, History 2 i sl.), raznih ilustriranih materijala, kratkih video-animacija koje se mogu pronaći putem aplikacije YouTube, raznih grafičkih prikaza i sl. Preporučuje se samostalan rad na teme koje se tiču ishoda poput: „Vulkanski otoci - nastanak, podjela i privredni značaj“, „Koraljni otoci - nastanak, podjela i privredni značaj“, „Island - život na otoku vatre i leda“, „Havaji - život na vrućoj tački“, „Svjetski okean- najveće zalihe hrane na Zemlji“, „Pacifički vatreni pojas“ sl. Samostalni rad učenika treba da je rađen uz pomoć informacijsko-komunikacijske tehnologije i geoinformacijskih sistema. Informacije i podaci koje učenik koristi pri izradi samostalnog rada treba da su preuzeti iz relevantne literature poput stručnih časopisa i publikacija, te enciklopedija poput Zemlja - velika ilustrirana enciklopedija, Okean - velika ilustrirana enciklopedija itd. Učenici mogu samostalno ili u grupama izrađivati kartografski prikaz raznih vrsta vulkanskih otoka na Zemlji. Takođe se može uraditi maketa vulkanskog ili koraljnog otoka kroz razne etape nastanka. Korištenjem navedenih nastavnih pomagala ostvaruje se očiglednost u nastavi. Pri izučavanju ovog ishoda učenik stiče naučni pogled na svijet. Koristeći se geoinformacijskim i informacijsko-komunikacijskim tehnologijama razvija geografsku i informatičku pismenost. Prezentujući svoj rad ili rad grupe kod učenika se razvijaju retoričke sposobnosti i sposobnost verbalne komunikacije. Shvatajući važnost prirodnih pojava i procesa na Zemlji, učenik razvija svijest o prostoru u kome živi, razvija kreativnost i kompleksno mišljenje. Realizujući ovaj ishod ostvaruje se međupredmetna povezanost sa: Fizikom, Hemijom, Informatikom, Engleskim jezikom i Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.	
C.III.2. Analizira geoeколоške probleme na Zemlji, vrste otpada prema svojstvu i namjeni, te daje preporuke za njihovo rješavanje.	• Analizira uzroke i posljedice geoeколоških poremećaja na Zemlji. • Klasificira vrste otpada prema svojstvu i namjeni. • Predlaže mjere unapređenja životne sredine.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 3.3.4
Ključni sadržaji	
• Uticaj tehničko-tehnološkog razvoja na okoliš i zdravlje ljudi. • Geoeколоški poremećaji na Zemlji. Vrste otpada prema svojstvu i mjestu nastanka. • Različite aktivnosti upravljanja otpadom (smanjenje otpada na izvoru), reciklaža. • Transformacija otpada. • Konačno odlaganje.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Pri podučavanju ove komponente učenici treba da razumiju da održivi razvoj treba da bude okvir za oblikovanje politika i strategija unutar kojeg će se ekonomski i socijalni sektori razvijati bez štetnih posljedica na okoliš i prirodne resurse. U dostizanju ishoda učenja u okviru ove komponente poželjno je da se koncept održivog razvoja problematizuje u kontekstu političkih i ekonomskih odnosa (npr. „zelenih ili eколоških tehnologija“ i uticaja tehničko-tehnološkog razvoja na okoliš i zdravlje ljudi). Provesti neke od aktivnosti na lokalnom nivou zaštite okoliša (npr. kompostiranje, selektivno odlaganje otpada u saradnji sa Eko-skolama, lokalnom zajednicom). U okviru ove komponente neophodno je utvrditi valorizaciju resursa i njihov uticaj na kvalitet življenja. Podsticati učenike na argumentovano diskutovanje (npr. Kakvu ulogu imaju prirodni resursi na kvalitet života? Kakva je veza između zemljišta/resursa i bogatstva/moći?). Sadržaji u okviru ove komponente su vrlo složeni i uključuju interdisciplinarni pristup. Samo kroz korelaciju sa drugim prirodnim naukama (biologijom, hemijom i fizikom) učenici stiču proceduralna znanja i razvijaju spremnost za uključivanje i djelovanje u skladu s vlastitim uvjerenjima i načelima. Takođe, ostvaruje se korelacija sa Informatikom, Matematikom i Statistikom. Interdisciplinarnim pristupom razvija se kreativnost kod učenika, sposobnost izražavanja, izlaganja, komunikacije i druženja. Geografski sadržaji ove komponente doprinose podizanju eколоške svijesti kod učenika (razvijanje sposobnosti percepcije okoline, usvajanje sistema eколоškog znanja, izgradnju vrijednosnog ekosistema, formiranje eколоških navika, savladavanje eколоške kulture) i kritičkog posmatranja okoliša. Kroz ove sadržaje, učenik stiče informatičke kompetencije upotrebom tehnologije, te razvija inovativnost i aktivno uključivanje u društvo. Kako su sadržaji aktuelni, doprinosi se i razvoju kreativno-produktivnih kompetencija (omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija, razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integrisanja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih). Razvija poduzetničke vještine što podrazumijeva inicijativu, spremnost preuzimanja odgovornosti za vlastite odluke, sposobnost organiziranja svojih aktivnosti na postizanju ciljeva kao i sposobnost suočavanja s krizama i rizicima. Podržava kritičku analizu „velikih ideja“ poput održivog razvoja, globalizacije itd. kada traži objašnjenja kako svijet funkcioniše i kada pokušava doći do alternativnih rješenja (perspektivna dimenzija).	

C.III.3. Analizira uzroke i posljedice ekoloških katastrofa.	• Istražuje geografske osnove onečišćenja i degradacije okoliša. • Analizira prirodne opasnosti i geoekološke probleme. • Predlaže mjere unapređenja životne sredine. • Analizira ekonomski razvoj društva, povezujući ga sa aktivnostima zaštite životne sredine. • Dovodi u vezu tehnološki napredak i brojnost populacije sa zagađenjem prirodne sredine.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 3.3.2, GEO 3.3.3, GEO 3.3.4
Ključni sadržaji	
• Smanjenje obradivih površina i erozija tla. • Deforestacija i kisele kiše. • Povećana potrošnja energije. • Pretjerana industrijalizacija i urbanizacija. • Naftne mrlje. • Eksploatacija ruda. • Upravljanje otpadom, otpadne vode, zagađenje zraka, buka. • Klimatske promjene, efekat staklene bašte, uništavanje ozonskoga omotača. • Širenje pustinja, kašnjenje monsuna, tropski cikloni. • Degradacija tala (dezertifikacija, lateralizacija, salinizacija, sterilizacija).	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Pri podučavanju ove komponente učenici treba da razumiju da održivi razvoj treba da bude okvir za oblikovanje politika i strategija unutar kojeg će se ekonomski i socijalni sektori razvijati bez štetnih posljedica na okoliš i prirodne resurse. U dostizanju ishoda učenja u okviru ove komponente poželjno je da se koncept održivog razvoja problematizuje u kontekstu političkih i ekonomskih odnosa (npr. „zelenih ili ekoloških tehnologija“ i uticaja tehničko-tehnološkog razvoja na okoliš i zdravlje ljudi). Provesti neke od aktivnosti na lokalnom nivou zaštite okoliša (npr. kompostiranje, selektivno odlaganje otpada u saradnji sa Eko – školama, lokalnom zajednicom). U okviru ove komponente neophodno je utvrditi valorizaciju resursa i njihov uticaj na kvalitet življenja. Podsticati učenike na argumentovano diskutovanje (npr. Kakvu ulogu imaju prirodni resursi na kvalitet života? Kakva je veza između zemljišta/resursa i bogatstva/moći?). Sadržaji u okviru ove komponente su vrlo složeni i uključuju interdisciplinarni pristup. Samo kroz korelaciju sa drugim prirodnim naukama (biologijom, hemijom i fizikom) učenici stiču proceduralna znanja i razvijaju spremnost za uključivanje i djelovanje u skladu s vlastitim uvjerenjima i načelima. Takođe, ostvaruje se korelacija sa Informatikom, Matematikom i Statistikom. Interdisciplinarnim pristupom razvija se kreativnost kod učenika, sposobnost izražavanja, izlaganja, komunikacije i druženja. Geografski sadržaji ove komponente doprinose podizanju ekološke svijesti kod učenika (razvijanje sposobnosti percepcije okoline, usvajanje sistema ekološkog znanja, izgradnju vrijednosnog ekosistema, formiranje ekoloških navika, savladavanje ekološke kulture) i kritičkog posmatranja okoliša. Kroz ove sadržaje učenik stiče informatičke kompetencije upotrebom tehnologije, te razvija inovativnost i aktivno uključivanje u društvo. Kako su sadržaji aktuelni, doprinosi se i razvoju kreativno-produktivnih kompetencija (omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija, razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integrisanja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih). Razvija poduzetničke vještine što podrazumijeva inicijativu, spremnost preuzimanja odgovornosti za vlastite odluke, sposobnost organiziranja svojih aktivnosti na postizanju ciljeva, kao i sposobnost suočavanja s krizama i rizicima. Podržava kritičku analizu „velikih ideja“ poput održivog razvoja, globalizacije itd. kada traži objašnjenja kako svijet funkcioniše i kada pokušava doći do alternativnih rješenja (perspektivna dimenzija).	
C.III.4. Kritički procjenjuje važnost prostornog planiranja u prirodnoj sredini koristeći geoinformacijske tehnologije. (DIP)	• Razlikuje ciljeve, zadatke i vrste prostornog planiranja. • Definiše osnovne uloge gruntovnice (zemljišne knjige) i katastra, te vrši definisanje katastarskih općina i katastarskih čestica.

	• Koristi se informacijskim tehnologijama za pregled zemljišnih knjiga. • Objašnjava važnost prostornog planiranja. • Analizira značaj fizičke geografije za prostorno planiranje. • Analizira društvene geografije za prostorno planiranje. • Analizira značaj regionalne geografije za prostorno planiranje. • Vršiti primjenu geoinformacijskih tehnologija u raznim oblicima terenske nastave.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 3.2.1
Ključni sadržaji	
• Ciljevi, zadaci i predmet prostornog planiranja. • Zemljišna knjiga i katastar. • Katastarska općina i katastarska čestica. • Elektronske zemljišne knjige. • Primjena geoinformacijskih tehnologija u prostornom planiranju: GIS, GPS, GEOSTATISTIKA i sl. • Značaj prostornog planiranja. • Fizičko-geografski faktori prostornog planiranja: reljef, klima, vode, tlo, živi svijet. • Društveno-geografski faktori prostornog planiranja: stanovništvo, naselja i privreda. • Regija kao faktor prostornog planiranja.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Pri realizaciji ovog ishoda preporučuje se dijaloška metoda i korištenje raznih multimedijalnih sredstava. Takođe za realizaciju ovog ishoda preporučuje se korištenje raznih tematskih i digitalnih karata i planova. Preporučuje se posjeta lokalnom Uredu za katastar i gruntovnicu, te Općinskim uredima za prostorno planiranje. Na taj način bi se učenici upoznali sa prostornim podacima na različitim nivoima, načinom prikupljanja, obrade i analize podataka potrebnih za prostorno planiranje. Ukoliko posjete ovim uredima nisu izvodive preporučuje se posjeta predstavnika Općinskog ureda za prostorno planiranje redovnim časovima nastave u prostorijama škole. Preporučuje se analiziranje aktuelnog Prostornog plana vlastite općine. Preporuka za realizaciju ishoda je i timski ili grupski rad u obliku seminarskog rada. Teme seminarskog rada mogu biti npr. „Fizičko-geografski faktori prostornog planiranja“, „Društveno-geografski faktori prostornog planiranja“, „Prostorni plan moje općine“, „Gruntovnica i katastar- osnove za prostorno planiranje“ i sl. Pri izradi seminarskog rada preporučuje se korištenje informacija i podataka iz relevantnih časopisa i naučnih publikacija, te univerzitetskih udžbenika poput „Geografske osnove prostornog planiranja“ itd. Preporučuje se i terenska nastava na kojoj bi učenici u skladu sa mogućnostima koristili geoinformacijske tehnologije (GIS, GPS, Google Earth ili Google Maps). Primjenom geoinformacijske tehnologije učenik vrši primjenu računara i savremenih tehnologija u Geografiji. Koristeći se informacijsko-komunikacijskom i geoinformacijskom tehnologijom dolazi do razvoja informatičke kompetencije. Analizirajući statističke podatke razvija se matematička pismenost. Kreirajući procese i pojave za potrebe prostornog planiranja razvija se kartografska pismenost. Prezentujući seminarski rad razvijaju se retoričke sposobnosti, sposobnost verbalne komunikacije i kultura dijaloga. Prilikom realizacije ishoda ostvaruje se međupredmetna korelacija sa: Informatikom, Matematikom, Urbanizmom, Engleskim jezikom i Bosanskim//Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću.	

Oblast: D/Regionalna geografija	
Ishod učenja	Razrada ishoda
D.III.1. Objašnjava geografski položaj, prirodne i društvene odlike kontinenata, zemalja Evrope i izvanevropskih kontinenata.	• Analizira pozitivne i negativne aspekte geografskog položaja pojedinih kontinenata. • Analizira prostornost pojedinih kontinenata. • Uspoređuje prirodno-geografsku raznolikost pojedinih kontinenata. • Izdvaja reljefne cjeline i vrši njihovo opisivanje u smislu geološke građe i reljefnog sklopa. • Navodi klimatske faktore i modifikatore. • Izdvaja klimatske tipove prema Keppenu. • Rangira riječnu mrežu prema slivovima, klasificira jezera prema načinu postanka. • Izdvaja osnovne tipove i vrste tala kao i biljnih zajednica. • Navodi strukture i dinamiku stanovništva. • Procjenjuje prirodno-geografska obilježja na osnovu kojih je moguć ekonomski razvoj pojedinih kontinentalnih regija. • Izdvaja prostorni raspored grana privrede. • Daje kritički osvrt o značaju pojedinih država Evrope i izvanevropskih kontinenata u kreiranju političke, ekonomske i kulturne karte svijeta i stvaranju novih nacija (SAD, Australija...). • Objašnjava uzroke, rasprostranjenost i posljedice kolonizacije izvanevropskih kontinenata. • Analizira uzroke i posljedice dekolonizacije na savremenu geopolitičku kartu svijeta. • Izdvaja osnovne geografske regije prostora.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.1.1, GEO 4.2.2, GEO 4.2.3
Ključni sadržaji	
• Površina, pripadnost određenoj regiji, dužina granica, granice sa susjednim državama, izlaz na okolna mora. • Geološka građa i morfologija datog prostora. • Klimatski tipovi po Keppenu. • Rijeke po slivovima. • Raspored bioma na tom prostoru. • Kratak historijsko-geografski razvoj. • Stanovništvo: broj stanovnika, gustina naseljenosti, najrjeđe i najgušće naseljeni dijelovi, prirodna dinamika (natalitet, mortalitet, prirodni priraštaj), mehanička dinamika (emigracije, imigracije, migracioni saldo), strukture stanovništva (dobna, polna, rasna, religijska). • Urbano-geografska struktura. • Obilježja privrede. • Poljoprivreda. • Rudarstvo i energetika. • Industrija. • Saobraćaj, trgovina i turizam. • Politička struktura svijeta. • Procesi kolonizacije i dekolonizacije. • Geografske regije.	

Preporuke za ostvarenje ishoda

Preporuka pri realizaciji ovog ishoda je korištenje fizičko-geografskih i političkih karata svijeta, raznih dokumentarnih filmova (filmovi koji imaju edukativni karakter rađeni u renomiranim produkcijama poput BBC, National Geographic, Discovery, Viasat History, History 2), raznih reportaža koje se mogu pronaći na YouTube aplikaciji (Svet na Dlanu, turističkih reportaža vezanih za navedene države) i sl.

Preporuka je da se obrade kontinenti, države i regije po kontinentima prema izboru ili sklonosti učenika, ali predmetni profesor može izabrati i drugu državu po vlastitom izboru za svaki kontinent i pojedinu regiju. Voditi računa da to budu države sa izraženim društveno-ekonomskim napretkom, kao i skroz siromašne i nerazvijene države, da bi se ukazalo na neravnomjernost u razvoju pojedinih kontinenata i država. Kroz timski ili samostalan rad obraditi teme vezane za izabrane države. Učenicima dati adekvatno uputstvo (model za rad u regionalnoj geografiji), gdje i kako tražiti potrebne informacije. Uputiti ih na recenziranu literaturu i web-adrese poput ([www.cia.gov/The World Factbook](http://www.cia.gov/The_World_Factbook)) i World Bank Group (www.worldbank.org), census.gov/International data base, eia.doe.gov (resursi i energija), Perry-Castañeda Library Map Collection (digitalna zbirka tematskih karata) itd.

Kroz navedene oblike rada pokušati sa učenicima dati osvrt na savremena politička dešavanja u svijetu i ulogu te zemlje u svjetskoj privredi i ekonomskim integracijama. Učenici samostalan rad treba da pripreme koristeći geo informacijske tehnologije (internet, Google Earth, Google Maps, Google Street View), kompjuterske prezentacije (Power point, Prezzi), kratke video materijale u trajanju 3 do 5 minuta i druga razna multimedijalna pomagala u nastavi (Smart board). Pripremljeni rad učenici treba da prezentuju pred čitavim odjeljenjem, a u zavisnosti od teme može se vršiti prezentovanje i na nivou škole ili između škola (npr. tema vezana za rasnu diskriminaciju, vjersku segregaciju itd. se može prezentovati na nivou škole 10.12. na Dan ljudskih prava).

Kroz samostalan i timski rad kod učenika se razvija samopouzdanje, mogućnost dijaloga, verbalna komunikacija, uvažavanje tuđeg i različitog mišljenja, odnosno asertivna komunikacija. Razvija se informatička pismenost, korištenje kartografske i geografske terminologije, kritičko mišljenje.

Pri realizaciji ishoda ostvaruje se korelacija sa: Historijom, Informatikom, Demokratijom i ljudskim pravima, Statistikom, Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću i Engleskim jezikom.

4. razred gimnazije /90 nastavnih sati godišnje/

Oblast: A/Geografski prostor	
Ishod učenja	Razrada ishoda
A.IV.1. Kritički se osvrće na različite aspekte geografsko-turističkog položaja Bosne i Hercegovine.	- Analizira geografsko-turistički položaj Bosne i Hercegovine u jugoistočnoj Evropi, Evropi i svijetu. - Analizira faze historijskog razvoja turizma u Bosni i Hercegovini.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.3.1
Ključni sadržaji	
- Različiti aspekti geografskog položaja Bosne i Hercegovine. - Uticaj geografskog položaja Bosne i Hercegovine na mogućnosti privrednog razvoja u savremenom privrednom okruženju. - Turističko-geografski položaj Bosne i Hercegovine. - Saobraćajno-geografski položaj Bosne i Hercegovine. - Historijski razvoj turizma u Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do danas. - Turistički potencijali Bosne i Hercegovine danas.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Koristeći geografsku kartu učenik određuje osobine geografskog položaja na globalnom, kontinentalnom i regionalnom planu. Koristeći stečena znanja i savremenu kompjutersku tehnologiju (Google Earth, Map i dr.) učenik analizira geografsko-turistički položaj Bosne i Hercegovine u odnosu na evropske turističke tokove. Kroz istraživački rad učenik procjenjuje razvijenost saobraćajnog sistema Bosne i Hercegovine i uticaja na turistička kretanja i predlaže mjere za unapređenje. Sadržaji o formiranju teritorije kroz prošlost mogu se usvajati kroz grupni rad uz podjelu konkretnih zadataka podstičući slobodu mišljenja, prosuđivanja i vrednovanja. Sadržaji o historijskom razvoju turizma u Bosni i Hercegovini uključuju korelaciju istraživanja sa Historijom kroz karakteristične faze turističkog razvoja. Takođe, korelacija se može ostvariti i sa Matematikom i Fizikom kroz analizu različitih aspekata geografskog položaja. Primjenom kompjuterske tehnologije ostvaruje se korelacija sa Informatikom. U okviru ove komponente razvijaju se socijalno-građanske kompetencije vezane za razumijevanje vlastitog nacionalnog identiteta i kreativno-produktivna kompetencija kroz razvijanje kompleksnog mišljenja.	

Oblast: B/ Međusobno djelovanje prirodnih i društvenih pojava, procesa i promjena	
Ishod učenja	Razrada ishoda
B.IV.1. Definiše elemente geografske sredine i procjenjuje njihove efekte na turizam u Bosni i Hercegovini i svijetu.	- Izdvađa reljefne oblike kao turističke resurse na primjerima iz svijeta i Bosne i Hercegovine. - Procjenjuje uticaj klimatskih elemenata na turizam na primjerima iz svijeta i Bosni i Hercegovini. - Procjenjuje uticaj voda na turizam na primjerima iz svijeta i Bosne i Hercegovine. - Analizira raznolikost biljnog i životinjskog svijeta kao turističkog resursa na primjerima iz svijeta i Bosne i Hercegovine.
Poveznice sa ZJNPP	
Ključni sadržaji	
- Raznolikost i atraktivnost reljefnih oblika u svijetu. - Uloga reljefnih oblika u turističkom razvoju. - Uloga reljefnih oblika u oblikovanju turističke ponude Bosne i Hercegovine. - Turistička vrijednost klimatskih elemenata i klime.	

• Uticaj klimatskih promjena na turizam. • Klimatski tipovi u Bosni i Hercegovini kao faktori turizma. • Značaj vode za turistička kretanja. • Mogućnosti iskorištavanja vodnog resursa (okeani, mora, jezera, rijeke, termo-mineralni izvori, močvare i bare) za razvoj turizma u svijetu i Bosni i Hercegovini. • Svojstva turističke privlačnosti biljnog i životinjskog svijeta u svijetu i Bosni i Hercegovini. • Značaj prirodnih pejzaža i nacionalnih parkova kao kompleksnih turističkih resursa u svijetu i Bosni i Hercegovini.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Koristeći tematske karte i savremenu kompjutersku tehnologiju, učenik određuje osobine elemenata geografske sredine. Primjenjuje stečena znanja i vještine prilikom terenskih istraživanja u lokalnoj sredini. Posjeta karakterističnom obliku reljefa, nacionalnom parku ili parku prirode, karakterističnim hidrografskim objektima i sl. Sadržaje treba obogatiti ilustrativnim i video materijalom. Podsticati učenike na detaljnija, zahtjevnija i trajnija posmatranja, da povezuju i koriste prethodna znanja i iskustva sa novim sadržajima. Na primjerima procjenjivati uticaj reljefa, klime, bogatstva voda, biljnog i životinjskog svijeta na turistička kretanja u svijetu i Bosni i Hercegovini. Na konkretnom primjeru obrazlažu načine turističkog iskorištavanja kopnenih voda i Jadranskog mora. Rade seminarski rad o prirodnim turističkim resursima svog kraja. Analizirajući efekte prirodnih elemenata geografske sredine na turistička kretanja može se ostvariti korelacija sa Biologijom (povezanost i međuzavisnost reljefnih obilježja, klime, biljnog i životinjskog svijeta) i Fizikom (klimatski elementi). Uz upotrebu informacijsko-komunikacijskih tehnologija razvija se interes za terenska istraživanja lokalne sredine, što je veoma značajno za primjenu stečenih znanja i vještina. Sadržaji o prirodnim elementima geografske sredine razvijaju sposobnost i spremnost da se upotrijebe znanja i metodologije da bi se objasnila priroda. Kroz istraživački rad povezuju se i koriste prethodna znanja i iskustva sa novim sadržajima, te se razvija sposobnost posmatranja, učestvovanja i integrisanja novih iskustava i spremnost za mijenjanje prethodnih. Istraživanja i prezentovanje rezultata istraživanja podrazumijeva sposobnost usmenog i pismenog izražavanja, te jasno i razumno objašnjavanje činjenica.	
B.IV.2. Definiše faktore, antropogene resurse i vidove turističkih kretanja u Bosni i Hercegovini i svijetu.	• Procjenjuje efekat različitih faktora na turistička kretanja. • Istražuje efekat kulturno-historijskih resursa na turizam u Bosni i Hercegovini i svijetu. • Analizira vidove turizma u Bosni i Hercegovini i svijetu. • Istražuje uticaj turizma na transformaciju geografske sredine.
Poveznice sa ZJNPP	
Ključni sadržaji	
• Faktori ponude i potražnje. • Uticaj ekonomskih, političkih, kulturnih i organizacionih faktora na turistička kretanja. • Spomenici kulturno-historijskog naslijeđa. • Umjetnički turistički resursi. • Manifestacioni i ambijentalni turistički resursi. • Elementi planinskog turizma. • Elementi primorskog turizma. • Elementi ostalih vidova turizma. • Prostorno planiranje turističkog razvoja. • Uticaj turističkih objekata na fizionomiju geografske sredine. • Uloga turizma u privrednom razvoju Bosne i Hercegovine na osnovu statističkih pokazatelja. • Ključni indikatori turizma u Bosni i Hercegovini. • Trajanje radnog/slobodnog vremena i trajanje radnog vijeka na primjerima. • Uticaj slobodnoga vremena na potrošačke prakse (kupovina, prehrana, zabava i kultura). • Uticaj potrošačkih praksi na promjene u prostoru na primjerima iz svoje okoline i svijeta.	

Preporuke za ostvarenje ishoda

Primjenjuje stečena znanja i vještine prilikom terenskih istraživanja u lokalnoj sredini. Posjeta turističkoj agenciji, kulturno-historijskim spomenicima, muzeju, manifestacijama i ambijentalnim cjelinama, turističkim centrima. Rade seminarski rad o uticajima faktora na turistička kretanja i vidovima turizma. Upoređuje uticaj pojedinih oblika turizma na stanovništvo, privredu i lokalnu sredinu koristeći statističke podatke.

Procjenjuje kroz primjere planiranja i upravljanja prostorom namijenjenim za turističke zone u Bosni i Hercegovini uticaj turističke infrastrukture (npr. komunalna, saobraćajna infrastruktura, turistički objekti, objekti za odmor i rekreaciju - parkovi, sportski tereni, sigurnost i nelegalna gradnja) na fizionomiju geografske sredine kroz geografska istraživanja na svim nivoima.

Koristiti podatke Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine i WTTC-a.

Koristiti podatke ILO-a, EUROSTAT-a. Na socioekonomske strukture u navedenom slučaju utiču: slobodno vrijeme, rast kupovne moći (npr. dvije plate u porodici), razvoj saobraćaja, novi oblici marketinga (internet oglašavanje i sl.), starenje stanovništva (penzioneri u razvijenim državama imaju novac i slobodno vrijeme); urbanizacija, kasnije sklapanje braka, brakovi bez djece, porast broja samaca, globalne migracije, multikulturalnost, viši stepen obrazovanja itd.

Kroz istraživački rad navode primjere multinacionalnih kompanija iz različitih grana privrede u svijetu i Bosni i Hercegovini.

Koristiti podatke Svjetske banke, MMF, WTO. Finansijski tokovi uključuju i FDI - direktna strana ulaganja, priliv novca iz inostranstva. Učenici mogu istražiti kako putem interneta i savremenih tehnologija mogu obavljati poslove/transakcije diljem svijeta.

Analizirajući savremene trendove može se ostvariti korelacija sa Sociologijom, Etikom, Psihologijom (socioekonomske strukture). Kroz istraživanje antropogenih resursa ostvaruje se korelacija sa Historijom Likovnom i Muzičkom kulturom. Analizom statističkih podataka ostvaruje se korelacija sa Matematikom.

Uz upotrebu informacijsko-komunikacijskih tehnologija razvija se interes za terenska istraživanja lokalne sredine, što je veoma značajno za primjenu stečenih znanja i vještina. Kroz prezentovanje stečenih znanja neophodna je i korelaciju sa predmetom Bosanski/Hrvatski/Srpski jezik i književnost kako bi se učenik izražavao jasno i smisleno (pismeno i usmeno) uz korištenje geografske terminologije.

Sadržaji o savremenim društvenim procesima razvijaju sposobnost i spremnost da se upotrebe znanja i metodologije da bi se objasnile promjene u geografskoj sredini u skladu sa ljudskim potrebama. Kroz istraživanje antropogenih turističkih resursa razvija kulturnu svijest, uvažavanje i uživanje umjetničkim djelima i izvođenjima i razvijanje osjećaja za lijepo. Istraživanja i prezentovanje rezultata istraživanja podrazumijeva sposobnost usmenog i pismenog izražavanja, te jasno i razumno objašnjavanje činjenica.

B.IV.3. Analizira savremene turističke trendove u Bosni i Hercegovini i svijetu.

- Analizira savremene turističke trendove u Bosni i Hercegovini.
- Vrednuje mjesta i prakse provođenja slobodnog vremena i potrošačke prakse, te njihove posljedice u prostoru.
- Istražuje ulogu multinacionalnih kompanija u svjetskoj ekonomiji.
- Istražuje uticaj svjetskih trgovinskih i finansijskih tokova, saobraćaja i interneta na povezivanje svijeta.

Poveznice sa ZJNPP

Ključni sadržaji

- Mogućnosti različitih načina provođenja slobodnog vremena na selu i u gradu i navodi primjere iz svoje okoline.
- Uticaj socioekonomske strukture stanovništva na provođenje slobodnog vremena.
- Uticaj znanja, kapitala i strukture zaposlenih na razvoj multinacionalnih kompanija.
- Uticaj multinacionalnih kompanija u trgovini, ekonomiji, finansijama i svjetskoj politici.
- Prostorni razmještaj multinacionalnih kompanija.
- Saobraćajna, trgovinska i finansijska povezanost svijeta.
- Uticaj telekomunikacijskog saobraćaja na povezivanje svijeta.
- Primjeri djelovanja organizacija i institucija važnih u svjetskim trgovinskim i finansijskim tokovima, te njihov uticaj na povezivanje svijeta.
- Međunarodne migracije radne snage kao posljedica povezivanja svijeta.
-

Preporuke za ostvarenje ishoda

Primjenjuje stečena znanja i vještine prilikom terenskih istraživanja u lokalnoj sredini. Posjeta turističkoj agenciji, kulturno-historijskim spomenicima, muzeju, manifestacijama i ambijentalnim cjelinama, turističkim centrima. Rade seminarski rad o uticajima faktora na turistička kretanja i vidovima turizma. Upoređuje uticaj pojedinih oblika turizma na stanovništvo, privredu i lokalnu sredinu koristeći statističke podatke.

Procjenjuje kroz primjere planiranja i upravljanja prostorom namijenjenim za turističke zone u Bosni i Hercegovini uticaj turističke infrastrukture (npr. komunalna, saobraćajna infrastruktura, turistički objekti, objekti za odmor i rekreaciju - parkovi, sportski tereni, sigurnost i nelegalna gradnja) na fizionomiju geografske sredine kroz geografska istraživanja na svim nivoima.

Koristiti podatke Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine i WTTC-a.

Koristiti podatke ILO-a, EUROSTAT-a. Na socioekonomske strukture u navedenom slučaju utiču: slobodno vrijeme, rast kupovne moći (npr. dvije plate u porodici), razvoj saobraćaja, novi oblici marketinga (internet oglašavanje i sl.), starenje stanovništva (penzioneri u razvijenim državama imaju novac i slobodno vrijeme); urbanizacija, kasnije sklapanje braka, brakovi bez djece, porast broja samaca, globalne migracije, multikulturalnost, viši stepen obrazovanja itd.

Kroz istraživački rad navode primjere multinacionalnih kompanija iz različitih grana privrede u svijetu i Bosni i Hercegovini.

Koristiti podatke Svjetske banke, MMF, WTO. Finansijski tokovi uključuju i FDI – direktna strana ulaganja, priliv novca iz inostranstva. Učenici mogu istražiti kako putem interneta i savremenih tehnologija mogu obavljati poslove/transakcije diljem svijeta.

Analizirajući savremene trendove može se ostvariti korelacija sa Sociologijom, Etikom, Psihologijom (socioekonomske strukture). Kroz istraživanje antropogenih resursa ostvaruje se korelacija sa Historijom Likovnom i Muzičkom kulturom. Analizom statističkih podataka ostvaruje se korelacija sa Matematikom.

Uz upotrebu informacijsko-komunikacijskih tehnologija razvija se interes za terenska istraživanja lokalne sredine, što je veoma značajno za primjenu stečenih znanja i vještina. Kroz prezentovanje stečenih znanja neophodna je i korelaciju sa predmetom Bosanski/Hrvatski/Srpski jezik i književnost kako bi se učenik izražavao jasno i smisleno (pismeno i usmeno) uz korištenje geografske terminologije.

Sadržaji o savremenim društvenim procesima razvijaju sposobnost i spremnost da se upotrijebe znanja i metodologije da bi se objasnile promjene u geografskoj sredini u skladu sa ljudskim potrebama. Kroz istraživanje antropogenih turističkih resursa razvija kulturnu svijest, uvažavanje i uživanje umjetničkim djelima i izvođenjima i razvijanje osjećaja za lijepo. Istraživanja i prezentovanje rezultata istraživanja podrazumijeva sposobnost usmenog i pismenog izražavanja, te jasno i razumno objašnjavanje činjenica.

B.IV.4. Provodi geografsko istraživanje koristeći se različitim metodama izučavanja prostora i zakonima i zakonomjernostima u geografskom omotaču uz upotrebu geoinformacijskih tehnologija.

- Postavlja složenije istraživačko pitanje i hipotezu.
- Prikuplja podatke na terenu i/ili iz drugih izvora.
- Analizira podatke, prikazuje ih tabelarno, grafički (klimatski i linijski ili kružni dijagram) i kartografski (tematska karta).
- Donosi zaključak.
- Pravilno citira, te navodi popis literature i izvora.
- Predstavlja rezultate istraživačkoga rada.

Poveznice sa ZJNPP

GEO 1.1.1, GEO 1.2.2, GEO 3.2.1

Ključni sadržaji

- Postavljanje istraživačkog pitanja i hipoteze.
- Prikupljanje podataka na terenu ili iz drugih izvora.
- Obrada i prikazivanje podataka (tabelarno, grafički, kartografski)
- Donošenje zaključka.
- Pravilno navođenje literature.
- Predstavljanje istraživačkog rada.

Preporuke za ostvarenje ishoda

Istraživački rad obavezan je za učenike trećeg i četvrtog razreda gimnazije. Izbor teme prilagoditi uzrastu učenika i stepenu obrazovanja. Kao teme, za izradu, istraživačkog rada mogu poslužiti nastavni sadržaji za treći i četvrti razred gimnazije (tektonika ploča, valorizacija morskog dna, upotreba tematskih, sinoptičkih i topografskih karata, upotreba stijena i minerala u različitim aspektima ljudskog društva, subekumenska područja, megagrađovi itd.). Osim toga, učenicima treba omogućiti i izbor tzv. izbornih sadržaja, tema koje su za njih atraktivne u tom trenutku.

Istraživački rad, raditi na principu seminarskog rada u Word dokumentu. Planirati nekoliko časova za javno predstavljanje rezultata istraživačkog rada. Predstavljanje istraživačkog rada učenik može raditi u obliku prezentacije (Power point, Prezzi), kratkih video uradaka u trajanju 3 do 5 minuta, brošura itd.

Za realizaciju ove nastavne cjeline koristiti različita savremena audio-vizuelna sredstva pri analizi i predstavljanju sadržaja (Smart board, GIS), kao i različite animacije koje prikupe učenici kroz samostalni rad. Prilikom realizacije ove nastavne cjeline moguća je različita međupredmetna korelacija (Matematika, Fizika, Hemija, Biologija, Sociologija itd.) zavisno od teme istraživačkog rada. Kod učenika poticati istraživački duh i insistirati na uočavanju složenih procesa između geosfera i geokomponenta unutar geografskog omotača.

Razvijati matematičke, informacijske i građanske kompetencije, kao i geografsku i kartografsku pismenosti:

- sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti;
- sposobnost razumijevanja i primjene (dekodiranje, tumačenje i razlikovanje) raznih vrsta prikazivanja matematičkih elemenata, fenomena i situacija, izbor i zamjena načina prikazivanja, ako i kada je to potrebno;
- sposobnost i spremnost da se upotrijebe znanja i metodologija da bi se objasnila priroda; kompetencija u tehnologiji se tumači kao primjena znanja da bi se promijenilo prirodno okruženje u skladu sa ljudskim potrebama;
- kritičko korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije za pridobijanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učestvovanje u virtualnim društvenim mrežama;
- razvijanje svjesnosti i razumijevanja sociokulturnih i međukulturnih pravila i normi upotrebe stranog jezika i razvijanje odgovarajućih strategija za komunikaciju, interpretaciju i korištenje poruka u skladu sa ovim pravilima i normama (sociolingvistička kompetencija);
- razvijanje kompleksnog mišljenja: sažimanje, generalizovanje, podrška upotrebi viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza).

Oblast: C/Održivi razvoj

Ishod učenja	Razrada ishoda
C.IV.1. Procjenjuje uticaj prirodno-geografskih i društveno-geografskih faktora na razvoj privrednih djelatnosti kroz privredne sektore.	• Argumentira kroz primjere iz svakodnevnog života međudjelovanja prirodno-geografskih i društveno-geografskih faktora na razvoj privrede na Zemlji. • Procjenjuje iskorištavanje prirodno-geografskih i društveno-geografskih uvjeta za razvoj privrede na nivou lokalne zajednice, regije, globalnog tržišta. • Istražuje oblike poljoprivredne proizvodnje i njihov uticaj na životnu sredinu, te analizira neravnomjernu raspodjelu hrane u svijetu.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 3.1.3

Ključni sadržaji	
• Uticaj prirodnih resursa na razvoj privrednih djelatnosti kroz privredne sektore. • Uticaj društveno-geografskih faktora na razvoj privrednih djelatnosti kroz privredne sektore. • Važnost pojedinih sektora privrede. • Iskorištavanje prirodno-geografskih uvjeta za razvoj privrede na nivou lokalne zajednice, regije, globalnog tržišta. • Iskorištavanje društveno-geografskih uvjeta za razvoj privrede na nivou lokalne zajednice, regije, globalnog tržišta. • Struktura poljoprivredne proizvodnje. • Oblici poljoprivredne proizvodnje. • Smanjenje poljoprivrednih površina.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Preporuka da se međudjelovanje prirodnih i društvenih faktora na razvoj privrede realizuje kroz primjere iz lokalne sredine. Cilj podučavanja ove komponente je da učenici spoznaju kako dostupnost resursa utiče na geopolitičke odnose i ograničenje razvoja. Istraživačko-geografski rad i analitički pristup podacima pogodan je za sljedeće teme: • Faktori lokacije privrednih objekata i promjene važnosti faktora lokacije na primjerima iz Bosne i Hercegovine i svijeta. • Faktori lokacije privrednih objekata i održivi razvoj prostora u kojem učenik živi. • Ekonomski, socijalni, ekološki i geopolitički troškovi i rizici, kao i koristi iskorištavanja prirodnih resursa. • Kako povećanje globalne ljudske populacije i potreba ljudi za boljim životnim uslovima, utiču da resursi koji su se u prošlosti smatrali lako dostupnim, poput zemljišta za poljoprivredu ili vode za piće, danas postaju strateškim resursima. Kako nove tehnologije i propisi mogu promijeniti ravnotežu ovih faktora npr. naučno modeliranje dugoročnih uticaja upotrebe resursa na životnu sredinu može pomoći u identifikovanju potencijalnih problema i predlaganju poželjnih promjena u obrascima upotrebe. Preporučuje se terenski rad npr. posjeta lokalnim i regionalnim firmama i kompanijama (upoznavanje sa vrstom, obimom, strukturom i ostalim odlikama privredne aktivnosti takve kompanije). U ovoj komponenti čvrsta je korelacija sa nastavnim predmetom Historija kroz teme razvoja ljudskih djelatnosti kroz historiju, tržišno-historijskih načina privređivanja, industrijskim revolucijama i njihovom pojavljivanju na datom prostoru i značaju za savremeno društvo. Povezanost sa Fizikom, Informatikom i Biologijom ostvaruje se izučavanjem obnovljivih i neobnovljivih energenata. Upotrebom različitih alata, softvera, modela sadržaji se mogu uspješno prezentirati sa informatičko-komunikacijskim tehnologijama, te se ostvaruje korelacija sa nastavnim predmetom Tehnička kultura (tehnički doseg industrijskih revolucija, izumi), ali se sinhrono ovi sadržaji u Geografiji koreliraju i sa Biologijom (razmještaj i struktura poljoprivredne proizvodnje, kvalitet vodenih površina sa više aspekata istraživanja, morfostrukturni elementi i odlike biljaka i životinja u određenom prostoru i sl.). Kroz prezentovanje stečenih znanja neophodna je korelaciju sa predmetom Bosanski/Hrvatski/Srpski jezik i književnost kako bi se učenik izražavao jasno i smisleno (pismeno i usmeno) uz korištenje geografske terminologije.	
C.IV.2. Identificira i predlaže rješenja za održivo korištenje prirodnih resursa, sirovina i energije, te procjenjuje i prognozira njihov uticaj na kvalitet življenja.	• Analizira strukturu, rezerve i prostorni raspored mineralnih sirovina i energetske izvora, prepoznaje važnost sirovina i energije za ekonomski razvoj. • Analizira obilježja i značaj industrije, te procjenjuje njen uticaj na kvalitet življenja. • Analizira strukturu, prostorni raspored i perspektive kvartarnih i kvintalnih grana privrede.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 3.1.3

Ključni sadržaji	
• Struktura, rezerve i prostorni raspored mineralnih sirovina. • Struktura, rezerve i prostorni raspored energetske izvora. • Strategije upravljanja, očuvanja i održivog korištenja prirodnih resursa. • Korištenje obnovljivih i ekološki održivih izvora energije, štednja energije i odgovorno upravljanje otpadom. • Razvoj industrije kroz industrijske revolucije. • Struktura industrije i industrijski prostori svijeta. • Struktura i perspektive kvartarnih grana privrede. • Struktura i perspektive kvintalnih grana privrede. • Promjena potrošačkih navika i uvođenje savremenih tehnologija.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Preporuka da se međudjelovanje prirodnih i društvenih faktora na razvoj privrede realizuje kroz primjere iz lokalne sredine. Kako napredak nauke i tehnologije smanjuje proizvodnju energije iz neobnovljivih izvora, poput uglja i nafte. Učenik istražuje i kritički prosuđuje o problemima primjene modernih tehnologija u proizvodnji hrane. Učenik ili grupa istražuje i upoređuje prikupljene podatke povezane s porastom broja stanovnika i porastom proizvodnje glavnih prehrambenih proizvoda (žitarice, mlijeko, meso) u Bosni i Hercegovini i svijetu, te prosuđuje o posljedicama toga porasta. Učenik raspravlja i prognozira o svom mogućem doprinosu održivosti promjenom navika, npr. racionalna kupovina i potrošnja hrane. Preporučuje se kartografska determinacija i uočavanje (npr. pri povezivanju privrede nekog prostora sa prirodno-geografskim uvjetima koji tu vladaju (rejonizacija poljoprivredne proizvodnje) na osnovu kartografskih prikaza i komparacije prirodnih bogatstava i prirodno-geografskih uvjeta pojavljivanja. Preporučuje se terenski rad npr. posjeta lokalnim i regionalnim firmama i kompanijama (upoznavanje sa vrstom, obimom, strukturom i ostalim odlikama privredne aktivnosti takve kompanije). Izrada portfolija o npr. privredi neke države, regije, regiona, razvijenih, nerazvijenih država, preduvjetima njihovog razvoja, obnovljivim, neobnovljivim energijama, zastupljenosti kvartarnih i kvintalnih grana privrede. Geografija, kao niti jedna druga nauka u sistemu nauka, u svom naučnom opusu objektivno i vješto vrši sponu na relaciji prirodne i društvene nauke. Vrlo je veliki obim koreliranja datih sadržaja sa predmetima prirodne skupine (posebno biologija i matematika), kao i naukama humanističkog spektra (historijom i sociologijom). Ovi sadržaji pružaju mogućnosti za koreliranje sa statističko-ekonomskim naukama. Povezanost sa Fizikom, Informatikom i Biologijom ostvaruje se izučavanjem obnovljivih i neobnovljivih energenata. Upotrebom različitih alata, softvera, modela sadržaji se mogu uspješno realizovati, te korelirati sa Tehničkom kulturom (tehnički doseg industrijskih revolucija, izumi), ali se sinhrono ovi sadržaji u Geografiji koreliraju i sa Biologijom (razmještaj i struktura poljoprivredne proizvodnje, kvalitet vodenih površina sa više aspekata istraživanja, morfostrukturni elementi i odlike biljaka i životinja u određenom prostoru i sl.). Vrlo je važno još od ranih godina razvoja, a samim tim i svih nivoa školovanja, kod učenika buditi maštu i želju za analizom prirodnih i društvenih procesa i pojava koje nas okružuju. Ova naučna komponenta pruža veoma veliki broj djelovanja na razvoj ličnosti učenika. Prevažadno su to naučno-istraživačke vještine i kompetencije. Svakako, ovakvi istraživački sadržaji zahtijevaju i razvoj općih komunikacijskih vještina, vještina prezentiranja, liderstva u grupi, retoričkih sposobnosti i sl. Kod učenika se dalje mogu razvijati informatička i medijska pismenost i vještine kritičke analize.	
C.IV.3. Prosuđuje o važnost prostornog planiranja u geografskoj sredini. (DIP)	• Analizira osnovnu funkciju prostornog planiranja. • Analizira važnost prostornog planiranja. • Koristi geografska znanja i vještine u različitim oblicima terenske nastave. • Primjenjuje geografske pojmove i terminologiju u istraživačkom radu.
Poveznice sa ZJNPP	

Ključni sadržaji	
• Važnost prostornog planiranja. • Informacijski sistem prostornog uređenja kroz aplikaciju za pregled zemljišnih knjiga. • Geografska znanja i vještine u različitim oblicima terenske nastave. • Kompleksnost i aplikativnost geografskih znanja u rješavanju različitih problema upotrebom informacijsko-komunikacijske tehnologije za vrednovanje informacija. • Istraživački rad na odabranu temu. • Geografski pojmovi i terminologija.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
NAPOMENA: Ishodi koji su označeni sa DIP odnose se samo na društveno izborno područje, a svi ostali važe i za društveno izborno područje i za opće izborno područje. Prostor je primarni geografski koncept u kojem su sveprisutne prirodne i društvene pojave i procesi u koheziji, te se na osnovu njihovih zakonomjernosti pojavljivanja, međudjelovanja i interaktivnosti, kreira potpuna slika geografske spoznaje. Pri podučavanju preporučuje se verbalno-dijaloška metoda i dijaloški impulsi u radu. Terenski rad se realizuje kroz posjete sudskoj gruntovnici, općinskom katastarskom uredu s ciljem upoznavanja sa infrastrukturom prostornih podataka na različitim nivoima, načinom prikupljanja, obrade, analize i predstavljanja podataka za potrebe prostornog planiranja. Kroz ovu komponentu je vrlo izražena upotreba informacijsko-komunikacijske tehnologije (kroz npr. različite geodetske softvere: katastar i katastarski pregled, geoportal, elektroničke i digitalne tehnologije), ali i korelacija sa Matematikom i Statistikom (različiti podaci i njihove analize). Geografska izučavanja o prirodnim i društvenim pojavama su vrlo složena i uključuju širok spektar modela i pristupa, što dalje dovodi do korelacije i interdisciplinarnog posmatranja, a što nas nadalje povezuje sa informatičko-tehnološkim naukama (GIS - kao savremeni način analize podataka i njihovog kartografskog predstavljanja, Google maps, Google Earth i sl). Ova komponenta razvija sposobnost kompleksnog i sistemskog mišljenje i postavljanja analitičkih pitanja i kritičkog mišljenja. Ovi geografski sadržaji kod učenika duboko podstiču kreativno-kritičko razmišljanje i razvoj naučno-istraživačke vještine kroz direktnu aplikaciju na terenu. To dalje doprinosi razvoju tehničkih vještina (korištenje savremenih aparata - teodolit, kompas i sl.), vještina korištenja informacijsko-komunikacijskih tehnologija (pretraživanje, upotreba softvera) putem kojih se razvijaju vizuelna, informatička i tehnološka pismenost, saradničke i interpersonalne vještine, zatim kritičko ispravno zaključivanje. Sadržaji cjelokupne geografske nauke su vrlo obuhvatni, aktuelni i to kod učenika podstiče kreativnost i razvoj naučno-istraživačkih vještina. Time se doprinosi samoaktualizaciji pojedinca, zatim razvoju praktičnih i kognitivnih vještina, visokoj produktivnosti ličnosti učenika kroz efektivnu upotrebu instrumenata i alata iz stvarnog svijeta, gdje kreira novu dimenziju. Svakako, doprinosi se razvoju vještina kritičke analize (analiza grafičkih, statističkih, kartografskih prikaza), kao i istraživačkih vještina (pristupa bazama podataka, traženje informacija, vođenje bilješki o mjerenjima i ispitivanjima i sl.).	
C.IV.4. Analizira grad kao organizovani sistem, istražuje funkciju saobraćaja u gradu i predlaže načine i mjere održivog razvoja grada. (DIP)	• Koristi geografska znanja i vještine u različitim oblicima terenske nastave. • Primjenjuje geografske pojmove i terminologiju u istraživačkom radu. • Istražuje gradski saobraćaj i predlaže mjere za bolju funkcionalnost s ciljem skladnijeg razvoja grada. • Istražuje i prognozira rast i uticaj gradskog turizma na održivi razvoj grada.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 3.2.1
Ključni sadržaji	
• Geografska znanja i vještine u različitim oblicima terenske nastave. • Kompleksnost i aplikativnost geografskih znanja u rješavanju različitih problema upotrebom informacijsko-komunikacijskih tehnologija za vrednovanje informacija. • Istraživački rad na odabranu temu. Geografski pojmovi i terminologija. • Gradski saobraćajni sistem. • Funkcionalnost gradskog saobraćaja uz pomoć informacijsko-komunikacijskih tehnologija. • Uticaj turizma na promjene funkcionalne i morfološke strukture naselja. • Pozitivan i negativan uticaj gradskog turizma na stanovništvo, privredu i geoprostor. • Industrijske zone.	

Preporuke za ostvarenje ishoda	
Istraživanje funkcionalne transformacije grada, pod uticajem rasta turizma i razvoja saobraćaja trebalo bi dati odgovor o današnjem izgledu i funkcijama grada. Učenici će to potkrijepiti primjerima odnosa prema okolišu, demografskim pokazateljima, infrastrukturnim promjenama, te upravnim i ekonomskim procesima. Teme istraživanja mogu biti ekonomski potencijali bazirani na održivom razvoju (turistički motivi, kapaciteti, potencijali, širenje i modernizacija saobraćajnog sistema), primjena elektroničkih i digitalnih tehnologija u zajednicama, korištenje informacijsko-komunikacijskih tehnologija za poboljšanje životnog i radnog okruženja unutar grada. Posjetiti industrijsku zonu i istražiti perspektive za formiranje tehnološkog parka. Sadržaje treba obogatiti ilustrativnim i filmskim materijalom kao i video zapisima. Podsticati učenike na detaljnija, zahtjevnija i trajnija posmatranja, da povezuju i koriste prethodna znanja i iskustva sa novim sadržajima. Kroz ovu komponentu je vrlo izražena upotreba informacijsko-komunikacijskih tehnologija (kroz npr. različite geodetske softvere - katastar i katastarski pregled, geoportal, elektroničke i digitalne tehnologije), ali i korelacija sa Matematikom i Statistikom (različiti podaci i njihove analize). Geografska izučavanja o prirodnim i društvenim pojavama su vrlo složena i uključuju širok spektar modela i pristupa, što dalje dovodi do korelacije i interdisciplinarnog posmatranja, a što nas nadalje povezuje sa informatičko-tehnološkim naukama (GIS - kao savremeni način analize podataka i njihovog kartografskog predstavljanja, Google maps, Google Earth i sl.). Ova komponenta razvija sposobnost kompleksnog i sistemskog mišljenje i postavljanja analitičkih pitanja i kritičkog mišljenja. Ovi geografski sadržaji kod učenika duboko podstiču kreativno-kritičko razmišljanje i razvoj naučno-istraživačke vještine kroz direktnu aplikaciju na terenu. To dalje doprinosi razvoju tehničkih vještina (korištenje savremenih aparata - teodolit, kompas i sl.), vještina korištenja informacijsko-komunikacijskih tehnologija (pretraživanje, upotreba softvera) putem kojih se razvijaju vizuelna, informatička i tehnološka pismenost, saradničke i interpersonalne vještine, zatim kritičko ispravno zaključivanje. Sadržaji cjelokupne geografske nauke su vrlo obuhvatni, aktuelni i to kod učenika podstiče kreativnos i razvoj naučno-istraživačke vještine. Time se doprinosi samoaktualizaciji pojedinca, zatim razvoju praktičnih i kognitivnih vještina, visokoj produktivnosti ličnosti učenika kroz efektivnu upotrebu instrumenata i alata iz stvarnog svijeta, gdje kreira novu dimenziju. Svakako, doprinosi se razvoju vještina kritičke analize (analiza grafičkih, statističkih, kartografskih prikaza), kao i istraživačkih vještina (pristupa bazama podataka, traženje informacija, vođenje bilješki o mjerenjima i ispitivanjima i sl.).	
C.IV.5. Analizira tehnološki park kao prostorni sistem i primjer usklađenosti ekonomskog prosperiteta i očuvanja geografske sredine. (DIP)	• Koristi geografska znanja i vještine u različitim oblicima terenske nastave. • Primjenjuje geografske pojmove i terminologiju u istraživačkom radu. • Analizira industrijske zone i tehnološki park kao prostorni sistem. • Istražuje uticaj tehnološkog parka na očuvanje životne sredine.
Poveznice sa ZJNPP	
Ključni sadržaji	
• Geografska znanja i vještine u različitim oblicima terenske nastave. • Kompleksnost i aplikativnost geografskih znanja u rješavanju različitih problema upotrebom informacijsko-komunikacijske tehnologije za vrednovanje informacija. • Istraživački rad na odabranu temu. • Geografski pojmovi i terminologija. • Prostorni raspored tehnoloških parkova u svijetu. • Obilježja tehnoloških parkova. • Industrije visokih tehnologija. • Uticaj tehnološkog parka na životnu sredinu.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Istraživanje funkcionalne transformacije grada, pod uticajem rasta turizma i razvoja saobraćaja trebalo bi dati odgovor o današnjem izgledu i funkcijama grada. Učenici će to potkrijepiti primjerima odnosa prema okolišu, demografskim pokazateljima, infrastrukturnim promjenama, te upravnim i ekonomskim procesima. Teme istraživanja mogu biti ekonomski potencijali bazirani na održivom razvoju (turistički motivi, kapaciteti, potencijali, širenje i modernizacija saobraćajnog sistema), primjena elektroničkih i digitalnih tehnologija u zajednicama, korištenje informacijsko-komunikacijskih tehnologija za poboljšanje životnog i radnog okruženja unutar grada.	

Posjetiti industrijsku zonu i istražiti perspektive za formiranje tehnološkog parka. Sadržaje treba obogatiti ilustrativnim i filmskim materijalom kao i video zapisima. Podsticati učenike na detaljnija, zahtjevnija i trajnija posmatranja, da povezuju i koriste prethodna znanja i iskustva sa novim sadržajima.

Kroz ovu komponentu je vrlo izražena upotreba informacijsko-komunikacijskih tehnologija (kroz npr. različite geodetske softvere: katastar i katastarski pregled, geoportal, elektroničke i digitalne tehnologije), ali i korelacija sa Matematikom i Statistikom (različiti podaci i njihove analize).

Geografska izučavanja o prirodnim i društvenim pojavama su vrlo složena i uključuju širok spektar modela i pristupa, što dalje dovodi do korelacije i interdisciplinarnog posmatranja, a što nas nadalje povezuje sa informatičko-tehnološkim naukama (GIS - kao savremeni način analize podataka i njihovog kartografskog predstavljanja, Google maps, Google Earth i sl).

Ova komponenta razvija sposobnost kompleksnog i sistemskog mišljenje i postavljanja analitičkih pitanja i kritičkog mišljenja. Ovi geografski sadržaji kod učenika duboko podstiču kreativno-kritičko razmišljanje i razvoj naučno-istraživačke vještine kroz direktnu aplikaciju na terenu. To dalje doprinosi razvoju tehničkih vještina (korištenje savremenih aparata: teodolit, kompas i sl.), vještina korištenja informacijsko-komunikacijskih tehnologija (pretraživanje, upotreba softvera) putem kojih se razvijaju vizuelna, informatička i tehnološka pismenost, saradničke i interpersonalne vještine, zatim ispravno kritičko zaključivanje. Sadržaji cjelokupne geografske nauke su vrlo obuhvatni, aktuelni i to kod učenika podstiče kreativnost i razvoj naučno-istraživačke vještine. Time se doprinosi samoaktualizaciji pojedinca, zatim razvoju praktičnih i kognitivnih vještina, visokoj produktivnosti ličnosti učenika kroz efektivnu upotrebu instrumenata i alata iz stvarnog svijeta, gdje kreira novu dimenziju. Svakako, doprinosi se razvoju vještina kritičke analize (analiza grafičkih, statističkih, kartografskih prikaza), kao i istraživačkih vještina (pristupa bazama podataka, traženje informacija, vođenje bilježki o mjerenjima i ispitivanjima i sl.).

C.IV.6. Proučava geografski prostor upotrebom geotehnologija. (DIP)

- Analizira organizirane geoinformacijske sisteme i pomoću njih proučava geografski prostor upotrebom geotehnologija.
- Koristi geoinformacijske tehnologije u različitim oblicima terenske nastave.

Poveznice sa ZJNPP

Ključni sadržaji

- Organizirani geoinformacijski sistemi.
- Primjena geoinformacijskih tehnologija u geoprostoru
- Geoinformacijske tehnologije u različitim oblicima terenske nastave.
- Izrada modela geografskog prostora koristeći geoinformacijske tehnologije na lokalnom nivou (Google Earth i veza sa elektronskom gruntovnicom).

Preporuke za ostvarenje ishoda

Primjena geoinformacijskih tehnologija u nastavi razvija interes kod učenika za upotrebom računara i savremene tehnologije u Geografiji. Objasniti osnovne pojmove i predložiti primjenu geoinformacijskih tehnologija. Kroz praktičnu vježbu pokazati kako funkcioniše softver, kako se unose podaci, te kako se manipuliše s njima. Kroz sadržaje ove komponente mogu se analizirati obilježja reljefa na osnovu digitalnog modela reljefa ili modelirati vještačko jezero kako bi se kroz simulaciju utvrdile promjene u prostoru izazvane njegovom gradnjom ili kreirati različite vrste tematskih karti na temelju kvalitativnih i kvantitativnih podataka ili uraditi ekološki atlas svoje općine u korelaciji sa drugim predmetima. Kroz samostalan istraživački rad učenici mogu istraživati mogućnosti upotrebe geoinformacijskih tehnologija u prikazivanju prostornih podataka i važnosti njegove mogućnosti simuliranja promjena u prostoru kroz šta će razumjeti i aplikativnost savremene geografije. Upotreba geoinformacijske tehnologije u predstavljanju geoprostorne stvarnosti, mogućnosti njene analize i procjene iz različitih perspektiva i prije svega mogućnosti predviđanja transformacija u prostoru putem simulacije daje Geografiji i kao nauci, ali i predmetu nove dimenzije razvoja i aplikativnosti. Geografija, kao spona između prirodnih i društvenih nauka, kroz geoinformacijske tehnologije nudi mogućnost svim ostalim naukama da svoje sadržaje predstavljaju, analiziraju, modeliraju i simuliraju u virtualnom prostoru za što je neophodno i opće geografsko znanje, te holistički pristup.

Kroz prezentovanje stečenih znanja neophodna je korelaciju sa predmetom Bosanski/Hrvatski/Srpski jezik i književnost kako bi se učenik izražavao jasno i smisleno (pismeno i usmeno) uz korištenje geografske terminologije.

Učenik je svijestan primjenjivosti i aplikativnosti svih geografskih spoznaja u svakodnevnom životu, a posebno u segmentu predstavljanja Zemljine površine. Razvijaju se praktične, kognitivne vještine, ali i multitasking kompetencija gdje se analizira i skenira okruženje, ali se prebacuje fokus i na neke istaknute detalje, te se

kritički analizira. Koristi geografske alate za orijentaciju, lociranje i dobivanje geografskih podataka u prostoru. Razvija se sposobnost razumijevanja geografskih koncepata i upravljanja promjenama i definisanja problema. Geoinformacijske tehnologije predstavljaju skup integralnih softverskih programa (alata) izrađenih s ciljem pohranjivanja, pretraživanja, manipuliranja, analiziranja, procjena, predviđanja i prikazivanja geografskih informacija. Kao takav pomaže učenicima da razviju vještine prostornog razmišljanja i potiču aktivno sudjelovanje u procesu sticanja znanja o promjenama i uticajima na okoliš.

Oblast: D/Regionalna geografija

Ishod učenja	Razrada ishoda
D.IV.1. Istražuje pojavu i razvoj turizma zemalja Evrope.	- Istražuje turizam mediteranskih zemalja. - Istražuje turizam alpskih zemalja. - Objašnjava uticaj turizma na ekonomiju ostalih zemalja Evrope.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.1.2

Ključni sadržaji

- Kriteriji za regionalizaciju evropskog kontinenta.
- Reljefne cjeline kao prostori koji pružaju različite uvjete za razvoj turizma.
- Prostorni razmještaj tipova klima i njihov uticaj na turizam.
- Značajne prirodne znamenitosti država Evrope.
- Tipičnipejzaži regija Evrope kao turistički resursi.
- Kulturno-civilizacijski krugovi regija Evrope.
- Specifični elementi arhitekture kao važni kulturni elementi u prostoru, kulturne znamenitosti.
- Uticaj privredne razvijenosti na turizam.
- Stepen razvijenosti saobraćaja i turizma i njihova važnost u ukupnom privrednom razvoju.

Preporuke za ostvarenje ishoda

Od učenika se očekuje da utvrdi važnost mjesta ili regije. On istražuju veze koje postoje između geografskog položaja i prirodnih karakteristika regije i analizira jedinstvene odnose koji postoje između prirodnog i ljudskog okruženja. Razumijevanje različitih vrsta regija osnovna je metoda da učenici shvate složenost geografskog okruženja. Pismenost "regionalne spoznaje" pomaže učenicima da analiziraju i razumiju geografsko okruženje iz regionalne perspektive i put njenog razvoja. Zbog toga je potrebno kroz proces podučavanja vršiti uporednu analizu različitih regija, kroz njihove tipične i specifične osobenosti, iz ugla njihove regionalne povezanost, sličnosti i razlike regionalnog razvoja kao i regionalne prostorne organizacije. U ovoj oblasti učenici, kroz kritičko razmišljanje, analiziraju i proučavaju prirodne i društvene pojave i procese koji formiraju kompleksne i jedinstvene prostorne organizacije višeg i nižeg nivoa koji su prostorno i vremenski promjenljive/raznolike. Kroz proces podučavanje neophodno je naglasiti prostorne razlike i prostorne veze turističkih objekata, interakciju između turističkih faktora, sveobuhvatni uticaj prirodnih i ljudskih faktora na turističke pojave i procese i usmjeriti učenike da sagledaju turističke pojave i probleme iz različitih uglova kako bi se obezbijedilo ispravno formiranje i razumijevanje regionalnih i globalnih karakteristika turističkih sadržaja. Uporediti različite turističke regije kroz analizu slučajeva, prikupljanje podataka, terensko istraživanje itd. Koristiti statističke podatke UNWTO. Ipak bilo bi pogrešno uvijek shematski proučavati turizam neke države, jer je nekad učinkovitije kroz problemsku nastavu iznijeti glavne probleme ili bitne karakteristike turizma što znači da je najefikasniji metod podučavanja turizma država da se redosljed pojedinih elemenata prilagodi njihovoj specifičnoj problematiki. Preporučuje se izvođenje maturalne ekskurzije na početku školske godine. Korištenjem geografske karte i IKT-a učenik prikuplja, bilježi izvore podataka, dokaze i informacije, analizira podatke prostorne organizacije, prosuđuje, vrednuje, interpretira i donosi zaključke. Kroz ovu komponentu razvijaju se sposobnosti neophodne za razumijevanje sličnosti i razlika u turističkom razvoju država i regija. Bit će zainteresovan i osposobljen da istražuje značajne i aktuelne teme, ali usmjeren i prema budućnosti, da predviđa što se može dogoditi uključujući kreativne i kritičke odgovore na svakodnevne stvari i probleme. Bit će sposoban da analizira podatke, dokaze i informacije primjenjujući relevantne koncepte turističkog mišljenja i da kombinuje vremensku i prostornu dimenzija pri objašnjavanju društvenih pitanja koja su vezana za neko mjesto/regiju. Razvijat će mu se pozitivni osjećaji prema domovini, osjećaj pripadnosti nekom prostoru i cijenit će svjetsku prirodnu i kulturnu baštinu. Ova komponenta razvija kompetenciju korištenja informacija i komunikacijskih tehnologija.

D.IV.2. Istražuje pojavu i razvoj turizma zemalja izvan-evropskih kontinenata.	• Istražuje turizam zemalja Azije. • Istražuje turizam Australije i zemalja Okeanije. • Istražuje turizam zemalja Afrike. • Istražuje turizam zemalja Amerike.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.2.3
Ključni sadržaji	
• Kriteriji za regionalizaciju izvan-evropskih kontinenata. • Reljefne cjeline kao prostori koji pružaju različite uvjete za razvoj turizma. • Prostorni razmještaj tipova klima i njihov utjecaj na turizam. • Značajne prirodne znamenitosti država. • Tipični pejzaži regija izvan-evropskih kontinenata kao turistički resursi. • Kulturno-civilizacijski krugovi regija izvan-evropskih kontinenata. • Specifični elementi arhitekture kao važni kulturni elementi u prostoru, kulturne znamenitosti. • Uticaj različitih ekonomskih sistema na turizam. • Stepenn razvijenosti saobraćaja i turizma i njihova važnost u ukupnom privrednom razvoju.	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
Od učenika se očekuje da utvrdi važnost mjesta ili regije. On istražuju veze koje postoje između geografskog položaja i prirodnih karakteristika regije i analizira jedinstvene odnose koji postoje između prirodnog i ljudskog okruženja. Razumijevanje različitih vrsta regija osnovna je metoda da učenici shvate složenost geografskog okruženja. Pismenost "regionalne spoznaje" pomaže učenicima da analiziraju i razumiju geografsko okruženje iz regionalne perspektive i put njenog razvoja. Zbog toga je potrebno kroz proces podučavanja vršiti uporednu analizu različitih regija, kroz njihove tipične i specifične osobenosti, iz ugla njihove regionalne povezanost, sličnosti i razlike regionalnog razvoja kao i regionalne prostorne organizacije. U ovoj oblasti učenik, kroz kritičko razmišljanje, analizira i proučava prirodne i društvene pojave i procese koji formiraju kompleksne i jedinstvene prostorne organizacije višeg i nižeg nivoa koji su prostorno i vremenski promjenljive/raznolike. Kroz proces podučavanja neophodno je naglasiti prostorne razlike i prostorne veze turističkih objekata, interakciju između turističkih faktora, sveobuhvatni uticaj prirodnih i ljudskih faktora na turističke pojave i procese i usmjeriti učenike da sagledaju turističke pojave i probleme iz različitih uglova kako bi se obezbijedilo ispravno formiranje i razumijevanje regionalnih i globalnih karakteristika turističkih sadržaja. Uporediti različite turističke regije kroz analizu slučajeva, prikupljanje podataka, terensko istraživanje itd. Koristiti statističke podatke UNWTO. Ipak bilo bi pogrešno uvijek shematski proučavati turizam neke države, jer je nekad učinkovitije kroz problemsku nastavu iznijeti glavne probleme ili bitne karakteristike turizma što znači da je najefikasniji metod podučavanja turizma država da se redosljed pojedinih elemenata prilagodi njihovoj specifičnoj problematiki. Preporučuje se izvođenje maturalne ekskurzije na početku školske godine. Korištenjem geografske karte i IKT-a učenik prikuplja, bilježi izvore podataka, dokaze i informacije, analizira podatke prostorne organizacije, prosuđuje, vrednuje, interpretira i donosi zaključke. Kroz ovu komponentu razvijaju se sposobnosti neophodne za razumijevanje sličnosti i razlika u turističkom razvoju država i regija. Bit će zainteresovan i osposobljen da istražuje značajne i aktuelne teme, ali usmjeren i prema budućnosti, da predviđa što se može dogoditi uključujući kreativne i kritičke odgovore na svakodnevne stvari i probleme. Bit će sposoban da analizira podatke, dokaze i informacije primjenjujući relevantne koncepte turističkog mišljenja i da kombinuje vremensku i prostornu dimenziju pri objašnjavanju društvenih pitanja koja su vezana za neko mjesto/regiju. Razvijat će mu se pozitivni osjećaji prema domovini, osjećaj pripadnosti nekom prostoru i cijenit će svjetsku prirodnu i kulturnu baštinu. Ova komponenta razvija kompetenciju korištenja informacija i komunikacijskih tehnologija.	
D.IV.3. Procjenjuje turističku regionalizaciju Bosne i Hercegovine.	• Analizira kriterije za turističku regionalizaciju Bosne i Hercegovine. • Objašnjava turističke regije Bosne i Hercegovine.
Poveznice sa ZJNPP	GEO 4.3.2
Ključni sadržaji	
• Prirodno-geografske regije Bosne i Hercegovine. • Društveno-geografske regije Bosne i Hercegovine. • Centri turističkih regija Bosne i Hercegovine. • Mogućnosti razvoja svake od regija.	

Preporuke za ostvarenje ishoda

Regionalna geografija je sintetička, integralna, geografska naučna i nastavna disciplina, sa višestruko aplikativnom funkcijom, te izuzetnim značajem.

U dostizanju ishoda komponente Turističke regije Bosne i Hercegovine sadržaje treba obogatiti filmskim, tekstualnim i ilustrativnim materijalom. Preporučuje se terenski rad u vidu posjete turističkom centru.

Kroz istraživački rad učenici analiziraju mogućnosti daljeg razvoja turističkih regija u Bosni i Hercegovini i daju prijedloge za njihov razvoj koristeći različite izvore npr. internet, digitalni mediji, turističke agencije i sl., te prezentuju svoj istraživački rad.

Proučavanje turističkih regija zahtijeva kroz cjelovit pristup sintezu rezultata više naučnih disciplina. Sama priroda geografije, kao nauke, predstavlja sintezu i sponu između prirodnih i društvenih nauka, a samim tim podrazumijeva i korištenje dostignuća drugih prirodnih i društveno-humanističkih nauka i kao takva predstavlja idealan model za usvajanje i primjenu stečenih pojmova u svakodnevnom životu.

Upotreba informacijsko-komunikacijske tehnologije je vrlo korisna u ovom segmentu, jer učenik ima mogućnost da kroz samostalan istraživački rad formira jasnije predožbe o različitim turističkim sadržajima.

Sadržaji ove komponente doprinose kod učenika razvijanje istraživačkih sposobnosti i ispravno zaključivanje o međudjelovanju procesa i pojava. Razvija se interes za istraživanje lokalne sredine. Izrađuje modele valorizacije regija uz pomoć informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Razvijat će mu se pozitivni osjećaji prema domovini, osjećaj pripadnosti nekom prostoru i cijeniti će prirodnu i kulturnu baštinu Bosne i Hercegovine.

E/ UČENJE I PODUČAVANJE

Savremeni ciljevi učenja i podučavanja predmeta Geografije zahtijevaju od nastavnika nove perspektive u sticanju znanja. Ovakvim pristupom podučavanje nije ograničeno samo na ono što bi učenici trebali naučiti, nego uključuje i proces učenja, kao i upute učeniku kako da uči. Potrebno je izabrati strategiju učenja (postupke i tehnike) kojom će učenici uspješno savladati nastavne sadržaje na što lakši, zanimljiviji i vremenski ekonomičniji način što se postiže kroz dobro strukturiranu i kvalitetno vođenu nastavu u kojoj se logička struktura razumijevanja geografskih pojava treba poklapati sa strukturom spoznajnog procesa i učenja.

Pri organizovanju nastavne aktivnosti, nastavnici trebaju koristiti uzrastu i težini gradiva prihvatljive metode, kao što su upoređivanje i prosuđivanje različitih perspektiva, te koristiti različita nastavna sredstva kako bi učenicima pomogli da ispravno razumiju odnos između ljudi i geografskog okruženja. Svaki odabir primjenjivanih metoda treba biti fokusiran na razvoj ispravnog formiranja geografskih pojmova i razumijevanje i korištenje geografskih koncepata. Kroz proces podučavanja neophodno je stalno aktivno učešće učenika kroz različite aktivnosti. Potrebno je da znaju uočiti, opisati i definisati geografski pojam, da koriste svoja stečena znanja, da postavljaju pitanja, da prikupljaju, objašnjavaju, analiziraju, klasificiraju, upoređuju, odabiru i koriste podatke, selektuju informacije, da iste vrednuju te donose odluke, predlažu kao i da poduzimaju mjere i akcije.

Vrlo važan aspekt podučavanja je i usvajanje vještina posmatranja i istraživanja kroz koje se razvija aktivno i individualizirano učenje. Nastavnik pri tome treba organizovati istraživačke grupe i formulisati istraživačke planove na način da odgovaraju individualnim razlikama tj. treba da zadovolje različite potrebe učenika za geografskim učenjem kroz različite dubine i širine nastavnih materijala.

Kroz nastavni proces svakako ne treba insistirati samo na usvajanju činjeničnog znanja, nego ga shvatiti kao preduvjet za razvoj konceptualnog, proceduralnog i metakognitivnog znanja. Usvajanjem viših nivoa mišljenja učenici će kasnije lakše usvajati i činjenično znanje.

Budući da je model učenja svakog učenika samostalan, kao i metode učenja, napredak, poteškoće i postignuti stepen učenja, nastavnici moraju stalno pratiti i shodno tome prilagođavati različite strategije podučavanja. Kroz adaptivno podučavanje nastavnik može ostvariti svoja očekivanja, a to je da većina učenika uspješno uči. Cilj je potaknuti svakog učenika da je odgovoran za vlastiti rast.

Vrlo efikasna metoda podučavanja je i problemska nastava kroz koju se geografski sadržaji usvajaju kroz aktuelna geografska pitanja na čije odgovore (rješenja) učenici dolaze kroz razgovore, diskusiju ili samostalnim i grupnim istraživanjem. Aktuelna geografska pitanja ili problemi često su povezani sa svakodnevnim životom, što će učenje učiniti zanimljivijim i svrsishodnijim, te će tako poticati njihovo učenje.

Učenje kroz istraživački rad može motivisati učenike i pomoći im da budu aktivni, da znaju kako sarađivati i napredovati sa ostalim članovima tima. Kroz ovakav oblik rada razvija se kritičko i kreativno razmišljanje, te se učenici uče rješavati probleme i donositi odluke. Na temelju dobivenih informacija i iskustva, učenici mogu razmišljati o problemima iz različitih uglova (perspektiva).

Interaktivan pristup učenju podrazumijeva korištenje više metoda što se pokazalo vrlo efikasnim pri podučavanju geografskih sadržaja. Korištenjem interaktivnog pristupa utiče se pozitivno na emocionalnu klimu i na povećanje motivacije, te učenici postaju kreativniji, kritičniji i samostalniji u izvršavanju svojih obaveza. Zato je interaktivni i kreativni pristup nastavi imperativ za nastavnika geografije kroz koji će moći koristiti i različita nastavna sredstva radi lakšeg razumijevanja prostorne stvarnosti. Interaktivnu i kreativnu nastavu moguće je ostvariti i pomoću raznih edukativnih platformi. Jedna od njih je i eTwinning platforma (<https://www.etwinning.net/bs>) koja nudi priliku za razvoj i jačanje novih vještina i kompetencija za 21. stoljeće. Ova platforma predstavlja dobru pripremu za: upoznavanje s načelima vođenja i sudjelovanja u projektima; učenje stranih jezika; korištenje modernih sredstava komunikacije i IKT alata; pravljenje popisa kontakata i sl. Dakle, eTwinning, između ostalog omogućava projektnu nastavu u koju se učenici mogu uključiti na kreativan način, maksimalno angažovani i motivisani za rad.

Nastavnici bi trebali obratiti pažnju na upotrebu geografskih slika (posmatranje, objašnjavanje, analiza, zaključivanje) i korištenje i izradu tematskih karata jer su to načini savladavanja osnovnih metoda posmatranja geografskih sadržaja tj. put postepenog razvijanja razumijevanja, mašte, vještine analitičkog razmišljanja i sposobnosti rješavanja geografskih problema. Vještina tumačenja geografskih karata je važna životna vještina, neophodna u svakodnevnom životu („Google Map“ i „Google Earth“). Pomoću nje se mogu rješavati mnogi problemi u stvarnom svijetu. Osposobljavanje vještine čitanja karata mora se pažljivo isplanirati bilo za osnovne vještine kao što su crtanje jednostavne skice mjesta, izračunavanje i transformiranje podataka (crtanje profila) i složenije vještine poput generalizacije i prepoznavanja oblika i odnosa prikazanih na karti.

Sposobnost za prikupljanje, obradu i korištenje informacija je kompetencija neophodna za budućnost svakog učenika. Stoga, naglašavanje upotrebe geografskih informacijskih tehnologija u nastavi, tamo gdje to dozvoljavaju uvjeti, nije samo poboljšanje nastavničke efikasnosti i sposobnosti podučavanja, već još važnije, njegovanje svijesti i sposobnosti učenika da koriste informacije. Na ovaj način učenici razvijaju različite zajedničke sposobnosti koje doprinose cjeloživotnom učenju.

Terenski istraživački rad je važan je dio geografskog obrazovanja jer on pruža učenicima mogućnost primjene znanja u stvarnom svijetu. Pored sticanja i primjene znanja učenici mogu razviti razne vještine tokom terenskog rada, kao što su crtanje skica na terenu, crteža ili opis nekog prostora, rješavanje problema i kritičko razmišljanje. Razvijaju se i vještine slušanja, posmatranja, pravljenja bilješki, fotografisanja, prikupljanja, analize, te prikazivanje i prezentiranje podataka.

Korištenjem informacijskih tehnologija sadržaji geografije postaju dostupniji i zanimljiviji, što povećava motivaciju učenika za učenjem. Među informacijskim tehnologijama posebnu pažnju treba posvetiti Geografskom informacijskom sistemu (GIS) koji omogućava učenicima bržu i jednostavniju obradu prostornih podataka.

Metodičke smjernice za nastavu geografije

Kroz osnovno školovanje učenici geografiju proučavaju od šestog do devetog razeda. Sadržaji su raspoređeni kroz već navedene četiri oblasti (domene). Svaka oblast sastoji se od određenog broja odgojno-obrazovnih ishoda. U okviru svake oblasti nastavnik može izdvojiti određene

sadržaje koje će učenicima dati za samostalan rad. Treba voditi računa o težini tema i sposobnosti učenika za samostalan rad. Pri samostalnom radu nastavnici imaju obavezu da učenicima daju jasne smjernice za rad i usmjere ih gdje i kako tražiti potrebne informacije. Neophodno je zastupati savremene oblike učenja i podučavanja. Preporučuje se maksimalno angažovanje učenika pri ostvarenju odgojno-obrazovnih ishoda. Preporučuje se projektna i problemska vrsta nastave, te smisleno i praktično učenje kao oblik aktivnog učenja. Učenicima ne treba sve podatke „servirati“ već ih treba potaći da samostalno istražuju i dolaze do informacija vezanih za temu. Učenici bi trebali da sami odaberu kako da samostalno prezentiraju svoj rad: video projekcije, power point prezentacije, kvizove, eseje i sl.

U okviru nastavnog plana i programa za gimnazije sadržaji predmeta Geografije se proučavaju kroz već navedene četiri oblasti. Proučavanje sadržaja u okviru oblasti naslanja se na gradivo osnovne škole. U prve dvije godine gimnazijskog obrazovanja proučavaju se sadržaji koji su predviđeni kurikulumom, a u trećem i četvrtom razredu Geografija se pružava u društvenom i općem izbornom području. U društvenom izbornom području kurikulumom su predviđeni sadržaji koji imaju za cilj da prošire već stečena znanja. Potrebno je napomenuti da se u društvenom izbornom području pružavaju svi sadržaji predviđeni kurikulumom dok se u općem izbornom području proučavaju samo sadržaji koji nisu označeni oznakom DIP.

Pri realizaciji sadržaja iz kurikuluma potrebno je voditi računa da se koriste savremena sredstva za rad te moderni oblici i metode nastave. Preporučuje se maksimalno angažovanje učenika u nastavnom procesu. Vrste nastave koje se preporučuju su: projektna nastava, problemska nastava, egzemplarna nastava, te praktično i smisleno učenje kao dio aktivnog učenja. Težiste treba staviti na samostalno istraživanje učenika i rješavanje problema kroz samostalan rad.

Preporuka je da na početku školske godine nastavnik zajedno sa učenicima odredi teme koje će on lično obrađivati i teme koje će učenici obrađivati. Učenici treba da budu upoznati sa planom izlaganja samostalnih radova radi adekvatne pripreme i organizacije. Nastavnik ima zadatak za svaku nastavnu temu napravi uvodno upoznavanje sa sadržajem. Zajedno sa učenicima odabрати način prezentovanja samostalnih učeničkih radova (eseji, prezentacija, eksperimenti, video sadržaji, izložbe, kvizovi i sl.). Pojedine nastavne teme se mogu realizirati i u okviru nastave u prirodi ili posjeta raznim institucijama. Takve oblike nastave nastavnik treba pravovremeno planirati i najaviti učenicima, te napraviti kvalitetan uvod i pripremu o nastavnom sadržaju koji će se obrađivati.

F/ VREDNOVANJE U PREDMETNOM KURIKULUMU

Svrha vrednovanja učeničkih postignuća je shvatiti i unaprijediti učeničko učenje, ali istovremeno i sagledati šta je učenik postigao u skladu sa postavljenim ciljevima i ishodima učenja. Savremena koncepcija vrednovanja ističe odgovornost nastavnika, ne samo za sticanje znanja, vještina i navika kod učenika, već i razvoj njegovih pozitivnih stavova, vrijednosti i obrazaca ponašanja.

Osnovni principi vrednovanja su:

- Vrednovanje za učenje (formativno vrednovanje) je indikator nivoa i kvaliteta znanja, savladanosti vještina, razvijenosti navika i sposobnosti učenika. Provođi se kontinuirano i pomaže u planiranju i unapređenju budućeg učenja i podučavanja. Ono ne rezultira konačnom ocjenom.
- Vrednovanje naučenog (sumativno vrednovanje) provodi se tokom cijele godine. Njime se provjerava stepen usvojenosti znanja, vještina i stavova nakon određene nastavne cjeline ili na kraju određenog razdoblja, a rezultira ocjenom postignuća učenika.
- Vrednovanje kao učenje razvija kompetenciju „učiti kako učiti“ koja omogućava učenicima prepoznavanje ciljeva učenja, pomaže im u samokontroli učenja i aktivno ih uključuje u proces vrednovanja uz podršku nastavnika. Uz pomoć nastavnika, koji učenicima pruža povratnu informaciju o njegovom napredovanju, samovrednovanje se može poticati na svim nivoima i područjima učenja.

Elementi vrednovanja u nastavnom predmetu Geografija:

- *Geografsko znanje* – Vrednuje se poznavanje, razumijevanje, primjena i povezivanje geografskih sadržaja i geografskih koncepata odnosno vrednuje se stepen usvojenosti ishoda učenja (obrazovnih postignuća). Da bi se procijenilo učeničko razumijevanje i stepen primjene geografskog znanja ocjenjuje se sposobnost razumijevanja geografskog znanja i sposobnost korištenja naučenog znanja u rješavanju praktičnih problema. Procjena sposobnosti razumijevanja geografskih znanja zavisi od kvalitete razumijevanja geografskih pojmova, principa, zakona i teorija. Procjena sposobnosti primjene znanja uglavnom zavisi od toga mogu li učenici primijeniti znanje u određenim situacijama.
- *Geografske vještine* – Formiranje i primjena geografskih vještina kod učenika procjenjuje se kroz njihovo razumijevanje funkcija, metoda i osnova različitih geografskih vještina i racionalnosti odabira geografskih vještina. Geografsko istraživanje i terenski rad uključuju niz vještina koje učenici provode kroz različite faze istraživačkog rada i upravljanja istraživačkim procesima kao što je: geografsko promatranje, regionalna analiza i sinteza i geografsko poređenje, vještine planiranja, vještina obrade podataka, upotreba procesa kritičkog/kreativnog razmišljanja, izražavanje i organizacija ideja i informacija u usmenoj, vizuelnoj i/ili pisanoj formi, prezentacija usmenim, vizuelnim i/ili pisani putem, upotreba geografske terminologije, primjena znanja i vještina u poznatim kontekstima, prenos znanja i vještina u novi kontekst, uspostavljanje veza unutar i između različitih konteksta, orijentacija u prostoru, izrada skica, profila, tematskih karata, dijagrama, prezentacija, postera, plakata, samostalnih pisanih radova, analiza grafičkih priloga i sl.

- *Kartografska pismenost* – Vrednuje se poznavanje, razumijevanje i primjena elemenata i sadržaja svih vrsta geografskih karata.
- *Stavovi i vrijednosti* – Vrednuju se odgovornost prema geografskom prostoru i društvu na temeljima održivog razvoja i pravdi i jednakopravnosti svih. Također, procijenjuje se naučni duh traženja istine iz dokaza, držanja istine i motivaciji za aktivnim djelovanjem.

Kontinuirano ocjenjivanje treba se odvijati tokom cjelokupnog nastavnog procesa: prije, tokom i nakon svakog ciklusa učenja neke geografske teme, radi praćenja učenja učenika. Aktivnosti ocjenjivanja trebaju biti u skladu s ciljevima učenja predmeta, a glavni ciljevi učenja Geografije su razumijevanje i primjena geografskih koncepata i znanja, ovladavanje osnovnim geografskim vještinama, kartografskom pismenošću i razvoj stavova i vrijednosti koje će doprinijeti održivom razvoju. Pri ocjenjivanju neophodno je ostvariti ravnotežu geografskih znanja, koncepata, vještina, kartografske pismenosti, vrijednosti i stavova.

Procjena u Geografiji je usmjerena i na utvrđivanje stepena sposobnosti učenika da primijeni znanje u stvarnom životu, kao što je istraživanje i rješavanje problema. Neke temeljne kompetencije iz predmetnog kurikulumu ne mogu se procijeniti na tradicionalan način ispitivanja (pismeno i usmeno u učionici), nego isključivo kroz terenska istraživanja, npr. da učenici prepoznaju prostorne obrasce putem promatranja na terenu, pronalaze i prikupljaju informacije, prosuđuju i vrednuju.

U procesu ocjenjivanja neophodno je da nastavnik daje povratne informacije učenicima o kvaliteti njihovog rada. Taj postupak je vrlo koristan za učenike radi poboljšanja njihovog učenja. U tom procesu treba izbjegavati previše oštre kritike, kako ne bi narušili samopoštovanje učenika i gubitak motivacije za učenjem. Najčešći, ali ne i najbolji oblik ocjenjivanja je usmeno ispitivanje. Ipak, usmeno ispitivanje je važan dio nastavnog procesa, zbog čega tu aktivnost nastavnik treba stalno da koristi. Pri tome je vrlo važno pažljivo formulisano pitanje, kako bi ga učenici jasno razumjeli, zatim učenicima treba dati dovoljno vremena za razmišljanje i davanje odgovora.

Pismeno provjeravanje znanja spada u indirektna mjerenja znanja. Pri pismenom provjeravanju znanja neophodno je koristiti različite vrste pitanja kao što su pitanja s više izbora, dopunjavanje, ispravna i pogrešna pitanja/odgovori, kratka pitanja i esejska pitanja. Pri odlučivanju koju vrstu pitanja će koristiti, nastavnici prvo trebaju razmotriti svrhu ocjenjivanja.

Pri ocjenjivanju se ne treba samo usmjeriti prema mjerenju količine činjeničkog znanja kojeg je učenik usvojio, nego prema razumijevanju geografskih sadržaja u čijoj je osnovi konceptualni način razumijevanja. Također, treba ocjenjivati i više nivoe kognitivnog znanja. To se postiže kroz zadatke koji zahtijevaju analizu, usporedbu, klasifikaciju, sintezu, generalizaciju, procjenu, predlaganje rješenja, mjera i akcija, upotrebom i izradom geografskih karata, grafikona, jednostavnih modela uz korištenje kritičkog mišljenja i geografske terminologije.

Kroz istraživačke aktivnosti može se procijeniti koliko efikasno učenik koristi kartu, sistematski, korak po korak, te procijeniti koliko je područje usporedbe koje je odabrao učenik, razumno i da li su izvučeni zaključci ispravni.

Nastavnik pri zaključivanju mora biti objektivan i nepristrasan. Zaključna ocjena treba odgovarati stepenu usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda i očekivanja zadanih kurikularnim dokumentom. Pri tome, zaključna ocjena ne mora nužno biti aritmetička sredina svih ocjena u toku polugodišta ili školske godine nego opći utisak nastavnika o radu, rezultatima rada i zalaganju učenika.

1. OSNOVNA ŠKOLA

- Nastavu geografije/zemljopisa mogu izvoditi nastavnici koji su završili fakultet:
 - grupa geografija/zemljopis ili gdje je geografija/zemljopis glavni ili ravnopravni predmet u dvopredmetnoj grupi, ako je to naznačeno u diplomi ili drugoj javnoj ispravi.
- Nastavu geografije/zemljopisa mogu izvoditi i lica koja imaju završen najmanje I (prvi) ciklus Bolonjskog sistema studiranja u trajanju od tri (3) godine (180 ECTS bodova) ili četiri (4) godine (240 ECTS bodova) i koja su stekla akademsku titulu i zvanje bachelor ili ekvivalent za određenu oblast.
- Lica koja u toku studija nisu polagala ispite iz pedagoško-psihološko-didaktičko-metodičke grupe predmeta, dužna su ove ispite položiti u roku od godinu dana od dana stupanja na posao nastavnika.

2. GIMNAZIJA

- Nastavu geografije/zemljopisa mogu izvoditi nastavnici koji su završili odgovarajući četverogodišnji studij i stekli zvanje:
 - profesor geografije/zemljopisa
- Nastavu geografije/zemljopisa mogu izvoditi i lica koja imaju završen najmanje II (drugi) ciklus Bolonjskog sistema studiranja u trajanju od jedne godine (60 ECTS bodova) ili dvije godine (120 ECTS bodova) – ukupno 300 ECTS bodova sa bodovima prvog ciklusa, koja su stekla akademsku titulu i zvanje magistra ili ekvivalenta za određenu oblast.
- Lica koja u toku studija nisu polagala ispite iz pedagoško-psihološko-didaktičko-metodičke grupe predmeta, dužna su ove ispite položiti u roku od godinu dana od dana stupanja na posao nastavnika

